

leki-

evangélikus
Lelkés
szakfolyóirat

pásztor

LVI. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

1981. JÚLIUS

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

A megtérés és életújulás a keresztyének életében (Missura Tibor)	385
Világfenntartó és kormányzó Isten (Sárkány Tibor)	391
A megváltó Isten (Detre János)	396
Mindent megújító Isten (Ribár János)	406
Isten munkatársa az ember (Kevháziné Czégényi Klára)	411
Ember és emberiség (Zászkaliczky Pál)	416
Egyéni-, csoport-, társadalmi- és közérdek (Reuss András)...	423

HALOTTUNK

Stovicsek Gusztáv (Sólyom Károly)	434
--	-----

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szentháromság után 12. vasárnap (Dr. Muntag Andor)	436
Szentháromság után 13. vasárnap (Szirmai Zoltán)	438
Szentháromság után 14. vasárnap (Gáncs Péter)	441
Szentháromság után 15. vasárnap (Tóth-Szöllős Mihály)	444
Szentháromság után 16. vasárnap (Szabóné Mátrai Marianna) ...	446

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Húsz éve halt meg Deák János professzor (Huley Alfréd) Borító III.

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 35,— forint, fél évre 210,— forint, egy évre 420,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1088 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Egyetemi Nyomda — 81.6863 Budapest, 1981. Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

Tanulmányok

A megtérés és életújulás a keresztyének életében

Ma már közhelynek számít, ha hangsúlyozzák, hogy az eseményeket korunkban és történelmi összefüggésükben kell vizsgálni. Szavak, fogalmak értelmezések azonban sokszor meglepedezünk erről az igazságról. Ezért érzek bizonytalanságot a „megtérés” szó használatánál. Ha erősen hangsúlyozza valaki a megtérés szükségességét, illetve az egyéni felelősséget, azonnal megkérdőjelezzük a másik mondanivalóját és megnyugtadjuk magunkat: a megtérést Isten munkálja bennünk, tehát nem mi vagyunk a felelősök. Máskor meg Lutherra hivatkozunk, aki a 95 tételben a naponkénti megtérésről beszélt, amikor valaki életünk döntő eseménye felől, a megtérésünk felől érdeklődik... Meg se vizsgáljuk, hogy milyen összefüggésben használják a megtérés szót.

Kíséreljük meg közösen tisztázni a „megtérés” fogalmát, mégpedig úgy, hogy megvizsgáljuk a Bibliában a különböző korszakokban a megtérés szó jelentéstartalmát. Feladatunkat nehezíti, hogy több szót is fordítunk egyszerűen megtéréssel: *sub*, *epistrepho*, *metamelomia*, *metanoia*, *anastrepho* stb. Figyelniünk kell továbbá arra is, hogy sok helyen rejtetten szerepel ez a fogalom, s „csak” feltételezi a Biblia a megtérést, pl. Mt 5,29. 7,13 Lk 9,57—60.

Megtérés az Ótestamentumban

A SUB igét (és változatait) kb. 1050 helyen találjuk az ÓT-ban. Jelentése legtöbbször egyszerű, közérthető, pl. 1Móz 3,19 „visszatérsz a földbe”. Körülbelül 120 helyen azonban vallási értelemben használják az írók. Ezekből az alábbi észrevételeket olvashatjuk ki:

a) Ha az ÓT megtérésről beszél, akkor nem csak az önfegyelemhez, az egyszerűbb életvitelhez vagy a nép életközösségébe akar visszatéríteni, hanem életünk alapállását kívánja megváltoztatni. „Mert kétszeres rosszat cselekedett népem, engem, a folyóvíz forrását elhagytak, hogy víztárolókat vájjanak, repedezett falú víztárolókat, amelyek nem tartják a vizet” (Jer 2,13). A megtérés röviden *visszatérés Istenhez*.

b) Megfigyelhetjük a megtérés szóval kapcsolatban hogy a korai próféták az egész népet szólítják meg (Ám 4,6 — Hós 2,9) Jeremiás és Ezékiel korától kezdve viszont sokszor az egyes veszik célba.

c) A megtérés igének az *ember hol alanya, hol tárgya*. Ez az aktív—passzív kettősség érezteti, hogy itt valamilyen csodálatos titkot próbálunk emberi értelemmel körülírni és megfejteni. Érezzük, az emberi lehetőség és felelősség határán vagyunk.

„Mert ha meg tudja változtatni bőrét a néger, vagy foltjait a párdúc, akkor tudtok ti is jót tenni, úgy megtanultátok a rosszat” (Jer 13,23). „Téríts meg engem, hogy megtérjek, mert te vagy, URam, az én Istenem”

(Jer 31,18). Ezek szerint az ember nem tud megtérni, Istennek kell az embert megtérítenie, hogy megváltozhasson.

„Térjen meg mindenki a maga gonosz útjáról és gatzetteiből” (Jer 25,5). „Így szól az én Uram, az ÚR: nem kívánom a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy a bűnös megtérjen útjáról és éljen. Térjetekek meg, térjetekek meg gonosz utaitokról! Miért haltátok meg?” (Ez 33,11). „De még most is így szól az ÚR: térjetekek meg hozzám teljes szívvel, böjttölve, sírva és gyászolva! Szíveteket szaggassátok meg, ne ruhátokat, úgy térjetekek meg Istenetekhez, az ÚRhoz” (Joél 2,12–13). Az emberi döntés szükségességét és a személyes felelősség nagyságát éreztetik ezek az igék.

Ha ezeket a cselekvő és szenvedő igéket egyszerre néztem, akkor a megtérés fogalmának titkát talán így lehet körülírni: A megtérés lehetőségét nem az ember akarata hozza létre, hanem Isten szeretete. Isten azért hív bennünket a megtérésre, mert ő a megtérést lehetővé tette. „Mert kegyelmes és irgalmas ő, türelme hosszú, szeretete nagy” (Joél 2,13). *A megtéréskor az Isten által nyitott úton indulunk el, pontosabban tér vissza mind az egyes, mind a közösség ahhoz a szövetségi szeretethez, amivel Isten korábban már kereste és vezette népét.*

Megtérés az Újtestámentumban

A megtérés fogalmát az ÚT-ban nemcsak a fenti értelemben találjuk. Ezért is használnak a szerzők több görög kifejezést, hogy a megtérés szó bővebb tartalmát éreztessék.

a) Keresztelő János az ÓT-i értelmet érvényesíti igehirdetésében. „Térjetekek meg, mert egészen közel van már a mennyek országa!” (Mt 3,2). Mert Isten országa Jézusban eljött, ezért térhet meg most az ember. Isten országa eljövetele, *Isten ígéretének megvalósulása megelőzi az ember megtérését, pontosabban ez teszi lehetővé és sürgetővé azt.*

b) Jézus igehirdetésében is felcsendül, a megtérésre való fentebbi felszólítás, sőt részben annak továbbmondásában látja Jézus küldetését (Lk 5,32). A megtérést Jézus hangsúlyozza, szükségesnek tartja, meghirdeti, ezért a megtérés egy olyan fordulat, amiben az ember aktív. De határozottan beszél arról is, hogy a megtérés ajándék, amit elfogadunk. „... ha olyanok nem lesztek, mint a kisgyermekek” (Mt 18,3). *A megtérés az a hazavezető út, amit nem mi építettünk, de amit mindenkinek magának kell megjárnia.*

Jézus igehirdetésében a megtérés és az ő követése, vagyis az új élet kezdete, egybeesik (Mt 9,9 — Mk 1,16). A megtérést motiválhatja az ítéllettől való félelem (Mt 11,20 — Lk 13,2), mégis az eljövendő ország fénye és Jézus közelsége a valódi megtérésre indító erő. Lukács 15 példázatai mutatják ezt különösen.

c) A Cselekedetek könyvében az apostolok missziói munkáját átjárja a megtérésre való felszólítás. (ApCsel 2,38; 3,19 stb.) A megtérés fogalma bővül a Sátán hatalmából való megszabadulás gondolatával (26,18).

d) Az apostoli levelekben ritkán találjuk a METANOIA szót. Pál inkább a saját fogalmait használja: „Hit által megigazultunk, békességünk van Istennel, a mi Urunk Jézus Krisztus által” (Rm 5,1). „Isten Jézusban megbékéltette magát velünk” (2Kor 5,18). Előfordul azonban a METANOIA 1Thess 1,9 vagy 1Pt 2,25-ben, ahol a megtérés megtörténtét már feltételezik az olvasóknál. Ők már átléptek a sötétségből a világosságba. Pál tudatosan beszél az egykor és a most ellentétéről. Levelei

ezért beszélnek inkább a hit hitelesítéséről s nem a megtérésről. Isten megigazító cselekedetéhez a felszólító mód lép, mely a *hitben való további járást akarja segíteni*.

A húsvét utáni szóhasználatban találunk még egy új jelentést. Belekerül a szóhasználatba az *elbukott keresztyének visszatérésének jelentése*. „Emlékezzél tehát vissza, honnan estél ki, térj meg és tedd az előb-
biekhez hasonló cselekedeteidet” (Jel 2,5; v. ö. 2,16. 3,3).

Kísérreljük most meg a megtérés fogalmát a magunk számára összefoglalni. A megtérés egyrészt egy *egyszeri és alapvető fordulat*, amikor az ember a téves útirányból megfordul és teljes bizalommal Jézusra hagyatkozik. Ezt a fordulatot Isten teszi a számunkra lehetővé és kívánatosá, ő hív magához Jézus Krisztuson keresztül. A tudatos megtérésnek ezt a formáját azoknak hirdeti a Biblia, akik még nem ismerik Istent, ezért a *missziói igehirdetés része*. Másrészt a megtérés egy állandó, megismételhető és megismételendő magatartás, amellyel Jézust keresztsük, hogy vele haladjunk a hazafelé tartó keskeny úton. A keresztyénség ugyanis nem bizonyos törvények megtartását jelenti, ez nem egy törvényvallás, hanem *Jézussal folytatott életközösség*. Ezért a Jézushoz való megtérésnek a keresztyén ember életében naponként be kell következnie, mert az élet számtalan hatása el akar távolítani minket ettől a személyes közösségtől. Ezt a második jelentést, *ami a naponkénti megtérést feltételezi, pásztori szónak, életújulásnak, visszatérésnek is mondhatjuk, s a missziói igehirdetésben hangzó megtérést már meghallott keresztyéneknek szól*.

A megtérés-életújulás és az igehirdetés

Láttuk, hogy a megtérés fogalma a Bibliában tartalombővülésen ment keresztül. Mondanivalóját meghatározza az is, hogy kinek szól: a keresztyénségen kívül állóknak vagy a gyülekezet tagjainak, lehet missziói vagy pásztori (életújító) szó. A címzetektől függetlenül közös tartalom: Isten kegyelmesen cselekszik. „Ugyanis Isten volt az, aki Krisztusban megbékéltette a világot önmagával, úgyhogy nem tulajdonította nekik vétkeiket, és reánk bízta a békéltetés igéjét” (Kor 5,19).

a) A missziói-hitébresztő igehirdetés az *ember elveszett állapotát* veszi komolyan. Erről beszél a Biblia nekünk különösen a Római levélben: „Mind elhajlottak, valamennyien megromlottak, és nincsen, aki jót tesz, egyetlenegy sincs” (3,12). „Mindenki vétkezett és híjával van az Isten dicsőségének” (3,23). Ezért kell a megtérést határozottan hirdetnünk. Nem elég a külső körülményeket megváltoztatni, vagy a bennünk levő jót megkeresni, hogy azt felerősítsük... Életünk alapállása helytelen. Meg kell fordulnunk, meg kell térnünk. A megtérésre felszólító igehirdetés tudja, hogy nem nevelés vagy szoktatás által, nem is a keresztyén hagyományok ápolása által, hanem a radikális változás árán, a megtérésen keresztül, amit Isten tett a számunkra lehetővé, leszünk Jézus tanítványai.

Egyrészt Jézus missziói parancsa, másrészt a gyermekkeresztelési gyakorlatunk kötelez a megtérés ilyen radikális hirdetésére. Nekünk nem vallásossá vagy templomjárókká kell tennünk az embereket, hanem tanítványokká, akik otthon és a munkahelyen is továbbadják az evangélium örömhírét. Istentiszteleteinkre bejönnek olyanok, akik nem keresztyének vagy akiket csak megkereszteltek, de utána nem kaptak keresztyén nevelést és nem ismerik Jézust. Ezért *indokolt és szükséges a megtérést missziói jelentésében érvényesíteni*.

b) A megtérés, a Jézus mellett való döntés nem végcél, hanem „rajtvonal”, amelytől a „naponkénti megtérés útján jutunk el Isten országába”. Jézusnál a megtérés és az ő követése egybeesik. Erről az útról sokminden le szeretne téríteni és le is tud téríteni. Ezért kell naponként Jézushoz megtértünk, vagyis naponkénti életújulásra átmennünk, hogy haladjunk a keskeny úton.

Az életújulás célja a Jézussal való személyes közösség. Ha ezt jól meggondoljuk, akkor érezzük, mennyire középponti helyet kell elfoglalnia ennek a megtérés-életújulást szorgalmazó pásztori szónak az igehirdetésünkben. Nem elég, ha valaki ismeri a törvényt, még az sem elég, ha valaki esetleg meg tudná tartani a törvényt; *a Jézussal való személyes közösségre kell eljutni újra meg újra mindenkinek*, mert a személyes kapcsolat megtartása jelenti a keskeny úton való járást.

Megtérés a mi igehirdetésünkben

A megtérés fogalma bibliai sokszínűségében hangozzék az igehirdetésünkben, de határozzuk meg pontosan, hogy most melyiket értjük: 1. Óriási evangélium, hogy hirdethetjük, *a megtérést Isten munkálja bennünk*. Ez megszabadít minden pesszimizmusból: alaptermészete szerint lehet valaki negatív, lehetetlen személyiség, de Istennél minden lehetséges. 2. Evangélium viszont az is, hogy meghirdethetjük *a megtérés szükségességét*: Isten nem predesztinált senkit sem a kárhozatra. Felettünk olyan Isten uralkodik, aki szeret bennünket, akarja a megtérésünket, sőt egyszülött Fiát is adta értünk. 3. Igehirdetésünkben hangozzék missziói erővel és felelősséggel: szükséges mindenkinek egyszer hátafordítani a régi életvitelnek, mert alaptermészetünk szerint legjobb szándékunk ellenére is, nem közeledünk, hanem távolodunk Istentől. 4. Végül boldog örömmel mondhatjuk a már megtérteknek, de elbukott keresztyén gyülekezeti tagoknak, hogy visszatérhetnek Jézushoz. Vele járhatnak a keskeny úton továbbra is, mert szeretete folyamatosan keres bennünket.

A megtérés fogalma természetesen nem hangozhatik mindig mind a négy értelmében. Meg kell vizsgálnunk, hogy a konkrét ige mit akar mondani, s hogy kik az igehallgatók. Ennek megfelelően kell meghirdetnünk az egyik vagy másik jelentést. Meggyengítjük az ige konkrét mondanivalóját ha a többi értelmét is érvényesítjük. A rajtunk keresztül szólni akaró Úr most talán egy fia miatt bánkódó édesanyának akar üzeni: a megtérést Isten munkálja, tehát nem reménytelen a fia esete. Más alkalommal a döntést halogató fiúnak szól: térj meg. Lehet, hogy sokszor szögletesnek, kiegyensúlyozatlannak látják majd az igehirdetéseinket, de ez addig ne zavarjon, amíg a Krisztussal való személyes kapcsolatból születik az igehirdetés. Nekünk nem a megtérés fogalmát kell érvényesítenünk a maga sokszínűségében, hanem az élő Krisztus mai üzenetét továbbmondanunk.

Az igehirdető életújulása

A megtérésre felszólító, hitet ébresztő igehirdetés mindig először az igehirdetőnek szól. Csak akit az ige megragadott, az tudja igazán továbbmondani az evangélium örömhírét. Az ígét nekünk is meg kell értenünk (ApCsel 20,28), magunkévá kell tennünk, mert különben mi is elveszünk (ApCsel 26,28). Az igehirdetés végeredményben tanúskodás, a megérintettek bizonyásgtevése Jézusról. Nekünk nem referálni kell egy-egy teo-

lógiai igazságról, hanem tanítvánná kell tenni az embereket, őket is bevonni a tanúságtételbe. Az igehirdetés ezért egzisztenciálisan, személyünket érintve történik.

A mai egyházak igehirdetése nem mutatja a Szentlélek látványos életformáló erejét. Közöttünk és bennünk nem tud úgy hatni, mint ahogy hatott az őskeresztyénségben. Nem az őskeresztyének voltak különbek (Péter krisztustagadó, Tamás hitetlen, a Zebedeus fiak hatalomvágyók, a korinthusi gyülekezetben személyválogatás stb.), hanem ők nem akadályozták a Lélek áramlását, ami a Krisztussal való személyes, naponkénti kapcsolatot építette. A Szentlélek az *igén és a szentségeken keresztül árad*. Ezért írja dr. Káldy Zoltán az 1979-es naptárban: „Krisztussal szemben való engedetlenségünk nemcsak igéjének megvetésében és elhanyagolásában mutatkozik meg, hanem az úrvacsora lebecsülésében is. Nem igaz az, hogy az evangélikus egyház az ige egyháza’. Az igazság az, hogy az evangélikus egyház az ige és a szentségek egyháza. Azok, akik ‘csak’ az igére hivatkoznak, annak ‘egyedüli’ jelentőségét hangsúlyozzák, ugyanakkor nem élnék az úrvacsorával, éppen azt bizonyítják, hogy végeredményében nem értették meg az Isten igéjét”. A diakóniai teológiánk ilyen döntő felismerése ellenére gyülekezeteink életében az úrvacsora csak úgy hozzá van csapva az istentisztelet végéhez (tisztelet a kivételnek), s egyházi összefüveteleinket sem jellemzi, hogy a Lélek áradásának akarnánk helyet adni, amikor nem úrvacsorával egybekötött istentisztelettel kezdjük azokat. Pedig Lk 22,15-ben azt olvassuk, „vagyva vágyom a veletek való húsvéti vacsorára”. Nem Jézusnak van szüksége a közösségre, hanem azon keresztül akar szolgálni az úrvacsorában résztvevőknek, vagyis nekünk, hogy erőnk legyen. Az őskeresztyének naponta és hetente törték meg közösen a kenyeret, közösen imádkoztak, engedték áradni a mennyei erőket. Erőt is árasztott az ő életük!

Szükséges újra átgondolni úrvacsorai életünket és meg kell változtatni régi szokásokat is. Ha nem lehetünk megelégedve, hogy híveink évente egyszer-kétszer, a nagy ünnepeken járulnak az oltárhoz, akkor nem lehetünk megelégedve azzal sem, hogy a lelkészek ritkán veszik az úrvacsorát. A legtöbb lelkeszünk egyedül szolgál a gyülekezetében, vagyis nem tud mástól úrvacsorát venni, más meditációjába bekapcsolódni. Ezért lenne szükséges, hogy egyházi gyűléseink, beleértve az LMK üléseket is, a Szentlélekért való könyörgéssel és úrvacsoraszóval kezdődjenek. Csak ha több spiritualitásban élünk, akkor fog több erő árasztani az igehirdetésünk. Ezért is olvashatjuk dr. Káldy Zoltán 1977-es püspöki jelentésében: „Nem jó szervezőt, pénzügyi szakértőt, és nem jó csevegőt keresek, ha valakit pappá szentelek, hanem olyan embert akarok magam előtt látni, aki az Urat személyesen ismeri, és akinek olyan evangéliuma van, amely elég nagy a világhoz és annak minden bajához”.

Természetesen ehhez az kell, hogy időnk legyen egymás számára és fogadjuk el egymást őszintén testvérek. Luthernek személyes tapasztalata tükröződik a schmalkaldeni cikkekben, amikor a testvéri beszélgetést és vizásgyalást is az evangélium kiáradása helyének mondja.

A félreértett megtérés

A megtérés fogalmát sokszor félreértették, mert kiszakították a bibliai összefüggésből. Az alábbi félreértéseket találjuk leginkább az egyháztörténetben.

a) *Törvényeskedő félreértés.* A megtérést a törvény felől értelmezték és az ember egyik érdemszerző cselekedetévé tették.

Látnunk kell, hogy a megtérés a meghallott evangélium, Isten felénk kiáradó szeretetének gyümölcse, tehát nem a mi érdemünk.

Szintén a törvényeskedő félreértés vonalába esik, amikor a törvénytől, annak ismétlésétől várjuk a megtérést, illetve ezzel akarjuk kikényszeríteni a hallgatókból.

Az igehirdetők nyomatékosan mondhatják a megértés szükségességét a törvény segítségével is, a megtérés folyamatainak egyes állomásait is bemutatathatják, de a döntő lépést mindenkinek magának kell megtennie. Azt erőszakolni, lelki kényszert, vagy tömegszuggerációt használni nem szabad és nem is lehet.

b. *Sematikus félreértés.* Kétségtelen, egyes emberek tudják megtérésük helyét és idejét. Határozottan emlékeznek Isten megszólító kegyelmére. De ebből általános érvényű törvényszerűséget nem szabad levonni. A megtérésnek nincs mindenki számára kötelező menetrendje. Történelhet az lassú fejlődésen keresztül is! Istent nem sablonok jellemzik, ő mindig sokszínűen cselekedett az emberiség életében. Más Péter és András, a filippi börtönőr és Onézimusz vagy Saul megtérése. *Egy a közös:* „Ézért ha valaki Krisztusban van, új teremtés az, a régi elmúlt és íme új jött létre” (2Kor 5,17). Erről az újról kell tudnunk, hogy van. Az másodlagos kérdés, hogy lassan érlelődött meg bennünk az új felismerése, vagy villámcapásszerűen értettük meg az újat.

c. *Individualista félreértés.* Az tény, hogy mindenki maga dönt a megtérésben Isten előtt. Mások csak imádságukban kísérhetik. Ebből nem következik azonban az, hogy a megtérés után magányosnak kell maradnunk. Az Istenhez való megtérés magában foglalja a gyülekezethez való megtérést is. Számítalan történelmi példát ismerünk, amely mutatja, hogy a megtérés milyen döntő változást hoz gyülekezeti és szociális téren (Zákeus).

Az új életnek is szüksége van testvéri segísége, bátorításra, figyelemre. Beláthatatlan az a kár, amit a „Robinson-keresztények” okoznak. Sajnos ebben rossz példát sokszor lelkészek adnak, akik maguk nem élnek élő, testvéri közösségben. Az egyedülálló keresztény konzervatizmusra és klerikalizmusra van predestinálva. Megmerevedik olyan egyéni hittapasztalatoknál, ami felett eljárt az idő. Más véleményét nem tudja, nem akarja elfogadni, mivel nem veszi komolyan, hogy máson keresztül is szólhat Isten; s pápább lesz a római pápánál a maga kis életkörében.

Akinek nincs kisebb-nagyobb körrel testvéri közössége, — lehet azt levélen keresztül is tartani, — annak keresztényisége torzul s mások számára nem mutat kívánatos formát.

d. *Enthusziasztikus félreértés.* A megtérés célja, hogy felismerjük Jézusban a személyes urunkat. „Senki sem mondhatja: Jézus Úr, csakis a Szentlélek által” olvassuk 1Kor 12,3-ban.

Egyesek mégis követelik a Szentlélek más megnyilvánulásait, a megtérés igazolásaként.

Ha karizmatikus ajándékokat nem is fedezünk fel életünkben, a megtérésünk felől nyugodtak lehetünk, ha tudunk az „egykor és most” különbségéről.

Missura Tibor

Világfenntartó és kormányzó Isten

Luther a Nagy Kátében a Hiszekegyről azt írja, hogy az „elénk tárja mindazt, amit Istentől kell várunk és kapunk, és röviden szólva megτανít Isten teljes ismeretére”. Maga Luther sem tekinti azonban teljesnek és lezártnak mindazt, amit a Hiszekegy és a hozzá fűzött magyarázatában ő mond az Istenről. Ő csak az Apostoli Hitvallás „velejenek” a megértésére törekedett, s azt akarta, hogy a hívek „maguktól kutassanak tovább és ehhez kapcsolják azt, amit a Szentírásból tanulnak, és egyre gyarapodjanak és növekedjenek a hitvallás alaposabb megértésében”. Ezt a továbbkutatást nekünk is állandóan folytatnunk kell. Először is azért, mert az Ótestamentum, Jézus igehirdetése, valamint az apostolok bizonyágtétele egy egész más világképben gondolkodó ember számára beszéltek az Istenről. Az Apostoli Hitvallás mind gondolkodásában, mind kifejezési formáiban ezt a világképet tükrözi. De még a reformáció korának történelmi, társadalmi és gazdasági viszonyai is merőben különböztek a maitól. Luther azért tudott olyan konkrét és időszerű lenni, mert a saját kora emberének tudott beszélni Istenről és a hit dolgairól. A ma élő idősebb nemzedék Isten- és világképe is több területen korrigálásra és kiegészítésre szorul. A 20. század, benne különösen is az utolsó néhány évtized rohamos technikai fejlődése, olyan kérdéseket vetett fel, amelyekre elődeink természetesen még nem válaszolhattak, hanem nekünk magunknak kell a feleleteket megadni, vagy legalább is törekedni azok megtalálására. Természetesen nem megfelelően, hanem helytálló bizonyágtételekről. Szem előtt kell azonban tartanunk, hogy a hitvallás (így az Apostoli Hitvallás is) nem a közel két évezredes megszövegezéséhez, hanem ahhoz az Istenhez akar elvezetni és hozzá kapcsolni, Akiről a hitvallás a maga korának megfelelően tett bizonyágot.

1. Globális és kozmikus világkép

A Szentírás Istenről nemcsak mint a világ Teremtőjéről tesz bizonyágot, hanem mint a világot fenntartó és kormányzó Istenről is. Isten nemcsak alkotója a világmindenségnek, de Ura, fenntartója és gondviselője is. A teremtés után sem hagyta magára a világot, hanem Ő uralkodik rajta, Ő irányít és kormányoz benne mindent. A modern ember egyik jellemzője, hogy az Istent „kiiktatja” a világból. Egyrészt kétségbe vonja és tagadja létezését, és ezzel a világot önmagában autonómnak tekinti. Másrészt — ez a keresztyén ember nagy kísértése — Istent az élet csak egyes területein látja tevékenynek, mint pl. csupán az egyházban, a lelki élet síkján, vagy egyes kisebb emberi közösségekben. A kétféle látásmód keveredhet is. Isten, Jézus a szeretet, az erkölcsi élet síkján adhat útbaigazításokat, jó „tanácsokat”, serkenethet a jóra, de a világ a maga nagy összefüggéseiben megy a maga útján. A szekularizáció folyamata nemcsak az egyházon kívül, de a keresztyénségen belül is formálja a gondolkodást. Bonhoeffer sokat idézett megállapítása a „nagykorúvá lett világ”-ról nem az egyházi irányítástól való függetlenül szemponjtábjából érinti témánkat, hanem a keresztyén hit látását kell keresnünk a „nagykorúvá lett világ”-ra tekintve.

A *bibliai világgép globális és kozmikus*. Globális, vagyis az egész földkerekségre vonatkozó. Kozmikus, vagyis a világmindenséggel kapcsolatos. Isten az egész világmindenség teremtője. A bűn az egész földkerekségre kihatott és megrontotta azt. *A világot Isten mégis szereti, nem hagyta magára*, mert Jézus Krisztus az egész világmindenség megváltója. Ennek az alapvető keresztyén látásnak a következményeit is le kell vonnunk.

A világ — mégpedig az egész világ — az Isten világa. Amikor az Istenhez, az emberekhez, de a természet világához való viszonyunkat vizsgáljuk, ezt igyekszünk keresztyén módra, vagyis a Jézus Krisztusban való hitben tenni. Ez a hitünk — éppen mert Jézus Krisztusban való hit — azonban nem emel ki bennünket a „globális és kozmikus” világból, hanem éppen abba helyez vissza. A kegyelem annak a Jézusnak a közösségébe von, aki minden hatalom „mennyen és földön”. Ez utóbbi kijelentés éppen erre a *teljességre utal*, térbeli és időbeli értelemben is. Ő ennek és az eljövendő „aion”-nak is Ura.

A *történelem* a Bibliában nem az egyes népek, hanem az egész emberiség történeteként keletkezett. Ismerve, szerelve és megbecsülve népünk és hazánk történetét is, a világmindenség Urában való hit mégis a népek partikuláris történelemszemlélete helyett az emberiség történelemszemléletét készlet. (Vö. Claus Westermann: A jövő bibliai teológiájának feladatai.)

Mindezekből következik, hogy ha az egyház és az egyes keresztyén ember visszavonul valamiféle lelki „gettóba”, önmaga biztonságával és mentésével van elfoglalva, akkor megszegényíti hitét és szeretetét, s hamis viszonyba kerül a világgal. Mert akkor végső soron nem a világmindenség Urában és Megváltójában hisz, hanem valamiféle individualista istenképben.

Isten hatalmának és szeretetének univerzalizmusa ment meg a hamis felfelföldendőségi érzéstől is. Egyrészt lehetetlenné teszi a hitetlenség diszkriminációját, mert tudatosítja, hogy Isten szeretete mindenki felé nyitva áll. „Az apostolok természetesen fájlalják népük hitetlenségét, de nem ítélik meg felettük, hanem mentik: ha felismerték volna Jézusban az Urat és a Messiást, nem vetették volna el” (Jézus Krisztusban — új közösség, Bp. 1977. 26. lp.). Másrészt a Krisztus-hit dolgában megóv a kényszer alkalmazásától, mert tudja, hogy az Úr Jézus Krisztusban senki sem képes hinni a saját erejéből és értelmével. Ezt a hitet mindenki a Szentlélek ajándékaként kapja.

2. Hogyan kormányozza Isten a világot?

Az ember, ha valamit nagyon szépnek, nagyszerűnek tart, gyakran így kiált fel: „isteni”. Ez persze még nem a hitnek a szava. Valamint a természet istenítése, az Istennel való azonosítása sem. Mégis az Ószövetség szerint a természet a maga nyelvén beszél Istenről (pl. 145. Zsoltár). Jézus is beszél „az ég madarainak” és a mezők liliomainak” prédikációjáról az Isten gondviselő szeretetéről. A hívő ember valóban rácsodálkozik Istennek a természetben, a természeti törvényekben, a „kozmosz” csodálatos rendjében megnyilatkozó hatalmára és uralmára. Még akkor is sejtet valamit a természet Isten világgormányzó és fenntartó hatalmáról, ha a bűn átkának valósága sokszor megzavarja és elhomályosítja ennek meglátását. A tudomány és technika fejlődése, a természet titkainak és törvényszerűségeinek kutatása és jobb meg-

értése szintén megmutathat valamit Isten világfenntartó és kormányzó munkájából, de csak azok számára, akik hisznek Őbenne.

Istennek a természetben, a történelemben és egyéni életünkben való cselekvése azonban mindaddig „*rejtett munkálkodás*” (Deus absconditus), ameddig Ővele, mint Jézus Krisztusban kegyelmes Istennel nem találkoztunk (Deus revelatus). Itt van az *első és második hitágazat mély összefüggése*. A mindennapi életünkben cselekvő és a világot kormányzó Isten ugyanaz az Isten. A Krisztusban megismert kegyelmes Isten. Viszont éppen a Krisztus-hitünk tágítja keresztyén látásunkat a *teljeség*, a makrokozmosz és mikrokozmosz, a természet és a technizáció, a bioszféra és a kemizáció, az egész emberiség és az egyes ember, a világ jelene és jövője stb. *összefüggéseinek a keresésében és megtalálásában*.

Korunk Istent kereső embere számára egyre izgalmasabbá lett az „*elrejtőző Isten*”-ről szóló lutheri tanítás (jöllehet talán nem is ismeri a Deus absconditus teológiai tanítását). Hol látszik ma az egyre bonyolultabb nemzetközi helyzetben, hogy Isten a történelemben cselekvő Úr? Hol és miben látható világkormányzó és fenntartó munkája? Nem a történelem rejtélyei tanúskodnak-e éppen arról, hogy Isten magára hagyta a világot? Úgy tűnik, mintha Isten sok mai keresztyén embernek a gondolkodásában „*visszavonult*” volna a lelki, egyéni élet területére. Az idősebb korosztály egy része az ún. „*keresztyén társadalom*” megszűnésével úgy gondolja, hogy Isten is magára hagyta a társadalmat, az élet történelmi és politikai vetületét. A fiatalabbak pedig — akiknek már teljesen idegen a hagyományos vallásos társadalomszemlélet — nem látják a keresztyén ember felelősségét történelmünk alakításában. Úgy tűnik, mintha korunk embere fogékonyabb lenne a keresztyén hit világában is, az egyéni élete és a kis közösségek kérdéseinek a megragadására, mint a nagyobb összefüggések megvilágítására. Éppen ezért fontos, hogy az első hitágazattal való foglalkozásunk során feltegyük a kérdést: *Hogyan kormányozza Isten a világot?*

„*Nem úgy teremtette a világot Isten — mondja Luther —, mint egy ácsmester vagy suszter, aki nem törődik vele, hogy a házat nem ragadja-e el az árvíz, vagy nem pusztítja-e el a tűz. Hanem ha Isten egyszer valamit megteremtett, akkor nem távozik el tőle, hanem mellette marad, megőrzi és kormányozza, ahogyan elkezdte.*” (Idézi Nagy Gyula: Egyház a mai világban, Bp. 1967. 150. lp.)

Istennek az embervilágban „*kétféle kormányzását*” különbözteti meg Luther. Isten cselekvésének kétféle „*módszerét*” érti alatta. Míg a megszokottabb „*két birodalom*” elnevezés a kétféle cselekvési mód eredményét, következményét jelöli: egyfelől Isten gondviselésének a világot, másfelől a megváltás helyét az egyházban. A kettőt nem lehet elkülöníteni egymástól. Mert a keresztyén ember egyszerre beletartozik a „*világi birodalomba*” is, mint állampolgár (Weltperson), s a „*lelki birodalomba*” is, mint hívő ember (Christperson). A kétféle birodalom át-, meg átjárja egymást.

A „*világi birodalom*”-ban az Isten szilárd rendet állított fel, a törvénynek a rendjét és ezt a világi hatalom különféle formáival védelmezi. Három alapvető „*világi életrend*” van: a család, a földi hivatás és az állam. Mindhárom életrend a földi, biológiai értelemben vett élet védelmére és fenntartására szolgál. Ezt a törvényi hatalma tartja fenn, mely mögött a világban ugyancsak Isten szeretete rejtőzik. A törvény büntető hatalma az „*álruhás szeretet*”. A világban mindenütt van fölé-

és alárendeltségi viszony, mindenkinek van kisebb vagy nagyobb hatalma, de mindenkinek kell engedelmeskednie is. A világi kormányzással Isten védi a „lelki birodalmat” is. Viszont a lelki kormányzatnak is vannak feladatai és szolgálata a világi kormányzat iránt.

Míg a világi birodalomban Isten közvetve, embereken keresztül kormányoz, addig a „lelki birodalomban” Isten maga kormányoz a szívekben és a lelkiismeretben. A hit által közvetlenül vagyunk Isten uralma alatt. Mivel azonban mi anyagi-szellemi világban élő emberek vagyunk, Isten pedig nem ebből, a világból való, ezért Isten lelki kormányzásában közvetítőket használ fel. Az első közvetítő az emberré lett Jézus, a második az ige és a szentségek, a harmadik a földi egyház, ezen belül az egyházi szolgálat Isten lelki uralma az anyaszentegyház sajátos kettős, lelki-történelmi, látható-láthatatlan valóságában munkálkodik. Isten lelki birodalma azonban nem azonosítható egyszerűen az egyház történelmi formájával, mert a földi egyház hűtelenné is lehet Isten lelki uralmához. A lelki birodalomban mindenki egyenlő, egyformán bűnös és megkegyelmezett ember, s ebben a közösségben egyedül a szeretet határozza meg a másik emberhez való viszonyt.

Mivel a keresztyén ember egyformán Isten lelki és világi kormányzása alatt áll, ezért személyes hite szerint Krisztus szeretet-törvénye alatt áll élete, mint világi emberre azonban kötelezőek az állam, a társadalom világi törvényei. E kétféle törvény sok területen megegyezik, mint pl. a szülők iránti tisztelet, az élet védelme, a házasság és család védelme stb. Adott esetben azonban ebből a kettősségből lelkiismereti konfliktusok adódhatnak. Ha az én érdekemről van szó, akkor Jézus szeretet-etikája a mérvadó. Amikor viszont mások, a társadalom érdekéről van szó, akkor a törvény rendjét kell érvényesíteni, mert a világban ez az Isten életrendje. (Az első a „Personmoral”, az utóbbi az „Amsmoral”). Ez a lutheri „személyes” és „világi erkölcsiség” nem ment fel a belső etikai mérlegelés és a lelkiismereti döntés sokszor nagyon nehéz terhe alól. Viszont segít a diakóniai életvitel megtalálásában és gyakorlásában. Mert az önzés helyett a mások érdekének és szolgálatának a cselekvéséhez vezet.

„A kétféle kormányzás” tanítása ma is igeszerű és a modern élet által felvetett kérdések megoldásában — korunk új viszonyaira alkalmazva — konkrét, gyakorlati segítséget ad. Megvilágítja a törvény és evangélium, a hit és a jócselekedetek igazi szerepét Isten világkormányzásában. „Helyére teszi” a törvényt a világ életében, és az evangéliumot az egyház szolgálatában; a hitet Isten és az ember viszonyában, a szeretetet és a jócselekedeteket pedig az ember és az ember közötti viszonylatokban. (Vö. Nagy Gyula: i. m. 149. kk. lpk.)

3. „A világ kopogtat az egyház ajtaján”

Martin Luther King mondta, hogy „a mai világ kopogtat az egyház ajtaján”. Azt értette alatta, hogy a mai világ várja az egyház segítségét, nemcsak a lelki élet területén, hanem a meglevő faji, társadalmi, gazdasági bajok orvoslásában is.

Világszemléletünk nemcsak globális és kozmikus, de *krisztocentrikus* is. Jézus Krisztuson tájékozódunk. Jézust pedig úgy ismertük meg, mint szeretetben szolgáló Urat. Olyan Úr, aki hatalmát nem az élet elvesztésére, mások leigázására, hanem életmentésére, szolgálatra, segítségre, a szeretet cselekedeteire használja. Követőitől is ezt várja: „Én, az Úr és Mester... példát adtam nektek, hogy amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek” (Jn 13,14–15). Jézus egész messiási koncepciójából az önmagát másokért odaadó élet rendje következik.

Nemcsak a világ „kopogtat”, igényli és várja a keresztyének részvételét az emberiség nagy problémáinak a megoldásában, hanem *Krisztus világot átölelő szeretete* is. A keresztyénség *világméretű diakóniája*, az egyház „politikai diakóniája” is része Isten világot fenntartó és kormányzó munkájának. Az előzőekben szoltunk már arról, hogy a világ a maga egészében Isten teremtése, tehát mindenestül az Istené. Nemcsak a „lelki dolgok”, hanem a „világi dolgok” is az övéi, világfenntartó munkájának az eszközei, de ajándékai is. Ezért nemcsak a lelki, de a világi dolgokban is felelnünk kell Isten előtt.

A mai világ sokszorosan megosztott világ. S ebben a feszültségekkel terhes világban a nukleáris fegyvereknek a megjelenése nemcsak növekedést jelent a háborús potenciálban, hanem minőségi változást is okozott a háború természetében. A napjainkban sajnos állandóan meglevő kisebb helyi háborúk és konfliktusok mellett állandóan ott van az atomháború lehetősége, amely már az egész emberiség fennmaradását veszélyezteti. „Az atomháborúban nincs sem győzelem, sem vereség. Az atombombák és rakéták mindkét félre nemcsak pusztulást hozhatnak. Egyszerűen állandósul a megsemmisülés. Semmiféle fegyverszünet, semmiféle békekötés sem vetheti végét... Az angol parlament egyik tagja joggal mondotta: aki atomfegyvert alkalmaz, a méh sorsát vállalja, amely a fullánkját használja; meg kell halnia”. (Schweitzer Albert) A háborús feszültségek fenntartása, a főveszélye mellett, hogy „játék a földgolyóbist elpusztító tűzzel”, melléktermékeként hatalmas terhet ró a fegyverkezzőkre, s ezzel az emberiség gazdasági, szociális, egészségügyi, kulturális stb. fejlődését és előrehaladását is lassítja vagy akár gátolja.

A békéért és enyhülésért való fáradozásunk egyszerre világi és lelki feladat is. Ugyanúgy, mint a világ megosztottsága elleni fáradozásunk is. A *hidépítés szolgálatát végezve* a megosztott világban nemcsak a keresztyén szeretetet gyakoroljuk, de *közösen hordozzuk a felelősséget nemkeresztyén embertársainkkal*, a népek közeledése érdekében, a józan értelem közén alapján állva.

Isten világhormányzó munkájának része az ún. „*univerzális diakónia*”, amely nemcsak az egyes emberre, hanem az emberi közösségre irányul. A családra, társadalomra, a népekre, sőt az egész emberiségre. Ebbe természetesen a béke mellett beletartozik a társadalmi igazságosság érvényesítése, a faji diszkrimináció elleni küzdelem, a fejlődő népek anyagi, erkölcsi és kulturális megsegítése, a környezetvédelem, az ember emberségének érvényre juttatása, az éhező milliók életfeltételeinek biztosítása stb.

Már Luther is világosan látta, hogy nem a „világi életrendeket” kell krisztianizálni, hanem a keresztyéneknek vállalniuk és végezniük kell világi feladataikat, mint a szolgáló Krisztus követőinek. Amikor az emberi társadalom jó rendjéről van szó, akkor az ember nincs kiszol-

gálatva a változtathatatlan természeti törvényeknek. Az ember mint Isten felelős teremtménye maga felelős társadalmának jó rendjéért. A modern világ világméretű társadalmi ellentmondásai, igazságtalanságai, hibás belső tendenciái nem olyan embertől független adottságok, amelyekben az ember nem változtathat. A keresztyén embernek tudnia kell, hogy akkor is Isten színe előtt áll, amikor embertársaiért felelősen cselekszik. Ezért a Krisztustól tanult szeretettel felszabadultan kell vállalnia az együttműködést mindazokkal, akik az emberiséget egy világméretű katasztrófától akarják megmenteni és egy igazságosabb világrendért küzdenek. Jézus követésében nem feledhetjük, hogy a nem hívő ember is embertársunk, Isten teremtménye, testvérünk, akinek életéért és jólétéért Isten előtt felelünk.

A keresztyén ember *imádsága* is belesimul Isten világkormányzó munkájába. A felelősség vállalásának és gyakorlásának egyik módja az is, hogy imádkozom érte. Akiért és amiért imádkozni tudok, ahhoz a hitem és a szívem szerint van közöm. Az ige egyenesen felszólít a „minden emberért” és a csendes, nyugodalmas, békés életért történő imádkozásra (1Tim 2,1 kk.). Az imádság persze nem helyettesíti és nem pótolja a reánk bízott szolgálat elvégzését. De elmélyíti, megújítja és a szívünkre helyezi.

Sárkány Tibor

A megváltó Isten

Az egész Szentírás bizonyosságot tesz arról az Istenről, aki a kinyilatkoztatásban megmutatta teljes istenségét. Az emberi életet gyökeresen megrontó bűn miatt azonban „tükör által homályosan látunk, színről színre; most töredékes az ismeretem, akkor pedig úgy fogok ismerni, ahogyan engem is megismert az Isten” (Kor 13,12). A Szentírásban ugyan az Isten kezdettől Teremtő és Gondviselő Isten, ezzel párhuzamosan azonban érvényes ez a hitismeret: „Uram, te vagy a mi atyánk, ósidóktól fogva megváltónknak nevezünk” (És 63,16).

I. Etimológiai rész

1. A „megváltó” szó az OT-ban

Az OT a megváltásra két fontos szót használ: a gaal és a pada kifejezéseket. E két szó magyarrá fordítása nem tudja érzékeltetni azt a különbséget és szintet, ami árnyalatilag ugyan, de megkülönbözteti ezeket egymástól. Nem lehet következetesen érvényesíteni a konkordantivitást sem, hiszen a héber szavak az élet különböző (testi és lelki, egyéni és közösségi) helyzeteiből való megváltást-kiváltást jelentenek.

a) A pada szó jelentése

egyszerűbb: azt a helyzetet jelenti, amikor az egyén, vagy a nép egésze rajta kívül álló személy közbelépése után új helyzetbe kerül. Az Exodus-

ban az Egyiptomból való szabadulást ezzel a szóval fejezi ki az OT (Ex 21,8). Erre utal a szolgaság házából való megváltás (Deut 7,8). És 35,10 pedig úgy használja ezt a szót, hogy azt a rabszolgaságból való felszabadításnak értelmezhetjük. A fogságból megszabadulást is ezzel a szóval fejezi ki Ésaiás (És 51,11).

Van ennek a szónak az egyén helyzetét kifejező értelme is. A külső nyomorúságból (Zs 25,22), mindenféle nyomorúságból (2Sám 4,9) való kiváltás, sőt az olyan élethelyzetből is, mely olyan, mint az ellenség által kivetett háló (Zs 31,6).

Atviitt értelemben a bűn is fogság (Zs 130,8), amelyből Isten vált ki azzal, hogy megbocsátja bűneinket. Ezzel együtt megszólal az a reménység is, hogy Isten megvált a holtak hazájából (Zs 49,16; Hós 13,14).

b) A *gaal* szó értelme

azonban sokkal színesebb és igen döntő jelentésváltozáson ment át addig, amíg valóban a „megváltó” szóval adhatjuk vissza a jelentését.

Az alapjelentése az izraeli családjog terminus *technicus*a (szakkifejezése): az az ember, aki vérbosszút gyakorol. Megbosszulja a meggyilkoltat a gyilkoson. Természetesen a régi izraeli családjog kifejezéseként jelenti a legközelebbi rokont, akinek a családban fontos kötelességei vannak! A szóban ugyanakkor benne van valaki megszabadítása, megváltása, kiváltása, kiszabadítása, szabaddá vásárlása (szorult helyzetéből, eladósodottságából). Ha magyarra a régi kiváltással és a megváltással fordítjuk, a szó eredeti értelme benne marad a fordításunkban.

Amikor az OT ezt Istenre alkalmazza, ez azt fejezi ki, hogy Isten, mint közeli rokon, megfizet Izraelért, akiért lekötelezi magát, kezességet vállal.

c) Bár külön szava van az OT-nak a szabadítás kifejezésére, sok vonásában azonban a megváltás eredménye és a szabadítás utáni helyzet az egyén és a közösség életében ugyanabban a vonásban válik életté. A szabadítás szó elsődleges jelentése is a rászorulóknak segítségére siető, minden gondjában-bajában (nemcsak a lelki!) biztos pontot jelentő Isten munkája az OT-ban.

2. Kit ért az OT a megváltón?

Még akkor is, amikor embereket, vagy valaki mást tart az OT megváltónak, úgy tekint azokra és úgy szól róluk, hogy sohasem felejt el azoknak az Istennel való összhangban tevékenységüket.

a) A régi törvény idején az OT tud olyan emberekről, akiket ezzel a címmel látta el: megváltó. Ezek az „ember-megváltók” Isten szolgái voltak, akik az Istentől kapott utasítást hajtották végre. Így tudta ezt Ésaiás is: az Úr „megváltotta Ábrahámot” (És 29,22). Ez a mondat visszamutat arra az alkalomra, amikor Isten kihívta Ábrámot arról a földről, ahol élt, hogy elvezesse az ígért földre, s közben nagy nép atyjává teszi. Tehát azok, akik felkeresték Ábrámot, emberek voltak (Gen 18,2). Isten emberei. Erre az elhívásra utal Zsid 11,8 is.

Jákób elhívását (És 49,12) is úgy értékeli a próféta: „Megváltotta az Úr szolgáját, Jákóbot” (És 49,20). Ennek hirdetésére felszólítást ad hallgatóinak is.

Az egyiptomi szolgaság idején Mózes küldetése népe közé Isten megváltó munkáját jelentette (Ex 3,16—21).

b) A *Sinai törvényben* azonban még emberközelibbé válik a megváltás.

Jelenti a legközelebbi rokont (Lev 25,25—26), akinek az a kötelessége, hogy az eladósodott és így földönfutóvá, illetve rabszolgává vált rokonát kiváltsa és szabad emberré tegye. Ez a feladatkör kiterjedt a rokon neve rangjának a védelmére is, amikor a vérbosszút álló rokon is megváltó volt (Num 35,19).

Hogy ez a rokon mennyire nem a saját elképzelése szerint cselekedhetett, visszatérő emlékeztetőt kapunk erre is. Az eladósodott rokon kiváltásának példáját maga Isten adta, amikor Egyiptomból kihozta bosszút magábarejtő tettektől. (Gondoljunk a menedékvárosok kijelölésére Deut 19,1—13). Ennek az értelmezésnek adott hangot Ésaías szava: „bosszút állok kérlelhetetlenül — mondja megváltóm, Izrael Szentje” (És 47,4 és még több helyen).

c) *Meg kell említenünk Ruth könyvét, ahol a közeli rokon kifejezéssel és a közeli rokon kötelességével gyakran találkozunk.*

Jelenti itt a szó a rokoni kötelességet (Ruth 3,12; 3,9; 2,20 stb. a sógorházassággal kapcsolatban), amelyben a „megváltás” azt az értelmet kapja: fennmaradjon az elhunyt testvér családja, neve. S ez a fennmaradás a legközelebbi rokon feladata. Igei értelemben: vállalni a rokoni kötelességet (Ruth 4,4). S amikor Boáz vállalta, s az asszonyok látták a terhes Ruthot, azt mondták Naominak: „áldott az Úr, aki nem hagyott most téged rokoni támasz nélkül!” (Ruth 4,14). Tehát a goél = rokoni támasz! — Átvitt értelemben Izrael népe a szövetségkötésben Istent ilyen közeli rokonnak tudja. Így már az OT-ban is átmelegszik ez a szó az evangéliummal: megváltónk!

d) *A szónak ez az értelme még élesebben rajzolódik ki a Példabeszédek könyvében: „Ne mozdítsd el az ősi határt és az árvák mezejére ne menj! Mert megváltójuk erős: ő perli majd perüket veled!” (Pl 23,10—11). Az a kapcsolat, amely a megváltás szó mögött van, a teremtő és gondviselő Isten segítő jelenlétét fejezi ki.*

II. Exegetikai rész

Ezek után azt kell megvizsgálnunk, mit jelent az, hogy Isten a megváltó?

1. A megváltás alapja

A megváltó szót Istenre azért vonatkoztathatja az OT, mert Isten szoros közösségben, szövetségi viszonyban van népével is, az egyes emberrel is. S ezt a szövetségi viszonyt Isten sokszor volt kénytelen megerősíteni. Ez a megerősítés maga is emlékeztető Isten közellété mellett az embervilággal tartott közeli kapcsolatára is (Zs 111,9).

Másrészt a megváltás alapja Isten „érzülete” népe és az ember iránt. „Megszánta népét az ÚR, és könyörül a nyomorultakon” (És 49,13).

2. A megváltás konkrét helyzetben

Az alaphelyzetet az OT-ban az ember, a nép mindenkori jelene határozza meg. Nem csupán az, hogy akár az egyén, akár a közösség regisztrálja szorult helyzetét, amelyből szeretne valami módon kijutni, megoldást találni, hanem az is, ahogyan a meghatározott helyzet *m ö g é*

néz! A szorult helyzetet, a nyomorúságot, a fogságot úgy tekinti, mint amiből nincs szabadulás. Sőt, az Istennel való kapcsolatban nincs is mire hivatkoznia Isten előtt.

Az egyik — az egyén szempontjából talán legkérdésesebb — konkrét helyzet a betegség okainak elemzése az OT-ban. Érdeemes elgondolkozni azon, hogy az OT emberei a betegséget úgy értelmezték, hogy az valami nagy bűn, Isten elleni véték következménye. Ezért került a zsolotárókban a gyógyulásért és a bűnbocsánatért való könyörgés párhuzamba. Sőt, az a látás érvényesül, hogy aki meggyógyult, az bűnbocsánatot kapott (Zs 103,3—4. De v.ö. Mk 2,1—12 gyógyítási történetet!). Isten kegyelmes jelenlétének ajándéka mind a kettő. Ugyanis Zs 103,3 arra is utal, hogy a bűn, azaz az emberi élet Istentől elszakadottsága és a betegség, a szenvedés között alapvető kapcsolat van. „Nálad van az élet forrása” (Zs 36,10) fejezi ki az Istennel való kapcsolat és az élet közti összefüggést. Az ebből kiszakadás az élet forrásával való szakítást jelenti. Ezt a késői zsidóság is így vallotta. Sőt, Jézus igehirdetése is feltételezi ezt.

Az OT másik vonása pedig az, hogy a betegségből visszakövetkeztettek a bűnre. Jób könyve tanúskodik erről (Jób 4,7), de a késői zsidóság is így gondolkodott. Jn 9,2: Mester, ki vétkezett: ez vagy a szülei, hogy vakon született? — kérdezik kortársai Jézustól.

Az OT-ban ez az ún. „vizonzástan tétele”, mely ezt jelenti: a szenvedés a bűn következménye. Tudjuk, miközben a bűn és a betegség viszonyát próbáljuk elemezgetni, olyan útra tévedhet a gondolkodásunk, amely könnyen letérít a Szentírásnak a megváltó Istenre mutatásáról, pedig a zsolotárírókat éppen ez a felismerés segítette abban, hogy megkeressék és megtalálják a megváltó Istent. Ezékiás hálaéneke (És 38,10—20) is ezt a gondolkodást példázza. Isten ugyanis az egész embert akarja megváltani, felszabadítani. Ismét a zsolotárókra utalunk. Ott a bűntudat, a lelkiismeretfurdalás, a nyugtalan lelkiismeret olyan fokozatot ér el, amelyben nemcsak bűnbocsánatért könyörög az imádkozó, hanem gyógyulásért esdekel. Szüksége van az emberi élet külső, testi oldalának a rendbehozására éppúgy, mint a bocsánatra, amelyről azt is tudja a zsolotáros, hogy az az emberi nyomorúság gyökeréig hatol és ott adja a gyógyulást!

Sőt a Zsolotárók könyvében egy-egy helyen az imádkozó ennél sokkal „messzebb” is eljut, amikor arról szól, hogy a betegség a sír szélére sodorja az embert. Ilyen súlyos hatása van a bűnnek. De a sír szélén álló (szinte billegő!) ember Isten megbocsátása, szövetségi szeretete és irgalmas megváltása révén a jóval gazdagon megáldott napok megélőjévé válhat (Zs 103,5).

3. Megváltás az egyiptomi szolgaságból

Amikor az OT megváltó Istenéről beszél, nem tud szabadulni az ot-i író attól az élménytől, amelyet apák adtak tovább fiaiknak (Zs 44,1), hogy hogyan váltotta ki, szabadította meg Izraelt Isten az egyiptomi szolgaságból. A próféták ígéretei is át meg át vannak szöve ezzel az alapélménnyel, amikor az elnyomástól, erőszaktól (Zs 72,14), a rabszolgaságból felszabadulásról (És 35,10), a fogságból (És 51,11), a szolgaság házból (Deut 7,8) kiváltásról szólnak.

Talán egyetlen más helyen sincs olyan szemléletesen megírva az egyiptomi szabadulás Isten megváltó munkájaként, mint 2Sám 7,23-ban. Dávid imádságában kapott ez megfogalmazást. Ebben egyértelműen

benne van Izrael kiválasztottságtudata, de úgy, hogy ez nem magára a népre, annak tehetségére, kiválóságára, érdemeire, hűségére épül, hanem Isten kiváltó, megváltó munkájára, amelyről az egyiptomi szabadságunk oly sok jelet tapasztalhattak meg (v.ö. Zs 105 és Zs 106).

S ebből következőleg nemcsak a zsoltáros, mint egyén várta a megváltást Istentől, amikor „ellenségei kezébe” került (Zs 107,2), hanem mint nép is ebben reménykedett Izrael az ellenséggel vívott háborúiban.

Amikor a babiloni fogság következett, újra visszatért az egyiptomi szabadság emléke. Megjelennek az egyiptomi út képei: a kiszáradt tenger, mely az egyiptomi szabadság értékelésénél Isten egyértelmű jelenlétének a jele volt. Igaz, a babiloni fogság idején Ésaiás Ciruszt nevezi Isten fölkentjének, a pásztornak, aki mindenben engedelmeskedik az Istennek (És 44,28; 45,1).

A kiváltás nem pénzen történik. Mégis „arat” fizetett Isten a népert. A hazatérés pedig az egyiptomi szabadság régi csodája alapján újjá válik a megváltásban: „Te szárítottad ki a tengert, a nagy mélység vizeit, te készítettél utat a tenger medrén át, hogy átkelhessenek a megváltottak. Így fognak visszatérni az Úr megváltottai is, és ujjongva érkeznek meg a Sionra...” (És 51,10—11).

4. A megváltás következménye a népen belül

Az a hittudat, hogy Isten megváltó Isten, ez az OT-ban azt is jelenti, hogy a népen belül, ember és ember kapcsolatára döntő hatással van — elsősorban elkötelezés szempontjából!

Ösidőkre nyúlik vissza a legközelebbi rokon kötelessége, amely családi és rokoni jellegből következett az embertárs, illetve a családi iránti kötelesség. Ahogyan ezt Ruth esetében láttuk, ez ennyit jelentett: az egyik családtagjára hárult az a kötelesség, mely a családi birtok megtartására vonatkozott. Meg kellett váltani az özvegy birtokát. Az ilyen családtag volt a góél, azaz a megváltó, aki ezzel a jogával élve minden kötelességet is magára vett. Ez az elhunyt rokon neve fenntartását, az özvegyről és hozzátartozóiról való gondoskodást is jelentette.

A másik feladat az volt, hogy az elszegényedett rokont a legközelebbi rokonnak a kötelességévé tette a törvény kiváltani, segíteni, lehetővé tenni, hogy mellette éljen és majdan visszaválthassa a földjét, de legkésőbb a nagy örömnépnél évében visszatérhessen a sajátjába (Lev 25,23—37). Ez a szabály ismét csak azon alapul, hogy Isten is kihozta őket éppen így Egyiptomból, „hogy nektek adjam Kánaán földjét és Istenetek legyenek” (Lev 25,38).

A rabszolgatörvény is hasonló utalásokat tartalmaz. E rabszolgákra vonatkozó törvény humánus rendelkezéseit magyarázza az a visszaemlékezés, hogy Izrael népe valamikor maga is hosszú ideig élt Egyiptomban rabszolgasorban, kényszermunkában, a szolgaság házában.

A szegények és gazdagok közötti különbség egyre szembetűnőbbé vált. Ezzel együtt nőtt a kiszolgáltatottak száma is. Az özvegyek és árvák ügye állandó napirendre került a zsoltárokban is, a próféták igehirdetésében is. „Ne mozdítsd el felebarátod határát” (Deut 19,14) — olvassuk a törvényben, melyet a tizenkét átokmondás így erősít meg: „Átkozott, aki elmozdítja felebarátja határkövét... Átkozott, aki kiforgatja jogaitól a jövevényt, az árvát és az özvegyet. Az egész nép mondja rá: Ámen” (Deut 27,17 és 19).

5. A megváltás eredménye

Isten megváltó munkájának eredménye a nyugalom, biztonság, jólét, ahogyan a babiloni fogságból hazatérőket rajzolja meg Ésaías próféta: öröm koszorúzza fejüket örökre, boldog örömben lesz részük, a gyötrelmes sóhajtozás pedig elmúlik (És 51,11). Jób a szenvedés idején hisz abban, hogy megváltója él (Jób 19,25), s ezt a hitét így látta megvalósulva a könyv írója: „Az Úr jóra fordította Jób sorsát... kétszeresen visszaadta az Úr Jóbnak mindazt, amije volt... Az Úr pedig jobban megáldotta Jóbot azután, mint azelőtt... még száznegyven esztendeig élt” (Jób 42,10—16). Ez csendül ki a zsoltárok reménységéből is: az Úr jóra fordítja népe sorsát (Zs 14,7). Sőt, Ésaías 65,17—25-ben Isten új teremtő munkájáról szól, amely Isten megváltásának eredménye lesz.

Szép kép, az élet és a derű képe a Zs 126,2—3: „akkor megtelt a szánk nevetéssel és örömkialtás volt a nyelvünkön... hatalmas dolgot tett velünk az Úr, ezért örvendezünk”.

Természetesen a földi értelemben vett jólét is megtalálható Isten munkájának eredményei között az OT hitvilágában. Amikor igen emberien fogalmazza: megittatta a szomjasokat (talán a samáriai asszony jut az eszünkbe) és jóltartotta az éhezőket (kenyércsoda?) — Zs 107,9-ben.

A megváltás eredményei között még egy képet idézek fel: És 35,8—10-ben előkerül az út, amelyen a megváltottak járnak. Az út azonban nem az utolsó időkben (Mt 25) kezdődik, hanem jóval korábban: várakozásban és hitben. A célját azonban Isten mutatja. A cél az üdvösséget jelenti. A hazatérés lehetősége ez az út. S ez a hazatérés jelen esetben nem egy „gyászjelentés” híre, hanem az élet ajándéka. De csak Isten nyithatja meg a bűn által elzárt, tönkretett utat. S ez a bűnbocsánat. Ennek bizonyossága az, hogy meggyógyítja minden betegségünket és a halál félelméből kiszabadítja a benne hívőket (Zs 103,3—4).

III. A szisztematikus rész

1. A megváltó Isten a teremtő Isten!

Teológiailag fontos tételként kell aláhúznunk ezt a felismerésünket az OT alapján is. Ez ugyanis az UT alapján természetesnek és magától értetődőnek tűnhet. Gondoljunk a jánosi prólógus szavaira: „Kezdetben volt az Ige... Isten volt az Ige... minden általa lett... az Ige testté lett” (Jn 1,1—14). Pál apostol pedig a Kolosséiakhoz írt levelében Jézusról mondja csaknem ugyanezt: „Benne teremtett minden... minden általa és érte teremtett” (Kol 1,16). Az Ot népe természetesen nem gondolhatott a testté lett Igére, Jézusra, de a megváltó és a teremtő Istent egy és ugyanannak az Istennek tudták. Ésaías szavai fejezik ki ezt legtömörebben: „Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!” (És 43,1).

A megváltás helyes értelmezése miatt válik szükségessé ennek hangsúlyozása. Az OT világában is felfigyeltek azokra, „akik vagyonukban bíznak és nagy gazdagságukkal dicsekszenek” (Zs 49,7). A teremtés és a megváltáshat összhangjában adja a józan tapasztalatot tovább: „senki sem válthatja meg magát, nem adhat magaért váltságdíjat Istennek, mert olyan drága az élet váltsága...” (Zs 49,8—9). A bűn következtében annyira megromlott az istenképmás teremtésbeli ajándéka, hogy megpróbálkozik az ember magamagán segíteni, s a lehetetlent megoldani. Pedig az Istennel való viszony megromlása nem teszi lehetővé, hogy

az ember maga váltsa ki az eljátszott életét, vagy megváltsa magát valamiféle bírság vagy áldozat szolgáltatásával. Ha valaki eljátszotta az életét, még az egész világ sem szolgálhat váltságul az életéért (Mt 16,26). Az önmegváltásról szó sem lehet az OT alapján! „Hamis az a tanítás, hogy cselekedeteinkkel érdemeljük ki a bűnbocsánatot” — olvassuk az Apológia IV. cikkében. „Az ószövetségi atyák ismerték a Krisztusról való ígéretet... megértvén, hogy Krisztusnak kell bűneinkért adandó váltságdíjjá lennie, tudták, hogy a mi cselekedeteink nem lehetnek elegendő jóvátétel ilyen súlyos dolgokért.”

Az Isten azonban olyan gazdag, ő „meg tud váltani” (Zs 130,7).

Ésaiás próféta a teremtést és a megváltást Istennek egy és ugyanazon cselekedetének tudja. Mindent áthat az Isten hűsége, amelynek megnyilatkozása nemcsak az, hogy megteremtette a világot és benne az embert, hanem egy fontos összetevője a megváltás és az emberrel való személyes kapcsolattartás. Ésaiásnak a Teremtőről alkotott szotériológiai felfogása (von Rad kifejezése) jelzi, hogy Isten megváltó voltáról a régi hittradíció is tud.

Isten teremtő és megváltó munkája a gyülekezetet saját kora és történelme értelmezésére is felszólította. S így a politikai események és az Isten munkája olyan értelmezést kap a gyülekezet hittudatában, mint ami előkészítőül szolgál az Istennel való egészen új találkozáshoz.

Az ember Isten tulajdona, tehát a sajátja. A megváltás pedig tulajdonjogának bizonyítéka és tulajdona őrzése. Amikor ugyanis Isten teremt, akkor üdvösségre teremt. A teremtés is, a megváltás is Istennek olyan munkája, amit értünk vitt véghez.

A megváltás rendje elválaszthatatlan a teremtés rendjétől. Igaz, a bűn a teremtés rendjét megzavarta. A megváltás azonban helyreigazítja, helyreállítja a teremtés rendjét. S ez Isten munkája az egész teremtettségért. A teremteshit és a megváltáshit szétválasztása tehát megbontja Isten munkájának csodálatos egységét!

2. A megváltás és a bűn

Ahogy a megváltás és a teremtés összekapcsoltságának vizsgálatánál nem lehetett nem szólni a bűnről, úgy a megváltás és a bűn együttes vizsgálatánál nem lehet nem szólni indulásként és egyben célként is a teremtesről!

Isten az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtette — így lehet összefoglalni az ember teremtesének lényegét Gen 1,26—27 alapján. Ez már ott Isten ingalmos és szerető döntése volt, — ami látásunk szerint az ember szolgálatra alkalmasságát jelentette. A bűn ezt az Istennel való kapcsolatot, azaz a szolgálatra alkalmasságot rontotta meg.

Ezt érezzük azokban az ot-i imádságokban, amelyek megérzik a bűn ilyen téren kifejtett bénító hatását. Érzik a zsoltárosok, hogy a bűn következtében megromlott a teremtesbeli ajándék, s ez a szolgálatra alkalmasság. Szegénnyé válik a bűn fogságában az ember. Nyomorúság, keserűség, fogság, háló, szorongatás, bénultság, összetörtség, lankadás, jajgatás, kiszáradt csontok jelzik a bűn nagyságát. Amikor pedig az ellenséget említi, az az Istentől elszakító nem emberi hatalmasság, aki az embert minden jóra alkalmatlanná teszi. Szinte összegyűjti a 107. Zsoltár a lelki nyomorúság, csüggedtség, éhség, szomjúság képeit, amikor a szorult helyzetből Istenhez kiált megváltásért. Tudja világosan, hogy ennek oka: „engedetlenség voltak Isten parancsával szemben” (Zs

107,11), azaz nem szolgáltak! Elgondolkodtatók azok a képek is, amelyek felsorakoznak a bűn körülírására: sötétségben ültek, a halál árnyékában, vasra vereten, átélve Isten büntetését: „szenvetéssel törte meg szívüket” (Zs 107,12), elbuktak, nem volt segítőjük, egyedül maradtak, és a sír mélye.

Mindebből a megváltás: a bűnbocsánat! Azaz a bűn fogságából szabadá vásárlás. Szabadulás. Az a kép van ebben, hogy Isten visszavesz, visszavásárol, törvényesen, jogosan a magáévá tesz. Sőt, ez a kép még tovább is fokozható: a tartozás azt fejezi ki, hogy fogságba esett a saját tulajdona és kiváltja (gondoljunk az elveszett juh példázatára). Itt ugyanis kimentésről van szó. A helyes útra vezetésről. Ez a megváltás csodája. A szomjazónak inni ad. Jól tartja az éhezőket. Gyógyulás (Zs 107).

Ez a „megváltás” olyan élmény, ami Dávid esküjébe is belekerült: „Az élő Úrra mondom, aki megváltott engem minden nyomorúságból...” (2Sám 4,9; 1Kir 1,29).

Bizonyos értelemben lehet a bűnbocsánatot, mint megváltást úgy is értelmezni — a következményét illetően —, hogy az felszabadulás! Isten munkájaként, így: felszabadítás! Visszatérve újra a bűn meghatározásához: ha a bűn a szolgálatra alkalmatlanná válást jelenti, akkor a megváltást a szolgálatra alkalmassá tételnek, a szolgálatra felszabadításnak lehet mondanunk.

A bűn fogalmába azonban beleszeng a vétkek tartozás ténye is. Ugyanis a bűn egyre több adóssággal terhel meg bennünket és csak Isten válthat ki abból (Zsid 49,16). Hiszen aki valóságos szabadulást akar szerezni az embernek, először ebből a bűn adósságából kell megszabadítania.

A megbocsátás és a megváltás Isten szeretetének, irgalmasságának cselekedete, amely azt is kifejezi, hogy Isten nem felejtette el népe nyomorúságát és inségét (Zsid 44,27). Így érkezünk el ennek felismerésére is, hogy a megbocsátás és a megváltás bizonyossága nemcsak a szoltáros egyéni élete szempontjából fontos, hanem életszükséglet a gyülekezet számára is. Az ot-i, de általában minden igaz hitnek az az ismertető jege, hogy a bűnbocsánat nem az ember egyéni szerzeménye, hanem olyan valóság, mely az egész közösségé, a népé és ezáltal a közösséget, a gyülekezetet építő valósággá válik úgy, hogy szolgálatba állítja az egyént a közösségért.

A megváltás és a bűn kapcsolatáról azt összegezhethetjük, hogy az OT-ban a bűn nemcsak lelki hatású kapcsolatromlást jelentett Istennel, hanem a bűn romboló hatása kiterjedt az egyénre és a közösségre, testi állapotára, életformájára és életvitelére. A megváltás ajándéka testi-lelki ajándékká lett az egyén és a közösség számára egyaránt, hiszen az a szolgálatra alkalmassá válást jelentette.

A szabadító Isten a megváltó, az üdvösséget és békességet ajándékozó Isten. Hiszen ahol bűnbocsánat van, ott élet és üdvösség is van.

3. A megváltás és a gondviselés

Bár ezt a témát külön tanulmány dolgozta fel ebben a sorozatban, mégis a teljességre igyekezet közben a megváltás ajándékát szükségesnek találtuk vizsgálat alá vetni a gondviselés oldaláról is.

A megváltáshit az OT-ban Isten gondviselésén is nyugszik. Isten gondviselésében bízva fordul az egyén is, a közösség is Istenhez és várja megváltó ajándékait. Másrészt az fogalmazódott meg bennünk, hogy ahol a megváltás kérése, azaz a megváltáshit hiányzik, ott az

Isten gondviselésében való bizalom és bizodalom, a gondviseléshit elvesztette a realitását, konkrétságát és nagyon felszínessé és általánossá vált.

Megállapíthatjuk tehát, hogy ahol hiányzik a megváltás hite, ott a gondviselés hite is elveszítette szilárd, megbízható alapját. Ugyanis a gondviseléshit alapja az Isten megváltó munkája. A megváltás ajándéka a bűnbocsánat és az ezzel járó új élet, amelyben az Isten gondviselése alapot, célt kap az egyén és a közösség életében és élete számára. Pál apostol fogalmazta ezt meg nagyon szemléletesen — és éppen az OT gondolkodásmódján válik ez érthetővé: „Aki tulajdon fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért odaadta (ez a megváltás!), hogyan ajándékozna nekünk vele együtt mindent? (gondviselés)” (Róm 8,32). A mondat első fele egyértelműen a megváltás isteni ajándéka. A mondat második fele — azaz a következmény — Isten gondviselő munkájáról szól, ez az a „minden”, aminek a kulcsa azonban a „vele”! S ez az OT egészen végigmegegy, és mindig ott következtet be jelentős változás az egyén és a közösség életében, ahol ezt ebben a sorrendben fogadták.

A megváltáshit alapján a gondviseléshit elsősorban az imádságos életet hatja át és tölti meg tartalommal. Ez pedig abban nyilatkozik meg, hogy az élet nagy, de jelentéktelennek tűnő ügyeiben is mint gyermekek fordulhatunk Istenhez és bízhatunk gondviselő szeretetében.

E két hit összefonódása adja meg az élet derűjét is. A megváltottak hálás szívvel élvezik az életet, az anyagiakat, csodálják a természet szépségét és munkálkodnak azért, hogy ezt mások is élvezzék és felismerjék.

A megváltáshiten épül fel az a tapasztalat is, hogy az Isten gondviselése az élet nehézségei között, a szenvedések idején, a csapásokkal való küzdelmekkor mutatja meg igazi erejét. Pálra hivatkozunk újra: „akik Istent szeretik, azoknak minden javukra szolgál” (Róm 8,27).

Végül a megváltás és a gondviselés összekapcsoltságáról úgy is szólnunk kell, hogy mindkettőnek rendje van; és ez a két rend egymástól elválaszthatatlan olyan formában, hogy az életünk is, a világ sorsa is Isten kezében van. Bár a bűn ezt a rendet is megzavarja. Isten megváltó munkája azonban éppen abban is konkretizálható, hogy maga Isten, a Megváltó állítja helyre a teremtés és a gondviselés rendjét!

A megváltáshit és a gondviseléshit kérdései tárgyalásakor kell megemlítenünk az ún. theodiceai kérdést. Hogyan lehet összeegyeztetni Isten bünt gyűlöletét Isten megváltó szeretetével? A felvetett kérdésre adott válasz az, ahogyan egymás mellé tettük a megváltást és a teremtést, a megváltást és a bünt, a megváltást és a gondviselést. Tudnunk kell, hogy OT Istenének nem természete a harag. Pedig Marcion óta többen igyekeztek így jellemezni Izrael Istenét. Isten természete szerint a szeretet, a gondviselés, az irgalom Istene. Ezért mondhatta Ezékiel: „Hiszen nem kívánom én a bűnös ember halálát — így szól az én Uram, az ÚR —, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen” (Ez 18,23). Ha pedig a bűnös ember oldaláról vizsgáljuk a felvetett kérdést, akkor a hit éppen az, hogy bűnösnek vallja magát, de bízik Isten megváltó szeretetében, bűnbocsátó irgalmasságában. S ezen az utóbbin van a hangsúly az igazi bűnbánatban. Ezt azonban csak az igazi hit látja!

4. A megváltás és a csoda

Az ún. theodiceai kérdésünkre további választ kereshetünk a megváltás és a csoda kapcsolatát vizsgálva.

A megváltó Isten munkájához hozzátartozik a csoda. Amikor az egyiptomi szabadulást, mint Isten megváltó munkáját látták az ot-i írók, akkor ilyen vallomásokkal találkozunk: „Őseink előtt csodákat művelt Egyiptom földjén, Cóan mezején” (Zs 78,12).

Még akkor is csodaról beszél a hit, amikor a dolgok alakulásának külső megjelenési formáját nézve nem is csoda az (gondoljunk Jer Sir 3,22—23 jól ismert soraira: szeret az Úr, azért nincs még végünk, mert nem fogyott el uralma, minden reggel megújul. Nagy a te hűséged! Az Úr az én osztályrészem — mondom magamban —, ezért benne bízom).

Isten munkáját csodának értékelni nem magától értetődő. Az OT is világosan vette észre, hogy míg „az egek magasztalják csodáidat Uram” (Zs 89,6), addig Izrael népéről ezt olvassuk: „ezek után is csak vétkeztek és nem hittek csodáidban” (Zs 89,32).

A megváltáshit veszi észre Isten munkájában a csodát, vagyis nem pusztán azt, hogy a dolgok természetes rendjében változás történt, hanem azt, hogy „meggondolták... hogy a felséges Isten a megváltójuk” (Zs 78,35). S ez a „meggondolták”, ez is csoda!

5. Jézus a Megváltó

Amikor Pál apostol ezt írja Jézusról: „Ő a láthatatlan Isten képe” (Kol 1,15), akkor az OT-ban megismert megváltó Isten munkáját kell keresnünk Jézus váltságművében. Jézus maga vállalta a názáreti zsinagógában, amikor az ésaiai idézet felolvasása után ezt mondta: „Ma teljesedett be ez az írás fületek hallatára” (Lk 4,21). Amikor pedig az emmausi tanítványoknak elmagyarázta Mózesről és valamennyi prófétáról kezdve mindazt, ami az Írásokban róla szólt (Lk 24,27), nyilvánvalóan Isten megváltó munkájáról beszélt.

Amikor Jézus a mi Megváltónk, élete, szolgálata, kereszthalála és feltámadása az ot-i megváltás képsorának kikristályosodása úgy, hogy az kitör a választott nép, Izrael kereteiből és minden ember számára elérhetővé válik (Jn 3,16).

6. Megváltónkat követjük

Jézus, amikor magára mutat: „Én vagyok az út...” (Jn 14,6) és felhív bennünket: kövess engem, és Jób szavait átértelmezzük: „Tudom, hogy az én Megváltóm él”, egyre világosabbá válnak diakóniai elkötelezéseink, amelyek arra irányítanak bennünket, hogy az életünk így még inkább Isten tetszésére, egymás javára élt élet legyen!

A diakónia ezt jelenti ebben a helyzetben, hogy a megbocsátás és a megváltás nem csupán egyéni életünk szempontjából fontos, hanem azért is fontos ez, hogy az ebből fakadó cselekedetek, útmutatás, életfolytatás a közösség számára is hasznos legyen. Az igazi megváltás-ajándéka nem egyéni ajándék, ha az egyén kapta is, hanem a közösségé, a gyülekezeté. Építő ajándék!

Miután Jézusban értékeljük az OT teljességét, éppen ez a látás mélyíti el a közösségi tudatot az Isten világában élőkkel. Ez pedig azt jelenti, hogy szolgálatunk Isten országa eljöveteleért, az igazságosságért, a rendért, az emberségért végzett szolgálat. Így lehetünk valóban szolidárisak az elnyomottakkal, a kizsákmányoltakkal, a leigázottakkal, a félelem közt élőkkel úgy, hogy nemcsak sajnáljuk őket, hanem a megváltáshiten alapulva — Isten gondviselését tudva — buzgón imádkozunk

értük, s a magunk eszközével azon munkálkodunk, hogy miattunk senki se érezze magát semmi módon megváltásra szorulóknak, hanem érezze a felszabadultság örömét, jó léghörét.

A megváltott ember megszabadul minden ránehezedő belső és külső kényszer alól. Így válik alkalmassá arra, hogy munkálkodjék Isten teremtő akarata megvalósulásáért embertársai között. Így Jézus követésében nem várhatunk arra, hogy a szeretetünket akkor adjuk tovább, ha az emberek és az életviszonyok igazságosak lesznek, hanem azért szeret és azért szolgál a keresztyén ember, hogy emberhez méltóvá tegye az arra rászoruló korszakát. Ezért nem lehet megállni, hanem arra kötelez az a megváltó Isten: fáradozzunk és szolgáljunk.

Detre János

Mindent megújító Isten

I.

Már az OT-ban felbukkan a mindent megújítás gondolata, sőt a radikális új teremtés gondolata is, így pl. Ézsaiás próféta könyvében (Ézs 65,17 kk). Már ebből a textusból is az tűnik ki, hogy az új teremtés teljesen radikális tette Istennek. Nem a régiek a kijavítása. Nem szerzivről van szó, és nem is arról a madáchi képletről:

*„Be van fejezve a nagy mű, igen,
A gép forog, az alkotó pihen,
Évmillióig eljár a tengelyén,
Míg egy kerékfogát újítani kell.”*

Nem felújításról van szó, hanem teljes cseréről, és a „régire nem is emlékeznek, senkinek sem jut eszébe” (Ézs 65,17).

A megújítás gondolatának fejlődésében a következő lépcsőnek tekinthetjük azt, amikor már az is felbukkan, hogy megszűnik a bűn és a halál, amikor ezektől a negatív erőktől szabaddá válik az ember és az emberiség (1Kor 15,25 kk. Jel 21,4 és 27; Jel 22,15). Ebben az esetben már nem a vágyva vágyott paradicsomi állapotok visszatéréséről van szó, hanem egy egészen új világ alakul ki teremtés által, új ég és új föld lesz. A régi világ úgy viszonylik az újhoz, mint az emberek az angyalokhoz (Mt 22,30).

Nem feladatunk azonban most annak a tárgyalása, hogy ez az új, ez az eszhatológiai új hogyan alakul ki, általában a Biblia is megelégszik az ígélet közlésével és antropomorf képekkel igyekszik néhány helyen foghatóvá tenni. Így pl. ennek az újnak a kialakulásáról Péter apostol valamit sejtetni enged 2Pt 3,12-ben. Sokkal fontosabb ennél az a megállapítás, hogy abban a teljesen új világban — ahol új ég és új föld lesz — teljes egészében Isten akarata valósul meg. Ugyancsak 2Pt 3,13-ban van szó arról, hogy ott az igazság fog lakozni. Isten rendje ellen nem lesz lázadás.

Az „Új Jeruzsálem” kifejezéssel kapcsolatban lehetne még elmélkedni az új emberiség életformájáról, az élet és a dicsőség gazdagságáról (1Kor 15,38—44 és Jel 21,24). Itt is az kerül előtérbe, hogy a

gyásznak és a szomorúságnak vége lesz (Jel 21,4) és a hiábavalóság alá vetett világ megszűnik a szenvedéssel együtt (Róm 8,18 kk).

Mindennek a kivitelezése Jézus Krisztussal függ össze.

Alaptétel tehát, hogy egyszer Isten mindent megújít. Az egész világmindenséget. Isten a megújító munkáját már most is végzi, és nemcsak az emberek között vagy emberekből, hanem a teremtett világban is.

II.

Amikor azonban a megújulásról, az új teremtésről beszélünk, akkor nemcsak eszhatológiai távlatokat kell érintenünk, hiszen a megújítás már az OT-ben elkezdődött és döntő jelentőségű a szövetség nem is egyszeri megújítása, egészen addig, amíg csak meg nem köti Isten az új szövetséget.

Az OT gondolkodása szerint az új jelentése, hogy ilyen eddig még nem volt, egyáltalán nem létezett, elő sem fordult. Amikor a 33. Zsolt 3. versében azt olvassuk, hogy új éneket kell énekelni, akkor szintén az a döntő: olyat, ami még nem volt. Ebben a kérdésben is fel lehet ismerni, hogy az OT sem független a környező népek és vallások gondolkodásától. Vallástörténészek megállapítása szerint az új tárgyaknak volt bizonyos mágikus ereje. Így olvassuk 2Kir 2,19-ben, hogy Elizeus egy szennyes forrást egy új tál és só segítségével tisztít meg. Nyilván a környező népek vallásából szivárgott be az újnak ez a mágikus értelmezése az OT-be, de később teljesen meg is szűnt és az OT teológiájában az új nem más, mint Isten alkotása.

Az UT-ben egyértelmű, hogy az új ég és az új föld eszhatológiai ígérete mellett Isten megújító munkája már elkezdődött. A kettő közötti kapcsolatot világossá kell tennünk, mert a már elkezdődött megújítási akció nem jelenti azt, hogy az eszhatológiai új ég és új föld ebből fog kifejlődni. (Külön érdekes kérdés ebben az összefüggésben Pálnál a teremtés és a feltámadás tényleges egysége. H. Schwantes: Schöpfung der Endzeit, EVA, 1963-ban megjelent művében arról ír, hogy a teremtés és a feltámadás Pálnál egységbe olvad össze, vagyis nincs teremtés feltámadás nélkül és nincs feltámadás teremtés nélkül. Ez — mondja a szerző — az akkori zsidóság számára teljesen idegen és új gondolat volt. Persze tudták, hogy aki feltámasztja a halottakat, az Teremtő is, de a feltámasztásban csak a végső idők legvégső eseményét látták.

Az új teremtés már itt elkezdődött a történelem keretei között, de a maga totalitását, teljességét csak az eszhatonban éri el. De nem fejlődéssel. A kettő között az összefüggést úgy ábrázolhatjuk, hogy az új teremtés akciójában már előzetest kapunk az eszhatológiai valóságból. Bár ez az előzetes sokszor homályos és bizonytalan, mert létünk és a bűn valósága akadályozó tényező. Ennek ellenére mégis részesülünk ebben az előzetesben.

III.

A megújítás isteni akciójával ezek után már csak az UT felől foglalkozunk. „A mindent megújító Isten” című eszhatológiai kérdés is van, de itt és most a feladatunk pre-eszhatologikus vonásokra való figyelés. Ez már szoros kapcsolatba kerül az etikai kérdésekkel, és vilá-

gos az is, hogy a diakóniai teológia számára igen lényeges. Figyelembe kell venni azokat az igéket, amik az új emberrel, az új teremtéssel foglalkoznak. Természetesen azt nem tehetjük itt meg, hogy ezeket az igéket konkordancia-szerűen kigyűjtve elemezzük, hanem az a fontos, hogy az egész anyagnak a szem előtt tartásával kíséreljük meg a lényeges mozzanatokot kifejezni. Vagyis ezeknek az igéknek a segítségével Isten megújító munkájától, az új teremtésről, az új emberről kapunk eligazító információkat.

Amikor a megújítást eszhatológiai előzetesként fogjuk fel, akkor elsősorban a megújított emberről szólhatunk. Ennek az új embernek kell, hogy legyen olyan törekvése, amit diakóniainak nevezhetünk, s ennek meg kell nyilvánulnia individuális és kollektív összefüggésekben egyaránt. Az új ember küzd a személyt veszélyeztető bűnök ellen és a társadalmi igazságtalanságok ellen.

Az új teremtmény, a megújított ember egyben újjászületett ember.

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy miért van szükség Isten megújító munkájára, akkor a válaszuk, hogy bármilyen irányból közelítjük meg az embert, mint egyént, és az emberiséget, mint közösséget, lát-nunk kell a torzulást, az emberi nyomorúságot. Az egész embervilág súlyos kérdések alatt nyög. Ezek a kérdések nagyon sokszor éppen az ember és bűne miatt nem oldódnak meg. Meghökkenve fedezhetjük fel, hogy jószándékaink ellenére, mennyi negatív erő működik bennünk és körülöttünk. (Gal 5,16 kk).

Ha a közösségi életet vennénk szemügyre, függetlenül attól, hogy kisebb vagy nagyobb csoportról van-e szó, ott is azt tapasztaljuk, hogy mennyi az antagonisztikus ellentmondás. A legjobb és a legszebb törekvések futnak zátonyra. Földünk lakosságának jelentős része éhezik, jelentős része rosszul táplálkozik, jelentős részének pedig nincs biztosítva a kulturált életmód. Szomorúan látjuk, hogy a fegyverkezésre milyen hatalmas anyagi és szellemi energiákat fordítanak.

Nem pesszimista látásmódról van szó, amikor villanás-szerűen rámutatunk földünk ún. árnyék-jelenségeire; de ezek a sötét tónusú árnyak kényszerítenek bennünket, hogy a szolgálat szellemében átgondoljuk a megoldásokat és a lehetőségeket. Az ember feltétlen kötelessége, hogy mindent megtegyen a világért, és az újjá teremtett embernek még fokozottabb módon kötelessége ez. Ugyanakkor a végső megoldás mégis csak Isten kezében van. Ennek a feszültségét tudomásul kell venni, s a legvégzetesebb tévedések egyike lenne a mindenhatóság szintjére emelni az embert, mint aki korlátlan ura a történelemnek, vagy pedig az egyoldalúan abszolutizált isteni hatalom miatt nullára redukálni az emberi tevékenység hasznosságát és hatékonyságát. Éppen Istentől kapott megbízatásunk, az új ember megbízatása is munkálkodni Isten teremtett és megváltott világában.

Amikor tudomásul vesszük az emberi cselekvés sajnálatos, de tényleges határait, akkor kell meglátunk Isten újjáteremtő munkájának a szükségességét. A bűn állandóan jelentkező romboló jelensége miatt nincs módunk arra, hogy kiküszöböljük az összes negatív jelenségeket. Vagy az a lehetőség maradna, hogy reménykednénk az ember etikai értelemben vett jobbaválásában, aminek azonban véres történelmünket és még véresebb jelenünket nézve nincsen sok esélye. Vagy az a lehetőség marad, hogy totális cserére van szükség. Egészen újra van szükség. Az világos, hogy ezt a cserét mi emberek a legalaposabb genetikai ismeretek birtokában sem hajthatjuk végre (lehet, hogy technikai megoldható lenne, de ez nem technika kérdése!).

Az újjászületés, az új teremtés és az új ember lényeges mozzanat. Mindennek előzménye: a megigazulás. A dikaioszüne azt fejezi ki, hogy Isten igazsággal ajándékozott meg bennünket Jézus Krisztus által. Ez a szó a kölcsönzött és nem a megérdemelt vagy pl. perben megnyert igazságot fejezi ki (Ef 4,24). Ez a kölcsönzött igazság azt jelenti, hogy Isten rendezni akarta és akarja kapcsolatát az emberrel, a kérdés csupán az, hogy az ember hajlandó-e elfogadni Istennek ezt az akcióját. Isten ugyanis az embert szabad partnernek fogadja el. Istennek ez a megigazító tette az emberrel olyan hatással lehet, hogy a megújulás folyamata indul be. Az ember a bűn bilincseiből való felszabadulás által szinte megújul. Köberle szerint a keresztény életnek hármass mozzanata van: ítélet, megbocsátás, új teremtés. Ezt a hármast nem mi végezzük, hanem Isten, azáltal, hogy Jézus Krisztust a világba küldte, 1Kor 1,30 k és Ef 4,10. Nemcsak az isteni megbocsátás csodája megfoghatatlan és nem megérdemelt ajándék, hanem az életünk megújulása is. Ezt Isten végzi el a Szentlelke által. Köberle felveti azt a kérdést is, ha mindezt Isten végzi el, akkor miért van olyan sok erőteljes imperatívusz (felszólítás) főleg a páli levelekben, hogy újuljunk meg, legyünk új teremtés (Róm 12,2; Zsid 12,14 stb.). Kettős választ ad: egyrészt ezek az imperatívuszok mindig a második helyen állnak, vagyis a megújulás Pálnál is Isten tette. Másrészt a bűn kérdése már megoldást nyert, de a hatalom kérdése még nincsen véglegesen megoldva, vagyis a legyőzött ellenség — a bűn és halál — még nincsen teljesen megsemmisítve.

A bűn régebbi értelmezése inkább morális-jogi volt, amivel kicsit beszűkítették az antropológiai távlatokat. Újabban a bűnt inkább élet-működés összefüggéseiben értelmezik. Mert a görög hamartallos (= bűn) szó távoli rokonságban van a telos-szal, ezért maga a szó lényegében a cél (életcél) eltévesztését jelenti. Isten megigazító akciója így nemcsak az, hogy nemlétezőnek tekint a bűneinket, nemcsak nagyon megszűri az azokat, Szentlelkével kiemeli az embert célt tévesztett állapotából és az igazi cél felé fordítja.

A megigazulás két személy között lejátszódó eseményt jelent. Az akció vektora Istentől az ember felé tart. Ennek az isteni tettnek következményei vannak, és az ember életében ez láthatóvá válik, és ezt nevezzük megszentelődésnek. A megszentelődés azonban nem azt jelenti, hogy az ember természetfeletti lénnyé lesz, amelyik azután elszakadhat a világtól. A megszentelődésből nő ki az új életfolytatás.

A mindent megújító Isten radikális intézkedése az, hogy rendezzi a kapcsolatát az emberrel. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy az emberben milyen változások játszódnak le ennek hatására. Isten azáltal igazított meg, amit Jézus Krisztusban cselekedett. Aki azután ezt a megigazító Krisztust elfogadja, azt Krisztus bevonja az új korszakba, az új aion dinamikájába, és ezáltal vagy ennek a következtében belső változáson kell az embernek átmennie, de még mindig itt van a régi is. (Ezt fogalmazza meg Luther: simul iustus et peccator.) Mindehhez hozzá kell tenni, hogy ez a belső megváltozás egyáltalán nem jelenti azt, hogy az új ember kolostorba akarna vonulni, hátat fordítani az életnek, megtagadni az emberi értékeket. Hanem azt jelenti, hogy benne egy harc kezdődött el. A pozitív és a negatív erők között egy harc folyik, küzdelem (Gal 6; Ef 2,6 és 2Kor 5,17). Hasonlóra gondol Pál is, amikor azt írja: a nemes harcot megharcoltam (2Tim 4,7).

Krisztus hatása alatt vagyunk minden nyomorúságunk ellenére is. Az is tévedés lenne, ha folyton csak az őemberről beszélnénk, de az is az lenne, ha folyton csak az új emberről szólnánk. Az újjáteremtés folyamat, aminek a belső lényege az ember felől nézve küzdelem. (Kol 3,10 — az állandóan megújuló ember.) W. Elert szerint mindehhez az emberi aktivitás ott kapcsolódik, hogy a hitben történik a belső magatartásunk megváltozása, és ennek következtében megváltozik a gondolkodásunk, az érzelmi világunk.

V.

Amikor Isten elkezdi és folytatja az újjá teremtő akcióját Jézus Krisztusban, akkor az ember és az Isten kapcsolat radikális megváltozásának hatása van az ember cselekvésére is. Azaz, etikai vonásokra is figyelni kell. Így a keresztyén etikának eszhatológia aspektusa van, mert az eszhatonban véglegesen újjá teremtett élet előzetesét élhetjük meg már itt. Aki Krisztusban van, az új teremtmény és új akcióval feszül neki a világ nagy kérdéseinek és ezzel a törekvésével már az új ég és az új föld valóságából enged sejtetni valamit (2Kor 5,17 és Jel 21,1). „Az Istennel való közösségünk, amit Jézus Krisztusban ajándékba kaptunk, azt jelenti, hogy már a jelenben is megvalósítunk egy részt az Isten országából.” (Fr. Jacob) A szolgálatunk, a diakóniai tevékenységünk az az akció, amivel valamilyen mérsékelt (az eszhatonban történő kiteljesedéshez képest mérsékelt) formában reprezentáljuk az új ég és az új föld valóságát.

Ez azt jelenti, hogy a megújított embernek fel kell fedeznie ennek a világnak a nagy kérdéseit, akár egyéni, akár társadalmi kérdésről legyen is szó. Több etikai szakkönyv szerzője állapította meg, hogy az újabb protestáns etikák végre felfedezték a szociális problémákat is, a társadalmi komponenseket. S az is döntő, hogy sokkal hangsúlyozottabbá vált a teremtett világért való felelősség. (Ennek gyakorlati következménye lett az, hogy az Egyházon belül több olyan mozgalom keletkezett, ami már túllépi az egyéni kereteket és nyíltan kiáll a társadalmi igazságosságért. Ilyen pl. az antirasszizmus mozgalma vagy a KBK.)

A keresztyén ember, pontosabban az az ember, akiben Isten elkezdte újjáteremtő munkáját, nem élhet befelé forduló életet. Krisztusban Isten a világot szereti, és az új teremtmény éppen olyan helyzetbe kerül Krisztus által, hogy a világ javáért fog dolgozni. Ebbe beleértendő minden, kezdve a környezet szennyezése elleni harcot, egészen az élethez való jogig, mindent ide kell sorolni. Így az új ember nemcsak vallásos, nemcsak hitének a szent alkalmait használja ki, nemcsak templomba jár, hanem energiáival tevékenyen lép ki az élet akármelyik területére. Már nemcsak magával törődik, vagy szűk érdekeivel, hanem másokkal is. A szolgálat alatt nemcsak szorgalmas munkavégzést értünk, hanem olyan munkálkodást, amibe az áldozat is belefér. Diakónia és áldozat — szorosan összetartoznak. Amikor valaki már nem a haszonért „szolgál”, hanem mert Isten cselekvése következtében elkezdődött benne az új és egyszerűen nem képes mást tenni, csak szolgálni. Egy lélegzettel kell kimondani: diakónia és áldozat.

Ribár János

Isten munkatársa az ember

„Nem kellene újra gondolniok az emberi létezését a teológiáknak is ahhoz, hogy a minden létezés szentsége szabályozza a hitet és parancsolatot?” — teszi fel a kérdést Mezei András az Élet és Irodalom című folyóirat hasábjain a környezetvédelemről folyó cikksorozat egyikében. Érdeklődéssel olvastam ezeket a komoly felelősségről és átfogó szaktudásról tanúskodó, sokszor nagyon szenvedélyes hangvételű írásokat. Ennek a mondatnak felhívását, így is mondhatnám „kihívását” pedig a teológia döntően fontos és időszerű feladatának látom. Újragondolni az emberi létezését a maga teljességében mindazokban a relációkban, melyek emberségünket meghatározzák, úgy, hogy ezek mindegyikére egyforma hangsúly kerüljön. Úgy gondolom, hogy cikksorozatunk, mely az I. Hitágazat gazdag mondanivalójával foglalkozik, ezt az újragondolást tűzte ki céljául és feladatául.

Saját munkám során a következő kérdéseket szeretném megvizsgálni: I. Mit jelent az ember „istenképűsége”? Azután: Hogyan kell értelmeznünk azt, hogy Isten az embert úrrá tette? Meddig terjed ez az „uraság”? És végül: Milyen felelősséget ró a ma emberére az, hogy Isten őt munkatársául választotta?

I. Isten képére teremtve

Meg sem kísérem, hogy, ha csak vázlatosan is ismertessem azt a hatalmas anyagot, amit közel kétezer év teológiai antropológiájában az imago Dei kérdéssel kapcsolatban megfogalmaztak, dogmákba sűrítettek. Azt azonban látnunk kell, hogy minden kornak megvolt a maga sajátos mondanivalója. Az imago Dei kérdése egy ponton vált különösen izgalmassá. Csak egy példa erre. A reformáció korában a döntő hangsúly a megigazulás kérdésére került. Az antropológia feladata ezért az volt, hogy az imago Dei-ről világosan elmondja: a bűneset következtében az emberi természet teljesen megromlott. Az embernek a mindennapi élet dolgaiban van ugyan szabad akarata, szabad döntésre lehetősége, az üdvösség, a megigazulás kérdésében azonban akarata szolgál, a bűnnek, sáttánnak van kiszolgáltatva, s kárhozatra méltó. Ez olyan felismerés, melyre minden korban figyelniünk kell, hiszen ez nemcsak antropológiáknak, hanem krisztológiáknak is szíve, közepe. Mivel az ember teljesen megromlott, ezért van szüksége a Megváltóra. De azt is látnunk kell, hogy miközben erre az egy pontra irányítjuk figyelmünket, az antropológia más fontos kérdése, — éppen a ma embere számára feltett kérdések — megválaszolatlanul maradnak. Hendrikus Berkhof: *Der Mensch unterwegs* című könyvében mutat rá erre: „A keresztyén antropológia annyira hatása alatt van a bűnesetnek és az ember radikális megromlottságának, hogy másra szinte nem is tud figyelni. Ő mutat rá arra is, hogy az emberről lényegileg akkor kapunk igaz képet, akkor ismerjük meg őt valóságosan, ha azokat a relációkat vizsgáljuk meg, melyekben benne él, alakul, formálódik. Így szeretném a következőkben nyomon követni az emberségünket meghatározó hármast: Istenhez való viszonyunkat, kapcsolatunkat a másik emberrel és végül azt, hogyan határozza meg az embert viszonya a természettel. Genézis 1—2 fejezetében megtaláljuk mindhárom viszonyunk teremtésbeli helyét és értelmét.

Embernek lenni azt jelenti, megszólítottnak lenni. Az ember Istenhez való viszonyát döntően az határozza meg, hogy megszólította és szeretetéből közösségébe vonta őt. Ezzel emelte ki őt a teremtmények sorából, ezzel különböztette meg minden más élőlénytől. Vele személyes kapcsolatot teremtett. Az ember képes a megszólításra válaszolni. A Biblia ennek a személyes, beszélő kapcsolatnak a dokumentuma. Igaz, hogy vannak néma időszakok, disszonáns hangok rontják meg mindig újra a kezdet harmóniáját, mégis, az üdvtörténet arról tanúskodik, hogy a megszólítottság és feleletadás teremtettségünk egyik alapvető ismertető jegye. Ezt a kapcsolatot teljes szépségében és zavaratlanságában éli meg Jézus, az új Ádám, és állítja helyre számunkra is a szeretetközösséget, amikor így tanít imádkozni: Mi Atyánk!

Istenhez való viszonyunk másik vonása a *szabad választás* lehetősége. A jó és gonosz tudásának fájával Isten az embert emberségének lényegére figyelmezteti. Ha csak ösztöneit követi, még nem válik emberré. Igazán emberré az teszi, ha megtanul választani jó és rossz között, ha tud felelősen dönteni. A jó választásával emberségét valósíthatja meg. — Mindez összefügg a szabadság kérdésével. Isten nem szolgálai engedelmességet, kiszolgáltatottságot akar, hanem felelős döntésből szabad választást. Augustinus ezt Istenet szolgáló szabadságnak nevezi. Tehát a szabadság nem öncélú, hanem emberré válásunk fontos eszköze. A bűneset mutatja, hogyan válik az eszközből cél: az ember nem Isten számára vált szabaddá, hanem Istentől akart megszabadulni. Ez a rosszul értelmezett szabadság az ember legnagyobb tragédiája. Jézus is erről beszél a tékozló fiú példázatában. Ugyancsak ebben a példázatban mutatja meg Jézus a megoldást is: a széttört, megromlott szeretetközösség helyreállítására az egyetlen lehetőség, hogy ismét rálépjünk a szabadon hagyott, hazafelé vezető útra.

Vizsgáljuk meg most a második relációt, mely istenképűségünket döntően meghatározza: az embertárshoz való viszonyt. Embernek lenni mindig azt jelenti: *közösségben lenni* más emberekkel. Isten nem magányos, teremtesébeli akarata, hogy az ember se legyen az. Genézis 2,18. bizonyágtétele erről így szól. „Nem jó az embernek egyedül lenni, alkotok hozzáillő segítőtársat.” Ugyancsak Berkhof állapítja meg, hogy a férfi és nő teremtesé nem egyszerűen a szexualitásra és a házastársi kapcsolatra utal, hanem a polaritást jelenti. A férfi a nőben és a nő a férfiban egy más típusú embert lát maga előtt: más érzésekkel, értékrenddel. Mindkettő cselekvésében más momentumok válnak hangsúlyossá és ez a kétféle látás, gondolkodás és cselekvés gazdagítja, teszi teljessé emberségűnket. Itt kell arra is rámutatnunk, hogy ezt az egymásra hatást, a másik kiteljesítését sem lehet egyszerűen a házasságra leszűkíteni. A házasság ösképe, példaképe minden emberi együttélésnek, mint ahogy emberségűnk egyik legjobb gyakorló iskolája is. Férfi voltunk, vagy nőiségűnk egész életűnkre, s az élet minden területére kihatással van, döntő jelentőséggel bír. Minden gyümölcsöző teljesítményben ott van, ott kell lennie ennek a sajátos kettőségnek. Emberségűnk legfőbb célja *felebaráttá* válás, s megvalósulásának egyes területei: a házasság, a családi élet, munkatársi közösség, a népi, nemzeti egyűvé tartozás. Ahhoz, hogy emberségűnk kibontakozzék, teljes értékű életet éljünk, arra van szükség, hogy ezekben a kapcsolatokban intenzíven, adni és elfogadni legyűnk jelen. Lehet, hogy valaki házastárs nélkül kénytelen leélni életét, az mégis a teremtettség értelmében teljes élet, ha a felebaráttá válás más területeken intenzíven valósul.

A bűn rontó hatása teremtettségünknek ebben a relációjában az, hogy minden kapcsolat valami módon énünk függvényévé válik. Az egymástól való elidegenedés, a széttört társas kapcsolatok mind ennek a szomorú következményei. Egészen más, mint amit a felebaráti szeretetről Jézus elmondott és megélt.

Emberségünk harmadik meghatározója a természethez való viszonyunk. Genézis 1, 28. az úgynevezett kulturparancs alapján („Hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok... minden élőlényen!”) ezt így fogalmazhatom meg: embernek lenni, *uralkodni a természetben*. Ezzel azonban már elérkeztünk témánk második felvetett kérdéséhez.

2. Mit jelent az, hogy Isten az embert úrrá tette? Meddig terjed ez az „uraság”?

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban szeretnék az alapokig visszanyúlni. Arra a situációra utalnék, melyben Genézis 1—2 fejezete létrejött. Isten teremtő hatalmáról való bizonyágtévesztésben erős hangsúly kerül arra, hogy az egész kozmosz, nap, hold, csillagok az élővilággal együtt az Ő kezéből került ki. Ő nem egy a természeti vallások istenei közül, hanem Ő mindenek teremtője az egy Isten. Ebből következik az is, hogy az ember, Isten teremtménye nincs kiszolgáltatva a természet erőinek jó- vagy balszerencséjének, csillagok állásának, mint ahogy azt a pogány vallások követői hitték. Érdekes ezzel kapcsolatban arra gondolni, hogy korunk szekuláris embere, aki a szabadságot Istentől való szabadságként értelmezi, ezen a területen sokszor mennyire a primitív természetvallások szintjére süllyedt. Nyugaton ma reneszánszát éli az asztrológia, lelkiismeretlen sarlatánok élnek vissza az emberek hiszékenységével. Sajnos ennek a hullámnak a hatása bizonyos mértékben már nálunk is érezhető. Isten urasága alatt élni azt jelenti, hogy felszabadultunk a természet erőitől való babonás félelemtől. Az ember nem rabszolgája a természetnek. De ezen a negatívumon túl mérhetetlenül többet jelent. Azt, hogy részt kaptunk Istennek a világ, a természet feletti uralmából. Van olyan felfogás, hogy ez a megbízatása kulturparancs csak a bűneset előtti embernek szólt. Az ember eljártszotta, elvesztette jogát ahhoz, hogy résztárs legyen a creatio continuaiban, mint Isten munkatársa. Hogy ez mennyire nem így van, azt a 8. Zsoltár jól tükrözi. Ez a zsoltár a bűnös emberről beszél. Ámulattal és csodálattal dicsőíti Istent, hogy a gyenge, kicsi, halandó embert milyen magas méltóságba helyezte: „Úrrá tetteid kezeid alkotásán!” S ez az alapállás a ma emberét is eligazíthatja az „uraság” kérdésében.

Isten urasága életet, boldogságot munkál. Mire tanít ez bennünket a természettel kapcsolatban? Néhány mondatot idézek egy beszélgetésből, melyet az Élet és Irodalom egyik munkatársa a Kiskunsági Nemzeti Park igazgatójával, dr. Tóth Károllyal folytatott: „Rengeteg mindent ki tud irtani az ember, de nem tud még semmilyen élőlényt létrehozni. Az egyik washingtoni temetőben kétszázhatvanegynéhány sírkő emlékeztet a véglegesen elpusztított állatfajokra. Nálunk harminc értékes és ritka növényfajtát tartanak nyilván, melyek az utóbbi évtizedekben tűntek el a Kárpát-medencéből. Tehát az oly gyakran hangsúlyozott, vagy be sem vallott uraság helyett békés egymás mellett élésre van szükség?”

Elgondolkoztató, vagy méginkább riasztó távlatok? A nagykorú ember, akinek ma már szinte korlátlanul állnak rendelkezésére, hogy az életet kényelmessé és kulturáltabbá tegye, a munkát könnyebbé, kevésbé fáradságossá tegye, rá kell, hogy döbbenjen, hogy eközben pótolhatatlan értékeket tett tönkre, semmisített meg. Micsoda az ember? — kérdezzük a zsoltáriróval. A természet ura, aki képességével, tudásával szédületes távlatokat nyitott meg az emberiség számára. A technika eszközeivel képes megfékezni a természet erőit. Áldássá lehet kezében. Félelmes erővé is, mellyel a természetet, sőt a lakott földet is el tudja pusztítani. S ez a tény azért olyan riasztó, mivel erkölcsi erőnk messze elmarad technikai hatalmunktól. Néhány jellemző adat erre: az első atombomba szörnyű pusztítása után (Hirosima, Nagaszaki) tíz évnek kellett még eltelni, hogy sor kerülhessen az első konferenciára az atomerő békés felhasználása ügyében. Azokkal a milliárdokkal, melyeket az emberiség a mindig nagyobb hatóerejű fegyverkezésre költ, meg lehetne oldani az éhez, elmaradott országok mezőgazdaságának és iparának fejlesztését.

Mit jelent az ember uralága a teremtett világ felett? Elsősorban azt, hogy bár reálisan és komolyan számolnunk kell a bűn rontó hatalmával ember és természet viszonyában, komolyan vesszük, hogy megbízatásunk, a kultúrparancs, ma is érvényes. Az ember kapcsolata ma sokkal bonyolultabb, áttételesebb a teremtett világgal, mint azelőtt volt, hiszen az elidegenedés az urbanizáció következtében egyre riasztóbb méreteket ölt. Ha az ember felismerte Istent a kozmosz urának, élete nem a természet erőinek van kiszolgáltatva, hanem Isten hatalma alatt áll. Ebből következik, hogy Isten akaratára figyel a természettel kapcsolatban is. S ez az Istenre figyelő magatartás mindig az élet védelmének szeretetének és igénlésének felelős magatartása.

3. Milyen felelősséget ró a ma emberére, hogy őt Isten munkatársává választotta?

Hogy majd a felelősségről tudjak beszélni, hadd hozzak először a felelőtlenségre példákat. Rontjuk a levegőt! Hazánkban évente 1,6 millió tonna kéndioxid jut a levegőbe. Nem vigasztaló, hogy a Szovjetunióban 24 millió, az Egyesült Államokban 27 millió tonna. Hazánk iparvidékein ugrásszerűen emelkedik a légúti megbetegedések száma. A miskolci kórházban 1977-ben 50 gyermeket, 1980-ban 390-et kezeltek asztmával. 13%-kal gyakoribb a tüdőrák is ezeken az erősen szennyezett levegőjű vidékeken. Szennyeződnek vizeink is. A Sajó és Hernád völgyében nem egy csecsemő halálát okozta már a nitráttal szennyezett víz. — Megdöbbentő hírről tudósít a Frankfurter Ruldschau: a harmadik világban évente 10 millió csecsemő hal meg olyan betegség következtében, melyet a tejpor idéz elő. A cikk rámutat arra, hogy a nyugati tejporgyárak nagyszerű piacot találtak termékeik számára a fejlődő országokban. Nem a tejpor minőségében volt a hiba. A reklámozással nem járt együtt a felvilágosító munka, s az anyák tudatlanságból fertőző vizet használtak fel a tejporhoz. A tejpor szinte teljesen kiszorította az anyatejet, mely a csecsemőknek eddig a védeltséget jelentette. — Aggódunk kell vizeink élővilágáért. Sok kárt okoz a rossz helyen tárolt szemét, a tavakba, folyóvizekbe bekerülő műtrágya, szennyvíz. Sokat hallunk a biológiai egyensúly felbomlásáról.

A tudományegyetem ökológiai tanszék-vezetőjének tették fel a kérdést: „Egy önmagát évmilliárdokon át szabályozó, hihetetlenül összetett földi folyamatrendszer szövevényében az ember úgy óhajtja átvenni a szabályozó szerepét, hogy nem gondol eléggé a holnapra?” Íme, a felelőség kérdése! Nem túlzott-e a félelem, hiszen az emberiség egy bizonyos mértékben mindig megbontotta az egyensúlyt a természetbe való beavatkozással? Jakucs Pál így válaszolt erre a kérdésre: „Kétezer évvel ezelőtt néhány tízmillióan tettük ezt, most viszont 4,5 milliárdnyian. Kétezerben hatmilliárdnyian fogjuk tenni minden technikai eszközt felhasználva. S nem képzelhetjük azt, hogyha eddig nem történt semmi, most már nem is fog történni!” Csak néhány példa, korántsem teljes kép arról, hogy az ember hogy él vissza „munkatárs” voltával, hogyan rontja meg, zavarja meg a természet szép rendjét, és teszi ki világunkat egy kozmikus katasztrófa lehetőségének. Mit lehet itt tenni? Lehet-e ezt a végzetes folyamatot megállítani? Mi az embernek, mint Isten munkatársának a feladata?

a) Látnunk kell, hogy világunk sorsa és jövője szervesen összefügg hitünk kérdésével. A teremtő és világot kormányzó Isten hatalmát és cselekvését akarjuk korlátozni, ha azt hisszük, hogy ő csak a lelkünkkel és üdvösségünkkel törődik. Dr. Nagy Gyula „Keresztyén humanizmus és szocialista diakónia egy nem keresztyén társadalomban” című tanulmányában mutat rá: „Isten munkája a világban magába foglalja a teremtés és gondviselés művét, a megváltást és megújítást, a humanitást is. Sok területe van a közös felelősségteli együttműködésnek. Az élet kenyeré mellett gondoskodni az éhezők kenyeréről. Az evangélium világosságát kell terjeszteni, de az emberi tudását, a tudományát is. Békességet kell munkálni Istennel, de békét az emberek, népek és fajok között is.”

b) Isten munkatársának lenni azt is jelenti, hogy nemcsak beszélünk Istenről, hanem cselekedjük is akarátát. Elgondoloztató, hogy sokszor milyen nagy szakadék tátong keresztyén emberek hitélete és munkája között. Sok szó esik napjainkban a felelőtlenül, rosszul végzett munkáról. Teremtetségünk része a munka. Ahogy valaki munkájához viszonylik, abban embersége lesz nyilvánvalóvá. A technizálás következtében a munka egyre személytelenebbé, mechanikusabbá válik. Legtöbbször hiányzik belőle az alkotás öröme. Jól kifejezi ezt az Evangelischer Gemeinde Katechismus munkáról szóló fejezete kapcsán közölt két kép egymás mellé helyezve: az elsőn a kotta fölött összehajló két művész, a karmester és az előadó alakja, mintegy az alkotó munkát szimbolizálva, a másodikon egy hatalmas teremben az automatizált munkát a távvezérlésű központból egyedül irányító munkás: a munka elszemélytelenedése, elmagányosodása. Cselekedni Isten akarátát, azt jelenti hát, örömet találok minden körülmények között munkámban, elvégzendő feladatomban, keresem az összefüggéseket és felelősen teszem dolgomat!

c) Munkatárs voltunk végül azt is jelenti, hogy aktívan is részt vállalunk az erőfeszítésekben, amely környezetünk védelmében, földünk jövője érdekében történik. Mert Istennek legyen hála nem csupán felelőtlen, nemtörődő magatartással találkozunk úton-útfélen, hanem sokak összefogásával, áldozatvállalással, és látható eredményekkel is. Csak egy adat erre: államunk évi 5 milliárd forintot fordít évente a vizek tisztítására. Hatalmas összeg. Olvasom, hogy Angliában húsz éve folyik önkéntes környezetvédő munka: 8 ezer tagja van, akik szabad-

idejükben tavak tisztításával, utak rendbentartásával foglalkoznak. Mit teszünk a magunk helyén községünkért, városunkért? Hogyan tanítjuk, neveljük gyülekezetünket, benne a fiatalokat, hogy örülni tudjanak Isten szép világának, s felismerjék benne a maguk feladatát is? Ez a felelősségvállalás ki kell, hogy szélesedjen egészen addig a társadalmi diakóniáig is, amely hazánkban a társadalom építésében, világunkban pedig a békéért és igazságosságért való küzdelemben fejeződik ki.

„Isten munkatársai vagyunk” — írja Pál apostol is. Ő az evangélium hirdetéséről és a gyülekezetben végzett munkáról beszél. Ebben a dolgozatban viszont arra akartam rámutatni, hogy tágabb értelemben is az első hitágazat alapján is el kell mondanunk és ugyanakkor gyakorolnunk is kell: Isten munkatársai vagyunk.

Keveháziné Czégényi Klára

Ember és emberiség

Az „Ádám” név tulajdonnév és köznév egyszerre. A szó az első embert mindössze néhány helyen jelöli az Ótestamentumban, annál többször hordoz általános jelentést („az ember”, az emberek, „valaki”, sőt: „senki”). Hasonló kettősség húzódik meg a magyar „ember” szó jelentéstartalmában is: „A többi élőlény közül képességeivel kiemelkedő, környezetét tudatosan alakító lény, mint faj, ill. a faj egyedeinek összessége” (MNyÉrtSz. II.361).

„Ennek a jelentéstani ténynek teológiai jelentősége van: nem elégedhetünk meg azzal, hogy az első Ádámban egy egyént lássunk a többi között. Ezt foglalja magában az a meglepő szakasz is, amelyben a teremtő Isten beszéde az egyszámból átszap a többesbe; „Alkossunk Ádámot a mi képünkre..., és uralkodjanak...” Gen 1,26...” (Biblikus Teológiai Szótár, 7. lp.).

Ádám története és sorsa, feladatai és lehetőségei egyszerre sajátosak, egyediek — s ugyanakkor szimbolikusak, általánosíthatók és általánosítandók. „Az ősz — tehát — magába zárja minden leszármazottját” (BTSz, 7). Ádám tettei, sorsa és reménysége ismétlődik az ádámok tetteiben, sorsában és reménységében. Isten jónak teremtette Ádámot, jóra való készséggel és vágyakozással minden embert. „Ádámban mi mind vétkezünk”, de ki-ki saját bukásával is megtetézi az öröklött bünt..., mindnyájan — külön-külön és együtt is — hordozzuk Isten képmására teremtettségünket.

Isten egyszerre teremtette meg az embert és az emberi nemet. Ádám kiváltságai minden emberé, az egész emberiségé, bukásának következményei is mindnyájunkat sújtják, reménységét Isten végső győzelméről szintén minden utódjának visszahagyta.

Az Isten képére teremtett ember — az Isten képére teremtett emberiség

Emberi kiváltságunk — Ádámé és minden emberé: Isten az embert „képére és hasonlatosságára teremtette”. Ez a kiváltság minden embernek adatott nemre, fajra, bőrszínre való tekintet nélkül. Ez a kiváltság tartalmazza — többek között — az ember öntudatát: „fel tudja fogni

a világ jelenségeinek összefüggését és elhatározásokat tud megérteni” (Pröhle, Az evangélium igazsága, 36). A világ számos, egymástól távol-
eső pontjain feltárt ősi kultúrák emlékei igazolják, hogy az öntudatra
ébredt emberiség mostoha és primitív körülmények között is képes
volt élni kiváltságával, s minél szervezettebb életformában, annál ered-
ményesebben.

Az alkotóképesség is Isten ajándéka. Az ember nem tud teremteni
a semmiből, de alkotni tud a meglévőből. Az alkotás egyre inkább
kollektív feladattá válik. A manuálisan alkotó művész, költő vagy zene-
szerző (de a kétkézi munkás is) mások irányítása mellett hosszú évekig
tanulmányozza elődeinek, régi korok alkotásainak stílusát, míg meg-
szóla saját formanyelvén, nem nulláról indul tehát, hanem sokak
„válláról”... , más művészeti ágak (munkaágak, építészet, film stb.)
pedig kifejezetten kollektív műfajnak számítanak, még ha egy-egy nagy
egyéniség olykor meghatározó is lehet. Ez a kollektivitás még inkább
jellemző a tudományra, a magános természetű tudós egyre ritkább, a nagy
felfedezések kutatócsoportok szívós munkájának gyümölcsei. Sokszor
még egy-egy ország tudósai is kénytelenek részfeladatokkal beérni, a
kutatás területeit országok osztják fel egymás között. Minél nagyobb
egy feladat, annál kisebb hozzá egy ember képessége, felkészültsége...
Az űrhajósok minden percét szakértők százai figyelik, ellenőrzik és
irányítják, rájuk utaltak az asztronauták. Eredményük mögött sokszor
nemzetközi összefogások vannak, eredményüket a világ számos pontján
értékelik és felhasználják... Mindezek bizonyítják, hogy az alkotó-
képesség kiváltságát csak közösen, nagyobb, s egyre nagyobb közös-
ségekben tudjuk kihasználni, céljához juttatni.

A beszédképességünk is az istenképűséghez tartozik. A beszéd eleve
feltételezi a másik embert, az emberi közösséget, de sokkal több a
gondolatközlés eszközeinél. Beszédünkkel fejezzük ki személyiségünket,
jutunk el a másik ember szívéig, kovácsolhatunk össze vagy rombol-
hatunk szét közösségeket, hiszen „élet és halál van a nyelv hatalmá-
ban” (Péld 18,21). A háborukat mindig rágalomhadjáratok előzték meg,
kölsönös vádaskodások szították fel a gyűlöletet, majd a harcressz-
séget, eleve a másik félre hártva a felelősséget a háború megindítá-
sáért. Ha az emberiség egyik része a másik rész ellen fordul, isten-
képűségének minden ajándékát is ellene fordítja: először szavait, majd
munkája és alkotóereje gyümölcseit, és tönkreteszi, elpusztítja mindazt,
amit a másik kapott a Teremtőtől.

Az istenképűségünk koronája az Istennel való közösségünk, illetve
annak lehetősége. A teremtettség révén „az ember partnere Istennek,
aki iránt nyitott, akire rászorul...” (Teológiai Kiizzótár, 157). Ez a rá-
szorultság nem a Teremtő önkénye, ez az ember javát szolgálja. Minél
inkább megismerjük Őt, annál jobban megbecsüljük ajándékait is.
Fennmaradásunk érdekében kell tájékozódnunk Isten ígésén és az Isten-
nek a teremtettségbe rejtett törvényein. Aki tudja, hogy mint ember
teremtény, jobban vigyáz a teremtett világra is.

Az emberiségnek adott kultúrparancs

A felsorolt és fel nem sorolt teremtsébeli kiváltságok, istenképűs-
günk adottságai arra való, hogy felhasználásukkal eleget tudjunk tenni
Isten parancsainak. „Szaporodjatok..., uralkodjatok...” — hangzik
az ún. kultúrparancs. A két parancs feltételezi egymást. A megszapoz-

rodott emberiség csak megfeszített munka eredményeképpen tudja fenntartani magát, de uralkodni, a világot meghódítani, abban való uralmát fenntartani, vagy a tönkretett természetet úgy-ahogy helyreállítani is csak közös összefogással tudja.

Az emberiség tulajdonképpen csak mostanában érzi át igazán a teremtettség feletti uralmát, melynek lehetősége ma megnövekedett. Előző korokhoz képest mérhetetlenül nagy az az atomerő és az a szellemi erő, amellyel a Teremtő akaratából rendelkezik, annyira nagy, hogy a világ feletti uralom fenntartásán túl, már a föld elpusztítására is elegendő. Isten azt akarja, hogy az ember ne Tőle függetlenül, hanem reá figyelve uralkodjék a földön. Nem feledkezhetik meg arról, hogy teremtmény ő maga is — mint tudományának, alkotásainak alanya, s teremtmény a világ is, amit formál, amiből alkot, amit uralma alá hajt.

Mindnyájunknak adta Isten az Univerzumot, mint ahogy mindnyájunknak — az egész emberiségnek adta a meghódításához szükséges testi és szellemi adottságokat is. „Az egész emberi nemzetséget egy vérből teremtette” (Csel 17,26), s ez az együvé tartozás, s a Föld közös birtoklásának vágya egyre erősebb a földgolyó minden pontján.

„... Sokan erélyesen követelik azokat a jogokat, amelyekről hátróztott meggyőződésük szerint igazságtalanság vagy helytelen elosztás fosztotta meg őket. A fejlődés útján járó, s a közelmúltban önállóságra jutott nemzetek nemcsak politikai, hanem gazdasági téren is részesedni kívánnak a modern civilizáció áldásaiban, és a világ színpadán szabadon akarják játszani szerepüket... Az emberi történelem folyamán most első ízben él az emberiségben az a meggyőződés, hogy a kultúra áldásait igenis mindenkire ki lehet és ki kell terjeszteni... Így a világ egyszerre látszik hatalmasnak és törekenynek, és a legjobbra, és a legrosszabbra is képesnek, hiszen egyformán nyitva áll előtte a haladás és a hanyatlás, a szabadság és a szolgaság, a testvériség és a gyűlölködés útja. Az ember emellett annak is tudatára ébred, hogy az ő feladata fékentartani a maga támasztotta erőket, amelyek képesek arra, hogy megsemmisítsék, de arra is, hogy szolgáljanak neki...” (Az egyház a mai világban, Gaudium et Spes, 1967. 34—35).

Az ember bűne — az emberiség bűne

Az eddig elmondottakból is nyilvánvaló, hogy a Teremtő szándéka és az emberiség mai állapota között különbség van. Az isteni megállapítás („íme, minden igen jó”) mára — sajnos — nem érvényes. A romlásnak oka az ember bűne, Ádámé és az ádámoké, az emberiségé.

A bűn, az ember bűne társadalmilag jelentkezik, az emberek között uralkodik, nem az egyes emberben! Olyan helyzetbe születünk bele, amelyik fészke az egoizmusnak, előítéleteknek, közömbösségnek. Ezekre tanítjuk is egymást. Kölcsönös bünszövedék hálójában élünk, egyikünk bűne kihívja és követi a másikat, mindenkinek része van a másik bűnében is, ha másképpen nem, azért, mert csődöt mondott szeretete, erőtlen volt megbocsátása, hazug volt szolgálata.

Ami kicsinyben igaz, igaz nagy összefüggésekben is, nemzetközi méretekben. „Egoistává” lesznek népek, akik a bőrük színe vagy más jellemző testi-szellemi adottságuk miatt magasabbrendűnek hiszik és hirdetik fajtájukat. Csoportegoizmus ez, sovinizmus, más népek le-

nézése, kisémmizése sőt pusztítása jár nyomában. Vallásos vagy vilálosnak tűnő elméletek alapozzák meg a tőlük elütő népek „Ádám-voltának” tagadását. Vannak kultúrák, ahol csak a saját népközöz tartozókat tartották embereknek, az idegeneket nem. Ez az etnocentrizmus kísértése. Amikor Kolumbusz felfedezte Amerikát, kérdés volt, hogy az indiánok egyáltalán emberek-e... Az újkori rabszolgaság intézménye is azt mutatja, hogy az Afrikából elhurcolt négeket állatszámba vették, úgy is bántak velük... A náci ideológia az „Übermensch”-nek kötelességévé tette az „Untermensch” megvetését sőt kiirtását.

Az emberi gondolkodás — istenképiségünk ajándéka — ezzel tévútra futott, majd segítségül hívta a tudományt és a technikát, melyekkel Isten szándéka szerint a világot kell uralmunk alá hajtani, hogy uralma alá hajtsa, sőt leigázza és megsemmisítse az embereknek nem tartott embereket. A népelnyomó, népirtó rendszereknek bűne nem nagyobb volt, minél előrehaladottabb volt tudományuk és technikájuk. Méltán állapíthatja meg a Teremtő teremtettségéről megfélekedzett emberek sokaságáról: „En jót gondoltam felőletek, de ti azt rosszra fordítottátok!”

Ilyen hamis ideológiák, fajvédő törvények vagy rendszerek, apartheid politikát folytató kormányok gyakorlata ellen az Egyházak Világtanácsa pl. 1963-ban így nyilatkozott: „...minden megkülönböztetés faj, testszín vagy etnikai származás miatt ellentétben áll az evangéliummal, és összeegyeztethetetlen az emberről és Krisztus egyháza lényegéről szóló keresztény tanítással...” (idézi Nagy, Egyház a mai világban, 213).

Az egy vérből teremtettségünk az antropológia felől

Fajvédő rendszerek — még néhány évtizeddel ezelőtt — találtak gyakorlatukhoz tudományos vagy annak tűnő elméleteket. A világ antropológusai manapság azonban már messzemenően egyetértenek két dologban. Az egyik az, hogy az emberi fajok között nincsenek alapvető biológiai különbségek; az egész emberiség egyetlen fajta, s az egyes fajok ennek a „homo sapiensnek” csupán biológiai alcsoportjai. A másik fontos felismerés az, hogy „tisztá fajok” nincsenek. Ezzel összedől a „faji magasabbrendűség” hamis előítélete is. Az UNESCO annyira fontosnak tartotta az antropológusok eme állításait, hogy 1950. és 1968. között négy ízben is nyilatkozatban foglalta össze mindazt, amit emberi rasszokról, a rasszok közötti különbségekről, a rasszok biológiai szemléletéről és a faji előítéletről ma tudunk és követnünk kell. A szövegezést a világ minden részéről jelenlévő legjobb szakemberek végezték — nemzeti és politikai hovatartozásuktól függetlenül. Az UNESCO azért tartotta fontosnak e nyilatkozatok megszövegezését, nehogy az abban foglaltak nem ismerése vagy helytelen értelmezése az emberiséget újabb tévutakra sodorja.

Idézet a II. nyilatkozatból (Párizs, 1951. június).

„1. A kutatók megegyeznek abban, hogy minden ma élő ember egyetlen fajhoz, a Homo sapienshez tartozik és közös törzsről származik — bár vitatkoznak azon, hogy az egyes emberi csoportok a közös törzsről és mikor ágaztak le.

Az antropológusok a rassz fogalmát csak rendszertani egységnek tekintik, olyan zoológiai kategóriának, amelybe a különböző emberi cso-

portok besorolhatók és amelynek segítségével az evolúciós folyamatok tanulmányozását megkönnyítik. Az antropológiai „rassz” kifejezés olyan embercsoportokra vonatkozik, amelyeknek fizikai (morfológiai) tulajdonságai kifejezetten és többnyire öröklődően különböznek más csoportokétól...

4. Különböző antropológusok az emberi rasszokat másként osztályozták. Legtöbben egyetértenek abban, hogy az emberiség nagy részét három nagy egységbe sorolhatjuk be, amelyet nagy rassznak nevezhetünk... Az ilyen rendszerezés nem egyetlen fizikai jellegen alapszik, például nem egyedül a bőrszín tekintet olyannak, amely az egyik nagy rasszt elválasztja a másiktól. E fizikai (morfológiai) különbségek, melyek az egyik nagy rasszt megkülönböztetik a másik nagy rassztól, nem jogosítanak fel arra, hogy az egyiknek „felsőbbrendűséget” vagy „alsőbbrendűséget” tulajdonítsunk.

...7. Nincsen bizonyosságunk afelől, hogy ún. „tisztá” rasszok léteznének..., az emberi hibridizáció nem határozható meg, de igen ősi idő óta fennáll...

9. Szükségesnek tartjuk, hogy mindazt, amit az egyedi és csoportok közötti különbségekről a tudomány megállapít, a következőkben foglaljuk össze:

a) Amikor az antropológusok a rasszokat osztályozzák, hatékony osztályozási alapként a jelek közül egyedül a fizikai (anatómiai és fiziológiai) jelek állnak rendelkezésükre.

b) Mai tudásunk szerint semmi bizonyítékunk sincs arra vonatkozóan, hogy azt feltételezzük: az emberi csoportok a velük született értelmi és érzelmi fejlődésre való képességben különböznek.

c) Az ugyanazon rasszon belüli emberek közötti biológiai különbségek akkorák vagy még nagyobbak lehetnek, mint a rasszok közötti ugyanazon biológiai különbségek.

d) A mélyreható társadalmi változások és a rasszok változása között semmiféle összefüggés nincs. Történeti és szociológiai kutatások bizonyítják azt a nézetet, hogy az emberek különböző csoportja közti (társadalmi) és kulturális különbségek meghatározásánál a genetikai különbségeknek alig van jelentőségük.

e) Nincsen bizonyítékunk arról, hogy az emberi rasszok közötti keresztmetszetek biológiai szempontból hátrányosak lennének. A rasszkeveredés szociális következményei — legyenek azok jók vagy rosszak — társadalmi tényezők következményei. (Ford. és idézi Kiszely István, A Föld népe, Európa, Bp. 1979. 11—13. lpk).

Az első három UNESCO-nyilatkozat szociológiai és genetikai alapról fogalmazódott, míg a negyedik (1967) — a rasszizmus történeti, társadalmi és politikai okaival foglalkozva — a következő bekezdéssel záródott:

„A világon ma előforduló rasszi előítélet és megkülönböztetés történeti és társadalmi forrásokból ered, és helytelenül tulajdonítja azt a tudománynak. Ezért minden biológusnak, társadalomtudománnyal foglalkozónak és más ehhez kapcsolódó tudományt művelőnek kötelessége lehetővé tenni, hogy kutatásaik eredményét ne tévesen használják fel azok, akik a rasszi előítéleteket hirdetik, és támogatják a rasszi megkülönböztetést” (id. Kiszely, i. m. 13—14 lpk).

Mindezt hadd foglaljuk össze az UNESCO-nak az emberi jogokról szóló deklarációja első szavaival: „Mindenki egyenlőnek születik...”

Ebben az egyenlőségben elfér a sokszínűség is. „A népek és emberfajta létezésében — mi keresztyének — Isten teremő akaratát látjuk, amely ajándék és feladat egyszerre. Minden faj, nép, kultúra léte és sajátos színe, gazdagsága az élet színskálájában Isten csodálatos ajándéka. Ugyanakkor azonban erkölcsi megbízatás és feladat is arra, hogy minden faj, nép és kultúra a maga sajátos képességeivel, adottságaival gazdagítsa és építse az emberiség nagy családjának közös életét...” (Nagy, i. m. 229. lp).

Még mélyebb, még erősebb összekötő kapocs azonban ennél Isten egyetemes, minden embert és emberfajt kivétel nélkül összekötő szeretete, megváltó szeretete Jézus Krisztusban. „Krisztus az egész emberiség, az egész világ Megváltója. Ebben adva van az emberi nem egysége szotériológiai szempontból” (Pröhle, A hit világa, 182. lp). De „ahogyan Krisztus szeretetének nem voltak faji határai, nincs ilyen határa a Szentlélek munkájának sem. Minden fajt, népet, embert hív Isten gyermekeinek közösségébe. Másfelől: a Szentlélek munkájának gyümölcse, az anyaszentegyház, minden emberfajt átfogó népeket, kultúrákat és korszakokat egyetemlegesen magába fogadó valóság. Nem egyes néké, nem a fehér emberfajé, hanem valójában az egész emberiségé! Isten egyetemes szeretetének kell szétsugároznia belőle! ... Ahol valóban Krisztus egyháza jelenik meg a világban, ott megszűnik a 'bábeli nyelvzavar', és az emberfajok testvérekké lesznek Isten bűnbocsánatában, a keresztről kisugárzó szeretet áramkörében...” (Nagy, i. m. 231. lp). Ott valóban „nincs zsidó, sem görög, sem szolga, sem szabad; nincs férfi, sem nő, mert ti mindnyájan egyek vagytok a Krisztus Jézusban” (Gal 3,28).

Az emberiség egysége tehát részben tény, adottság, másrészt állandó feladat, amelyet ezen a történelmen belül kell megoldani. (Vagy lesz egység, vagy nem lesz többé történelem!) Isten üdvözítő akaratát — többek között — arra is irányul, hogy helyreállítsa az emberi nem megbomlott egységét. Egyházának ezért hirdetni kell eredeti akaratát, felhívni a figyelmet a „jerikói országot” veszélyeire, segítenie kell bekötözni az áldozatok sebeit, sőt lefogni a leselkedő gonoszság kezét... Ugyanakkor saját körén belül, nemzetközi és felekezeti kapcsolataiban is példát kell adnia arról, hogyan építhető — áldozatok, esetleg kompromisszumok árán is — az egység olykor egyre nagyobb különbözőségei ellenére! Így eszközözévé válhat a gondviselő és a megváltó Istennek, aki őrizi és fenntartja a világban a természetes emberi közösségeket, másfelől a megváltással új emberi közösséget hívott létre, egyházát.

Erre kötelez Jézus példája, aki „a két nemzetséget eggyé tette, és az ő testében lebontotta az elválasztó falat, az ellenségeskedést...” (Ef 2,14). „Urunk példája szerint nekünk is személyes áldozattal kell megfizetnünk azt az árat, amellyel tartozunk hozzájárulni a világ megiszabadításához az embertelenségnek ettől a formájától” — a faji megkülönböztetéstől. (A helsinki evangélikus világgyűlés határozata, 1963. id. Nagy, i. m. 236. lp).

Így torkollik teremő és megváltáshitünk — ha szükséges: áldozatba — lemondásba, másokért vállalt, szavakkal és tettekkel végzett szolgálta.

Hiszem, hogy Isten teremtett engem minden teremtménnyel együtt. Szándéka szerint születtem embernek, s ezzel együtt az emberiség tagjává lettem.

Ő adta testemet, lelkemet, ... értelmemet és minden érzékemet és ezeket most is fenntartja. Gondoskodását látom abban is, hogy saját családom szeretetén túl születésem óta körülvevett a társadalom és az emberiség nagy családja is, s a tudomány és a technika, a művészet és a nevelés segítségével kibontakoztatta a bennem szunnyadó tehetséget..., kitaposott utakon járhattam, míg felnőve erőm lett önálló vagy úttörő munkát folytatni, eredeti alkotásokat létrehozni.

Testemet és életemet naponként mindennel bőven ellátja és táplálja... Mindezt biztosítani akarja minden embertársamnak, az egész emberiségnek. Ember csak az emberiséggel együtt vagyok, embernek csak velük együtt maradhatok, ellenükre kárukra nem lehetek. Semmiel sincs több jogom az élethez, a mindennapi kenyérhez, a föld kinéseihez — a tiszta levegőhöz és az energiához — mint az embermilliók bármelyikének, azok sem kaphatnak, birtokolhatnak kevesebbet mint én! Vallom, hogy nincs más alternatíva: együtt élni vagy együtt égni!

Mindezt csupán atyai, isteni jóvoltából és irgalmasságából cselekszi: én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok. De nem érdemes vagy méltó egyetlen másik ember sem, a legkülönb sem külön-egyedül. Hiszem, hogy Isten a földet, s mindent ami hozzá tartozik, minden ember és minden nép hasznára és használatára szánta, úgy, hogy a teremtett javak az igazságosságtól vezéreltetve és a szeretet kíséretében arányos mértékben csorduljanak mindenkinek. Mindenem, amim van, nemcsak a sajátom, hanem mintegy közös is, abban az értelemben, hogy kész vagyok azokat mások javára is hasznosítani.

Mindezekért én neki hálával és dicsérettel, szolgálattal és engedelmességgel tartozom... Szolgálatom és engedelmisségem: az egyházon belül és kívül hirdetem kell az emberi testvériséget, az egész emberiség egységét, az emberi személyiség egyenlő értékét bármilyen faj vagy nép tagjára vonatkozóan!

Ez így igaz!

Zárószó helyett: néger imádság Dél-Afrikából:

„Urunk, Krisztus, aki héber anyától született, de örömmel telt meg a szíved egy szír asszony hite és egy római katona miatt; aki szívesen fogadtad a Téged felkereső görögöket, s megengedted, hogy egy afrikai vigye a keresztedet: segíts, hogy az emberiség minden fáját mint örökös-társakat vezethessük el a Te országodba!” (id. Nagy, i. m. 231. lp).

Zászkaliczky Pál

Egyéni, csoport-, társadalmi és közérdek

Az együttélés nehézségei

A közösségek egymáshoz való viszonya, az egyén helye és szerepe a csoportban, a közösségben — ez minden korban kérdés és feladat. Emberek és közösségek egymással való kölcsönös kapcsolatának indítéka az erőszaktól az egymásrautaltságon át a kiteljesedéstől a spontán átéléséig, — tartalma a háborútól a kizsákmányoláson, elnyomáson és szellemi harcra át az asszimilációig —, intenzitása pedig az ignorációtól a kölcsönös megtermékenyítésig minden lehetséges fokozaton megjelent.

Korunk egyik sajátos vonása, hogy az emberek — főként a fejlett ipari társadalmakban — kevésbé közvetlenül élnek át az emberi egymásrautaltságot, talán azért, mert a korábbinál nagyobb lehetőségek személytelen szolgáltatásokként vehetők igénybe, ill. ezek a kapcsolatok jórészt kereskedelmi ügyletek, melyek nem feltétlenül építenek közösséget. Míg tehát minden technikai (hírközlés, közlekedés, szabadidő) és társadalmi (egyenlőség) feltétele megvan a kapcsolatok kialakulásának, mélyülésének és terjedésének, sokan szenvednek a kapcsolatszegénységtől, s kedves téma lett a közösség szükségességének hangsúlyozása.

Széles körökben visszhangot kiváltó tanulmányában Hankiss Elemér (1) négy tényezőt lát szükségesnek, hogy az emberek együttélése közösség legyen. Ezek: közös érdek, közös cél, közös értékrend és az összetartozás tudata. A közösségképződés akadályai pedig a személyi függőségek előtérbe kerülése, ennek az egyesek részéről történő elfogadása és folytatása, valamint a közös értékrendszer hiánya. Igaza van Port Ferencnek, amikor többek között nyilván az említett cikkekre is reflektálva, az egyén és közösség, közösség és közösség viszonyának kérdésénél nem annyira a közösség megléte vagy hiánya, hanem a közösségek tartalma felől közelít, s felteszi a kérdést: milyen közösségeket akarunk? Mint marxista, természetesen szocialista közösségeket akar (2).

Mivel azonban egyfelől „a közösségek az emberi élet teljességének fontos előfeltételei”, másfelől pedig „nélkülözhetetlen alkotóelemei, hordozói... társadalmunk korszerűsödésének, demokratizálódásának is” (Hankiss), figyelemre méltó Veöreös Imre megállapítása, hogy „kisebbség nagyobb hívő közösségek léte, az egyházunkhoz tartozás összekapcsoló tudata... nem elválaszt, hanem beleépít a szélesebb közösségekbe, a társadalomba, a nemzetbe, sőt az emberiségbe.” (3)

Globális távlat

A címben szereplő négyes tagolás nem fölösleges. A negyedik tag az emberi együttélésnek csak a legújabb korban átélhető dimenziójára utal.

Napjaink technikájának nagyságrendje, az ismert természeti kincsek mennyisége és felhasználásának mértéke, a különböző politikai és katonai szövetségi rendszerek ereje, a gazdasági és politikai törekvések területe messze túlhaladja az egyes nemzetek és társadalmak, a társadalmi rendszerek területét. Az egész emberiség érdeke, mint közérdek, ezért nem elméleti téma, hanem mindennapos gyakorlati kérdés. Mivel pedig az

emberiség általános kérdései hatással vannak az egyéni életre is, ezért az egész emberiség kérdései egyéni kérdések is lettek.

Az érdek fogalma és szerepe

Amikor közösségalkotó tényezőként kiemeljük, elismerjük az érdek döntő szerepét. Nem arról van szó, hogy más tényezők elhanyagolhatók vagy jelentéktelenek. De arról igen, hogy az érdek az összes többi közösségalkotó tényezőben valamilyen szerepet játszik.

Nem volna helyes az érdeket pusztán közgazdasági fogalomként nyereségérdekeltségnek értenünk, hanem inkább átfogóbb filozófiai értelemben, mint annak megjelölését, „ami az egyén, család, közösség, osztály, nemzet, a társadalom egésze számára objektíve jelentőséggel bír, szükséges” (4), vagyis azok „javát, hasznát szolgáló szükséges, fontos dolog” (5).

Az ilyen tágabb értelemben vett érdek jelentőségét sokan felismerték, de nem egyformán hangsúlyozták. Arisztotelész szerint a közösségre „az igazságosság és barátság összefonódása” jellemző, de a közösségek fölött ott van az állami közösség, mely „nem csupán a pillanatnyi haszon elérésére törekszik, hanem figyelmét az egész életre kiterjeszti”. Az állam tehát az érdekek hierarchiájának magasabb fokát képviseli. Ferdinand Tönnies (1855—1936) szembeállítja egymással a közösséget és a társadalmat: a közösséget az együttérzéssel, a személyes összetartozással jellemezhető természetes képződménynek tartja, míg a társadalom „életlen, leginkább a géphez hasonlító képződmény”, melyben az elkerülhetetlen érdekellentéteken csak a hasznosság szempontja kerekedik felül (6).

Keresztyén teológusok is elismerik, látják, hangsúlyozzák az — egyéni és közös — érdek szerepét akár az emberi együttélés alaptípusában, az „Én és Te” kapcsolatban (Martin Buber), akár a különféle társadalmi képződmények, akár a törvények megfogalmazásában — amint azt Nyíri Tamás is teszi (7).

A különféle egyéni és társadalmi viszonylatokban az érdekek különbözőek és ez folytonos összeütközésekkel jár. Marx és Engels voltak azok, akik ezt a felismerést átütő erővel egész történelem- és társadalomszemléletük egyik középponti kérdésévé, nézőpontjává tették. „A német ideológia” című írásban Marx és Engels az egyéni és családi érdekeknek a közösségi érdekekkel való ellentétét arra vezetik vissza, hogy a társadalomban bekövetkezett a munkamegosztás, s ezzel jár az elosztás egyenlőtlensége is (8). Az egyéni és közösségi érdek ellentéte hozza létre az államot, mely azonban különválik a valóságos egyedi és összerdekektől, s így újabb ellentétek forrásává válik.

„Minden új osztály . . . , amely egyelőtte uralkodó osztály helyébe lép, kényszerül, már csak azért is, hogy célját keresztülvigye, a maga érdekét a társadalom valamennyi tagjának közösségi érdekeként feltüntetni, vagyis eszmeileg kifejezve: gondolatainak az általánosság formáját adni, azokat úgy feltüntetni, mint egyedül ésszerű, általános érvényű gondolatokat. . . kezdetben érdeke még valóban inkább összefügg valamennyi többi nem-uralkodó osztály közösségi érdekével, mert az eddigi viszonyok nyomása alatt még nem fejlődhetett ki egy különös osztály különös érdekeként” (9). Ez a megállapítás azonban, amely nem annyira előretekint, mint inkább a múltból von le következtetést, elsősorban a polgári és burzsoá forradalmak tapasztalatából, a történelmi látás jelentőségén túl filozófiai jelentőségű. Azzal az idealista gyakorlattal fordul szembe, mely a fogalmak és eszmék történetét a mögöttük húzódó, az őket tüzelő

vagy bénító érdekek komolyanvétele nélkül akarta tárgyalni és megérteni.

A gondolatoknak és az érdekeknek a kapcsolatát Marx szerint tehát nagyon komolyan kell venni (10), de nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy mindez Marxnál nem valami olcsó, leegyszerűsített szempont (11).

Az érdekről szóló marxi tanítás alapja, kiindulópontja, lényege természetesen az osztályérdekek ellentétéből fakadó osztályharc. Keresztyének ellenkezésével szemben is terjedt és hatott, terjed és hat, első-sorban olyan helyeken, ahol a legnagyobb a nyomorúság, igazságtalanság, vagyis ahol az érdekek a legélesebben ütköznek össze. Ezért nem általánosan feltételezzük, hogy a keresztyének értetlenségének oka nem annyira békésebb természetük, mint inkább az érdekviszonyok ismeretének hiánya.

Érdekviszonyok a szocializmusban

Az érdekek mibenlétét és szerepét nemcsak keresztyéneknek kell tanulniuk. A különböző érdekek a helyzeteknek megfelelően különböző mértékben kerülnek előtérbe és játszanak szerepet — nem lehet minden időben mindenféle érdeket egyformán felismerni.

Az éles forradalmi küzdelem idején az az elképzelés lebegett a változásért harcolók szeme előtt, hogy az új társadalomban megszűnnek majd az életet addig romboló érdekellentétek. Ahogy a forradalom eredményeket ért el, úgy változtak az érdekviszonyok is. Változatlanul feladat maradt a megváltozott, de egymással nem azonos, tehát egymásnak feszülő érdekek egyeztetése. Az új idők tapasztalatai tanítottak arra, hogy mindenki érdekét képtelen megfogalmazni valami elvont „köz-ponti akarat”, legyen az akár egy személy, akár egy kollektíva. S mivel az érdekek nem pusztán anyagi érdekek, bár természetesen az is, az érdekek teljes egybeesését még valami minden részletnek figyelmet szentelő nyereségérdekeltségi rendszer sem képes megteremteni. A materialista gondolkodáson belül csaknem idealisztikus elvet fogalmazott meg erre nézve Marx és Engels: „Ha a jól felfogott érdek az elve minden morálnak, akkor az a feladat, hogy az ember magánérdeke egybeessék az emberi érdekekkel.” (12) A kérdés csak az, hogy ez a feladat milyen módon valósítható meg.

Az érdekegyeztetés rendkívül dinamikus elvét fogalmazta meg Pozsgay Imre (13). Főbb megállapításai a következők: A szocializmusban megszűnt a társadalmi méretű strukturális konfliktusok alapja, vég-eredményben ezért beszélhetünk új társadalmi rendről. Az érdekkonfliktusok léte ugyan a szocializmusban is törvényszerű, de valamennyi osztály, réteg, csoport és egyén közös érdeke a társadalom elért integrációjának fenntartása, fejlesztése. A konfliktusok nem az ember természetéből, hanem a felosztható javak korlátozottságából adódnak. Nem az érdekegység látszatára, hanem az érdekkonfliktusok és érdekegyeztetés dialektikájára épülő valóságos egységre kell törekedni. A részérdekek a szocializmusra irányulnak, de az osztársadalmi érdek nem érvényesül automatikusan. Az osztársadalmi érdek kifejezője a munkásosztály érdeke, politikai szabályozója pedig a párt. A párt mint szervezet a partikuláris érdekek fölé emelkedik és nem kötelezi el magát egyik rész-érdeknek sem. De a párt csak úgy tudja az osztársadalmi érdeket képviselni, „ha a különböző részérdekek nyíltan kifejezésre juthatnak és egymással konfliktusba kerülhetnek.” Fejlődnie kell az egyes emberek

és csoportok érdekszemléletének és az érdekképviselői szervek működési kereteinek is.

Ez a dinamikus, nyitott és emberséges modell rokonszenvet kelt. Csak kívánni lehet, hogy a keresztyén hívők is lendületesen vállaljanak részt, — felelősséget és feladatot — benne.

Érdek és önzés

Érdekek konfliktusa, érdekek különbözősége kapcsán a teológus szinte természetesen tartja, hogy az ember önző természetéről szóljon. Marxista szerzők helytelenítik, hogy csupán az emberben keressük a hibát. Pozsgay Imre szerint a szocialista társadalom érdekkonfliktusainak megléte „nem az ember javíthatatlan természetére vagy holmi misztikus okokra vezethető vissza, hanem a rendelkezésre álló javak korlátozottságára” (13). Aczél György a két komlói bányász példáját említi, akik miután egyszer már megempenkültek, visszamentek veszélyben levő társaik megmentéséért és áldozatok lettek. „Ők egyébként nem voltak különös emberek, ugyanolyanok voltak, mint a többiek, ... csak egy kritikus pillanatban erősebb volt bennük a szolidaritás, mint az életösztön.” Magánérdekeket társaik érdeke alá rendelték, az önzetlenség példái lettek. „Mindnyájunkban jelen van mindkét tulajdonság: a közösségért élő önzetlen ember és az egoista, az önzetlenséget nem ismerő ember. Azt kérjük mindannyiunktól, erősítsék az előbbit, az önzetlent, a közösségi célokért küzdőt.” (14)

Az ember természetéről szóló keresztyén és marxista tanítás természetesen ellentétben van egymással. Túl egyszerű lenne azonban a keresztyén szemléletet pesszimizistikusnak, a marxistát pedig optimisztikusnak mondani. Figyelni kellene a mögöttük húzódó érdekre is. A marxizmus nem hisz az ember javíthatatlan bűnösségében, mert a világot megjavíthatónak, jó irányban változtathatónak tartja. Olyan társadalom képét látja és vázolja fel, „amely egészében jobb, mint benne külön-külön az egyes ember” (15). A keresztyénség az önző emberről beszél, de azzal a szándékkal, hogy az embernek meg kell, és meg lehet újulnia.

Az önzés azonban, tehát a magánérdek előnyben részesítése egyáltalán nem elméleti ideológiai vagy teológiai kérdés csupán. Számtalan alkalom kínálkozik arra, hogy emberek helyzetüket vagy befolyásukat kihasználva másokat megelőzve (idői tényező) vagy másokét meghaladó mértékben (menyiségi tényező) vagy mások hátrányára, kárára (kisajátítási tényező) érvényesítsék magánérdekeiket. S ezekkel az alkalmakkal általában élnek is. De még akkor nem beszéltünk arról az önzésről, mely mulasztásban nyilvánul meg.

Megfontolandó ellenvetés, hogy az önző tendenciák gyökere a javak korlátozottságában és a társadalmi viszonyok nem kellő tökéletességében keresendő. De egyrészt egyelőre nehezen képzelhető el olyan helyzet, pusztán a természeti kincsek korlátozottságából következően, amikor korlátlanul állnak rendelkezésre a javak. Másrészt pedig egyelőre még nem létezik „önzésbiztos” társadalmi struktúra, s mint keresztyének ilyenben a földön nem is reménykedhetünk. Marad tehát az önzéssel folytatott mindennapos — vállvetett — küzdelem.

Az érdekszemlélet torzulásai

A torzulások konkrét eseteivel naponta találkozhatunk más emberek magatartásában, környezetünkben, és — nem utolsó sorban — saját-

magunkban. A bemutatásra kerülő típusok — individualizmus, kispolgáriság, partikularizmus, kollektívizmus — lényegében valamennyi lehetséges torzulást átölelik.

Az individualizmus az a magatartásforma, melyben az egyén megelégedni igyekszik azzal, hogy ő maga tisztán, becsületesen, erkölcsösen éljen és általában a jóra törekedjék. Látja a bajokat és a rosszat a körülötte levő világban, de mivel nem bizik és nem reménykedik abban, hogy a világ általa, az ő beavatkozásával és aktív közreműködésével megváltozzék, s így azt szíve mélyén tulajdonképpen nem is akarja, megmarad tehát az egyéni helytállás és példa keretében (16). Tiszteletreméltó ennek a magatartásnak a magas mércét állító erkölcsisége, de megdöbentő a naivitása, mellyel csak egyéneket lát, és érdekeket is alig, és végzetes a vaksága, mely nem veszi észre, hogy közéleti passzivitása szűk érdekek kiszolgálójává lehet.

A kispolgáriság mozgatórugója a jól felfogott egyéni érdek. Az individualizmussal szemben nem feltétlen jellemzője az erkölcsi mérték. Másokkal vagy a közszel éppoly kevésbé törődik, mint az előbbi, de szívósan igyekszik érvényesíteni egyéni érdekeit. Nincs közgondolkodása, csak privátérdeke: azt tartja értéknek, ami megfoghatóan és közvetlenül az övé. Nemcsak kapitalista, hanem szocialista társadalmi viszonyok között is megtalálható, noha a marxista ideológia azzal számolt, hogy a magántulajdon felszámolásával ez a magatartás megszűnik, amint Bizám Lenke megfogalmazta: „megnyilvánulásaiba jóval nagyobb mértékben ütköztünk bele, mint amennyire ezt a kismagántulajdonosok számára indokolná. Így viszont arra jutunk, hogy e „fölös számú” kispolgáriság az emberben „önmagában rejlik, mint a saját bőrtakája” (Marx—Engels)”. Érdeke lényegében egybeesik minden más dolgozó állampolgár érdekével, de minden lehetőséget megragad arra, hogy a közösségi tulajdont közvetlen magánérdeke szerint használja (17). „... bezárja életét is, mint a boltot... a lelke szűk, kucorgó és sivár, ... határa kertfal, tyúkföl, pincegádor” — idézi Kosztolányi Dezsőt Aczél György, és hozzáteszi: „Az önmagát beszűkítő embert kell kispolgárnak tekinteni.” (18)

A partikularizmusban a csoportérdek kap elsőbbséget. Minden csoportnak kísértése, hogy az egyének szövetségéből adódó nagyobb befolyását más egyének, más csoportok, vagy az egész ellenére, kárára érvényesítse. Az államra hárul az a szerep, hogy a különféle csoportok érdekeire ügyeljen, de gyakran megesett a történelem folyamán, hogy az állam egy vagy néhány csoport érdekének kiszolgálója lett. De még van az államokon felül álló közérdek is, az általános emberi érdek, mint a béke, a környezet, a természeti kincsek, az egész emberiség túlélése, — s ilyen összefüggésben a partikularizmus tulajdonképpen kollektív önzés.

Kollektívizmusnak ebben a felsorolásban azt a magatartást nevezem, mely az egész, a köz mellett egyáltalán nincs tekintettel az egyén érdekére, boldogulására, szükségleteire. Amikor az egyének talán még arra sincs módja, hogy elmondhassa, véleménye és tapasztalata szerint mi szolgálná jobban nemcsak egyéni érdekeit, hanem a közösségét is. Ez a fajta kollektívizmus jellemezte az ötvenes évek személyi kultuszának idejét.

Érdekszemlélet és teológiai alapállások

Az itt vázolt érdekszemléleti torzulások nemcsak a társadalmi, politikai és egyéni életben követhetők nyomon. Egyrészt megtalálhatók ke-

resztyének és egyházak gyakorlatában is, másrészt pedig a különféle teológiai alapállások is inspirálhatnak az említettekhez hasonló érdekszemléleti egyszemléletűségekre.

A protestáns teológiát igen gyakran — joggal — jellemzik az individualizmussal vagy egyenesen az individualizmus túlhangsúlyozásával, szemben a római katolikus kegyességgel és teológiai kutatással. Otto Alexander Dilschneider 1940-ben (!) odáig ment, hogy kimondja: „Az evangélikus etikának az ember személyiségével és csakis ezzel a személyiséggel kell foglalkoznia. A világ semmi más dolgát nem érinti ez az evangélikus ethosz.” (19) Rudolf Bultmann a páli teológiát egyúttal antropológiának, a páli krisztológiát pedig egyúttal szotériológiának nevezi (20). A keresztyén élet tulajdonképpen az emberi lét új értelmezése, melyhez természetesen hozzátartozik a szeretet parancsa, és hogy „szolgáljatok egymásnak”, de ez már csak irány, vagy még inkább, csak punktuális döntés. Hitről és életről valóban csak saját, személyes, egzisztenciális döntés alapján beszélhetünk, de ha egész életünk csupán döntéssorozat, akkor tulajdonképpen elszakadunk a múlttól, a történelemtől és az embertárstól, a közösségtől is (21). Az egyénin túlmenő érdek csak periférikus van jelen, mint az önértelmezés kerete, az emberi tevékenység közege. De maga a közeg, a közösség, a világ vagy a társadalom kívül van az érdeklődés és a cselekvés körén. Ha a Krisztus-hitben csak az emberi önértelmezés és önmegvalósítás új lehetőségét kapja az ember, s így gyógyulást, enyhülést a világ félelmeiben és szorongásaiban, akkor ez valóban ópium azoknak, akik gyengének bizonyulnak az élet kemény küzdelmében (22). Megfelel ennek az alapállásnak az a gyülekezet, mely meggyőződése alapján ígét hallgat, ismeretei alapján beszélget és vitázik, melynek tagjai minden bizonnyal tiszteletreméltóan példás életet élnek, gondolatban izgatottan figyelemmel kísérik a világ folyását, de „nem sok vizet zavarnak”, tulajdonképpen nem történik általuk semmi.

Ennél szűkebb látású az a keresztyénség, mely az egyéni megváltást és üdvösséget helyezi figyelmének középpontjába. Minden más beszédre és aktivitásra gyanakvással tekint. Univerzális evangéliumot hirdet, mert az egész világnak akarja hirdetni, érdeklődése mégis individuális, mert csak az egyén, és az egyénnel kapcsolatban is csak a személyes hit érdekli.

A gyülekezetcentrikus hit kísértése, hogy csak a gyülekezetet lássa az egyház egésze nélkül, — csak egy csoportot a gyülekezetben belül, amely igazi közösség, de nincs kapcsolata, s nem is akarja, hogy legyen a gyülekezet egészével —, csak az egyházat és az egyház érdekét, a körülötte levő világ gondjai nélkül (uralkodó egyház).

A középkor, reformáció előtti keresztyénségben szinte természetes volt az egyén odatartozása. Az egyének általában személyes döntés nélkül, az evangélium ismerete nélkül, megszokás, tradíció, külső kényszer hatására tartoztak az egyházhoz. A felmerülő egyéni kétséget vagy felismerést, ha egyáltalában volt ilyen, értetlenséggel fogadták. Végső soron hasonló egyszemléletűség ma, amikor az evangéliumban és keresztyénségben csak forradalmi tényezőt látnak, de ez a forradalmi mozgositás nem kapcsolódik személyes hittel.

Bibliai szempontok

Az Újszövetség egzisztenciális magyarázatának természetesen van igazsága, de mellette kitérőlheteretlen az a tény, hogy a keresztyénség

kezdettől gyülekezetekben, egyházban szerveződött. Ez nem csupán azt jelentette, hogy az egyház döntött az igaz tanítás és cselekvés felől, hanem mindenekelőtt azt, hogy az első keresztyének valamilyen formában közös életet éltek. Számon tartották egymás helytállását, szembefordultak a közöttük fellépő bűnnel, elviselték — kínlódva és vitázva — egymás emberi és teológiai sajátosságait vagy éppen különöségeit, s azon túl, hogy keresztyéneként igyekeztek élni a maguk helyén, nagyon korán vállalkoztak közös akciókra is. Az ókori világ számtalan magas mércéért állító és mélyen gondolkodó erkölcsitanítót ismert — olyannyira, hogy még a fiatal keresztyénség is kölcsönzött fogalmakat és gondolatokat tőlük. De — állapítja meg Johannes Leipoldt (23) — a keresztyénség sikerének titka az, hogy rendkívül rövid volt az út az ismerettől a cselekvésig, az istenhit összekapcsolódott a hétköznapi élettel, az etika az eszhatológiával (24). Az őskeresztyénség egyrészt nem volt teljesen valóságos, mint annyi ókori pogány kultusz, ahol csak a szertartásokért és szertartásokra jöttek össze, másrészt nem volt teljesen szociális sem, mint korának számos önkéntes egyesülete. Sikerének titka éppen a kettő kombinációjában volt (25). Az érdekszemlélet szempontjából mindegyik azért van jelentősége, mert érzékelteti, a keresztyén hit nem egyéni érdekek és szükségletek kielégítése csupán, hanem mindez egy közösségben és közösséggel együtt. Ha pedig mint közösség nem fordultak szembe a felsőbbiséggel, hanem iránta való engedelmesre hívtak (Rm 13), akkor ez nem taktika volt erőgyűjtés céljából, hanem annak figyelembevétel, hogy a felsőbbiség feladata Isten akaratából a jót dicserni, a rosszat bünteti, vagyis az embernek, a keresztyén embernek is javára lenni.

Megkeresztelkedésével Jézus közösséget vállalt népével és népének megújulást hirdető és akaró tradíciójával, pedig kapcsolatuk kezdettől nem volt ellentét nélkül. Az, amit a zsidó várakozás, és az, amit Jézus maga a nép érdekének-javának tartott, drámai összeütközésbe került, de Jézus mindvégig kitartott nemcsak saját útja, hanem a népével való közösség mellett is.

Vitán felül áll annak a képnek a hitelessége, hogy Jézus kapcsolatot keresett vallási és társadalmi szempontból kivetett emberekkel. Sehol sem lehet ezekben az esetekben az érdeklátás azonosságáról beszélni, Jézus érdekkritikája nyilvánvaló. Zákeus esetében például megváltozik az emberekhez való viszony, bár nem változik közvetlen anyagi érdeke: vámszedő marad továbbra is. Ezután azonban nem egyéni érdeke vezérli, Isten szeretetét megismerve látó- és cselekvési mezéjébe kerül a másik ember.

Hosszú tanulmányt igényelne az érdekek szempontjából az Isten népe és Isten országa fogalmát megvizsgálni. Úgy gondolom, hogy döntő jelentőségű fogalmak. Egy megújult világ, megújult emberiség képe, melyben minden embernek megvan a helye: Isten terve és akarata relativizálja és helyreigazítja a különféle rendű és rangú emberi érdekeket. Túl nagy ugrás lenne itt a sok tagból álló egy test képét, a különféle tagok és a Krisztus teste képét magunk elé idézni? Nem hiszem. Éppen az van benne, hogy az egyes, a rész nem abszolutizálhatja magát, hanem bele kell simulnia a többi közé, a nagyobbba, az egészbe, de közben mégsem veszíti el sajátosságát, egyéni adottságát, és nem is lesz elfeledett. Harmonikus kép, melyhez közelíteni — megvalósításról ne is beszéljünk! — csak sok érdekösszeütköztetés, kínlódás, tusakodás, félreértések elhárítása és megértési készség, igen, sok szeretet útján lehet.

Tanulságos egyes bibliai helyeket a különféle érdekekre figyelve vizsgálni. Ízelítőül néhány példa.

Száz ige hirdetés közül közel száz szólna Jézus halált legyőző hatalmáról vagy a gyászoló özvegyasszony iránti könyörületéről, ha a naini ifjú története (Lk 7,11—17) az alapige. Valóban szemléletes ellentét: gyászmenet jön a városból, szembe vele Jézus a tanítványaival, az élet menete. Nem elmennek egymás mellett, Jézus nem tiszteleg a halál előtt, hanem visszaadja a fiút az életnek és anyjának. Mégsem Jézus alakja marad az előtérben, hanem az, hogy Isten meglátogatta az ő népét. Olyan tradícióval van dolgunk, mely elválaszthatatlan egységben tudja ezt a kettőt: az egyéni sorsot és Istennek népével való közösségét. Mondhatók tipikusnak a részletek (26), mégis sajátos az egész: Isten úgy hozza országát, hogy az evangélium az embereknek egyenként és együtt.

Az emmausi tanítványok (Lk 24,13kk) történetét a két szomorú vándor hangulatváltozását követve szoktuk leginkább megragadni. Szomorúságukat örömrre, hitelenségüket hitre, csalódottságukat reménységre fordította Jézus. Új irányt vesz az életük, százyolevan fokos fordulattal vissza oda, ahonnan jöttek. Eközben figyelmen kívül hagyjuk a 21. verset: „pedig mi abban reménykedtünk, hogy ő fogja megváltani Izraélt”. Nem egyszerűen két tanítványról, hanem Izraélról, a népről van itt szó! Nem egyéni érdekekről és szükségletekről, hanem ezekkel együtt tágabb emberi közösségről is!

Magyar olvasó, magyar fül a fordítások alapján alig tudja érzékelní Mt 28,19 jelentőségét: „minden népet”, hiszen ez a zsidóktól megkülönböztetve a pogányokat jelenti. Abban az evangéliumban, mely leginkább van tekintettel a zsidóság gondolkodására! A zsidók messiása tanítványává kell tenni a pogányokat, a pogány népeket, tehát nem egyszerűen egyeseket a pogányok közül. Tévedünk, ha az utolsó idők nagy egybe-gyülekezésére gondolunk, amikor majd özönlik a sok nép az Úr hegyéhez (Ézs 2,2kk)? Nem egyik csoport kerekedik felül a másikon, hanem mind az Úr világoóságában (Ézs 2,5) járnak.

A Cselekedetek könyvében maroknyi csoportok az ige hallgatók és megtérők, de ezek már összetartozó és összetartó gyülekezetek, és a kör — földrajzilag, társadalmilag, kulturálisan — egyre tágul, a könyv szinte elbeszélő párhuzama a Római levélnek, melyben Pál apostol nagy ívben rajzolja meg Istennek az egész emberiséggel kapcsolatos tervét, mely magába foglal zsidókat és görögöket egyaránt. Isten üdvözítő akarata az egész emberiség érdekében van, javát munkálja.

Amit vitákban vagy rendszeres előterjesztésekben pontokba szedve egymás után, ezáltal egymástól elkülönítve mondanak el, az az Újszövetségben hallatlan egyszerűséggel és szétválaszthatatlan összeszővődöttségben megtalálható: egyéni megtérés és az emberekkel való megváltozott, megújult viszony, az egyén és a közösség java-érdeke. Aki akarja, tegye hozzá, hogy a hivatkozási alapul szolgáló ígék szekundér képződmények. Erre pedig azt lehet válaszolni, hogy ez az Ószövetség lévegője és hatása, mely az embert a maga egészében, mint test és lélek egységét látja, s mely a világot sem individuumok sokaságának tartja. De az Újszövetség egyoldalúan előtérbe helyezi, és ezzel lényegében át is fogalmazza azt az ószövetségi gondolatot, hogy Isten az egész emberiség Ura, minden ember Atyja.

Rendszeres szempontok

Az ember teremtettségéből kikerülhetetlenül következik, hogy az ember közösségi lény: nem egymás farkasaivá vagy elnyomóivá, hanem egymás őrizőivé rendeltettünk.

Az egyéni-, csoport-, társadalmi- és közérdek vizsgálatánál helyes elv a teremtésbeli emberi egységre és egyenlőségre hivatkozni. Az etika nem állhat meg azonban annál a kérdésnél, hogy az egyik egyén hogyan tisztelje és becsülje meg a másik személyét és méltóságát. Ott sem, hogy az egyes ember hogyan legyen hasznos tagja adott közösségeknek és társadalmaknak. Már az újkor kezdetén, amikor még sem szociológia, sem társadalomtudomány, sem szociáletika nem létezett, a kamatszédés jogossága és a megengedhető kamatláb mértéke körüli viták érzékelítették, hogy az erkölcsi normák megfogalmazásánál nem elégséges az élvek alkalmazása: meghatározó jelentősége van a körülmények (példánkban a tőke) változó szerepének. A szociáletika ezért azt kérdezi, milyen legyen az emberi közösség, a társadalom, az embervilág rendje, melyek legyenek a „játékszabályai”, hogy az ember és az emberiség térben és időben globálisan értelmezett érdekeit szolgálják.

A bűn jellegzetesen keresztyén fogalom a mai ember számára. Az érdek fogalmával is meg lehet határozni a bűnt: minden, amivel szenvedést, kárt, bajt okozunk másoknak, amikor kirekesztjük az emberi közösség egy adott formájából. Jézus Krisztus úgy hirdette és jelezte Isten szeretetét, hogy segítve és bűnbocsánatot kínálva közelített minden emberhez. Aki másképpen közelít emberekhez, az Isten akaratával ellentétes úton halad.

Az ember ragaszkodik a bűnhöz — mondja a hagyományos keresztyén felfogás. Nem mindig szolgálja valóban az ember érdekét, amit saját maga érdekének, hasznára-javára valónak tart. Az sem biztos, hogy az az igazi érdeke az egyesnek, amit mások tartanak annak. Az érdekek felismerése és meghatározása ezért mindennapos emberi feladat. A keresztyén hit távlata — mely döntő jelentőséget tulajdonít Isten szeretetének, de nem veti meg a földi létet és az anyagi javakat sem, mely hangsúlyozza az egyén páratlan személyiségét és felelősségét, de ugyanakkor hivatását is, hogy a közösség, mások javára áldozatosan éljen — elengedhetetlen az érdek meghatározásához.

Keresztyének, hitük alapján, jelentős hozzájárulást adhatnak az érdekvitákban, mert el tudnak tekinteni egyéni érdeküktől. Szükséges, hogy ezekben a vitákban a helyzet szerint kritikát gyakoroljanak, de mindig úgy, hogy először sajátmagukra, a maguk szerepére és hozzájárulására tekintenek kritikusan, vagyis bűnbánattal.

A Krisztusban kapott új élet jellemzője a szeretet, amely a másik ember javát keresi, tekintettel van érdekeire. Ennek egyik területe az emberi közösség rendjének, az együttélés törvényeinek megalkotása: legyen olyan a rend, hogy az emberek egymással harmonikusan tudjanak élni; minél kevesebb előny származhassék abból, hogy valaki nincs tekintettel másokra; minél kevésbé legyenek a társadalomnak olyan tagjai, akik végzetesen a perifériára sodródnak, és helyzetükből nem tudnak felemelkedni; de a hátrányos helyzetűek megsegítése ne vezessen élőködéshez sem. Másrészt a szeretetnek nélkülözhetetlen formája az emberi társadalomban az az áldozat, melyet megparancsolni nem lehet: „A közösség felbomlását olyan magatartásformák akadályozzák meg, melyeket már nem lehet büntetés terhe alatt kötelezővé tenni.” (27)

A keresztyén ember abban a megrendültségben, bizonyosságban és hálában él, hogy Isten szeretete áldozatban, Jézus Krisztus áldozatában mutatkozott meg. Krisztus követését ezért nem lehet előírásokkal vagy leírásokkal kimeríteni. Az egyetlen norma, hogy a történeti Jézus nem tartotta tiszteletben az emberek által meghúzott határokat: sem az emberek között, sem az erkölcsiségben. Alakját, magatartását nem lehet

mereven megrajzolt képbe szorítani. Jellemzője az áldozatos szeretet. Nem betű, hanem Lélek. Ezért tartozik a keresztyén ember távlatába a magányos betegtől kezdve a világ nagy politikai kérdésein át minden. Hozzáfűzni ehhez már csak azt kell, hogy ez a szeretet mégsem vak. Nézi, hogy valóban használ-e, valóban eléri-e azt az eredményt, mely a célja. Ezért az első keresztyénség sem előrerajzolt modelleket valószínű meg, hanem a szeretet gyakorlásának útjait kereste, és a formákon, módszereken, konkrét lépéseken szabadon változtatott. Mert semmit sem tenni, vagy gondolkodás nélkül a régi sablont használni egyformán szeretetnélküliség lett volna.

Az érdekek összeütközéseiben egyoldalúság lenne az áldozatos szeretetről beszélni az igazság említése nélkül. Egyéni előnyről, kényelemről le lehet mondani, de az igazságról nem szabad. Tántorítatlanul az igazsághoz ragaszkodni — ez sokszor nagyobb lemondást kíván, mint egyéni érdeket veszni hagyni.

A keresztyén egyház és a hívő ember óvakodik attól, hogy bármely helyzetet vagy példát végcélként tüntessen fel. Tudja ugyanis, hogy rendeltetése és képessége szerint csak bizonyosságot tehet a világ eljövendő megújulásáról, de nem hozhatja el azt. Az emberek együttélésének jobb rendjéért való lelkes fáradozás nem oltja ki a végső reménységet. S a végső reménység sem bénítja meg a lelkes fáradozást.

Egyház az érdekek konfliktusában

Itt nincs hely e terület mélyenszántó tárgyalására. A teljesség kedvéért azonban jelezni kívánom, hogy ezek a kérdések idetartoznak.

1. Érdekkonfliktusok a keresztyénségen belül, egyes egyházakban és gyülekezetekben. Van-e készség ezek meglátására és megoldására?

2. Az egyház mint érdekcsoport. Forradalmi változásokban sokszor megdöntendő ellenséges hatalomnak tartották. Egyházak, gyülekezetek társadalmi összetétele elég egyértelműen mutatja, mely érdekekkel van legkevésbé összeütközésük. Minél szűkebb az összetétel, annál nagyobb a veszély, hogy nem globális, általános emberi érdek, hanem részérdekek szolgálatában áll az egyház.

3. Érdekcsoportok eszközévé is válhat az egyház. Űgyis, hogy azokkal tudatosan azonosul (beszél). Űgyis, hogy szándéka ellenére, gyakorlatilag válik eszközzé (hallgat). Ezekből a konfliktusokból az egyház nem tudja magát kivonni. Fáradoznia kell azon, hogy jó ügyeket szolgáljon.

Elvek és konkrétumok

Tanulmányom ideológiai, filozófiai, teológiai fejtegetései szerteágazóak, de nagyon vázlatosak. Elengedhetetlennek tartom a fogalmak és összefüggések pontosabb tisztázását és az ezekről folytatott vitát.

De még inkább elengedhetetlennek tartom, hogy keresztyénségünk ne csak elvi fejtegetésekkel, hanem konkrétumokkal is adjon jeleket az egyén, a csoport, a társadalom és az egész emberiség iránti elkötelezettségéről. Jeleket adni arról, hogy bőrünkig menően érdekel nemcsak a saját kis körünk és annak sorsa, hanem érdekelnek a körök azon túl is.

Konkrét tettek nélkül is mondhatunk igazat az egyéni-, csoport-, társadalmi- és közérdekről, de hiteleset soha.

Reuss András

JEGYZETEK

1. Hankiss Elemér, Közösségek: valóság és hiány. Valóság 1980. szeptember.
2. Port Ferenc, Közösségeszményünk forrásai. Népszabadság 1981. január 27.
3. Veöreös Imre, Tartozások az óévről. Evangélikus Elet 1981/5.
4. Filozófiai Kislexikon. Kossuth, Budapest, 1972. 91. old.
5. Magyar Ertelmező Kéziszótár. Budapest, 1972. 326. old.
6. Idézi Nyiri Tamás, Az ember a világban, Szent István Társulat, Budapest, 1981. 161—162. old.
7. Nyiri Tamás, i. m. 153, 184, 177. old.
8. Marx—Engels, A német ideológia. Válogatott Művek I. kötet, Budapest, 1975. 86—87. old.
9. Marx—Engels, i. m. 99. old.
10. Tanulságos ebben az összefüggésben Marx kijelentése: „Die Idee blamiert sich immer, wenn sie nicht mit einem Interesse verbunden ist.” Magyarul: „Mindig felsül az idea, ha nem érdekekkel kapcsolódik.” Forrása előttem ismeretlen.
11. Marx „Louis Bonaparta brumaire tizennyolcadikája” c. tanulmányában vizsgálja azokat a mozgatórugókat, melyek a második francia császárság (1852) kialakulásához vezettek. Itt így ír Marx: a burzsoázia „minden pillanatban feláldozta általános osztályérdekét, azaz politikai érdekét, a legkorszerűbb, legpiszkosabb magánérdeknek...”, Válogatott Művei, 465. old.
12. Marx—Engels, A szent család vagy a kritikai kritika kritikája, i. m. 41. old.
13. Pozsgay Imre, Érdekkonfliktus, érdekegyeztetés. Népszabadság 1972. február 27.
14. Aczél György, Az értelmes közösségi életért. Felszólalás a IV. országos diákszállókon, 1972. november 27—29. Megjelent: Szocialista kultúra — közösségi ember. 92. old.
15. Egy elmaradt vita helyett. Jacques de Bonis kérdez, Aczél György válaszol. Kossuth, Budapest, 1975. 181. old. — Aczél György, Szocialista kultúra... 96. old.
16. Dietrich Bonhoeffer, Ethik. Hrg. Eberhard Bethge. Stuttgart. 13. old. — Bonhoeffer kifejezése: „private Tugendhaftigkeit”.
17. Bizám Lenke, Mítől kispolgár? Látóhatár 1974, 9, 150—161. (Megjelent még Társadalmi Szemle 1974, 7, 44—49.)
18. Aczél György, Szocialista kultúra..., 96. old.
19. Idézi: Bonhoeffer, Ethik. 250. old.
20. Rudolf Bultmann, Theologie des Neuen Testaments. Tübingen, 1958, 192. old.
21. Patrick Henry, New Directions in New Testament Study. SCM Press Ltd, London, 1980. 256. old.
22. Patrick Henry, i. m. 257. old.
23. Johannes Leipoldt, Der soziale Gedanke in der altchristlichen Kirche. Koehler—Amelang, Leipzig, 1952. 40kk old.
24. Pröhle Károly, Eszhatológia és krisztológia Jézus etikájában. Lelkipásztor 1965, 7—8, 390—411. Cserháti Sándor, Eszhatológia és etika összefügg. Lelkipásztor 1966, 5, 285—294.
25. John G. Gager, idézi: Patrick Henry, i. m. 201. old.
26. Rudolf Bultmann, Geschichte der synoptischen Tradition. Göttingen 1967. 230. old.
27. Nyiri Tamás, i. m. 176. old.

Halottunk

Stovicsek Gusztáv 1908—1981

Budapesten született Stovicsek Vendel bőrdödös mester és Heil Erzsébet harmadik gyermekeként. Egy éves korában szülei Amerikába vándoroltak a jobb élet reményében. Ő kis testvéreivel Gyönkre, a nagyszüleinek otthonába került, akik szeretettel gondozták. Szülei 1920-ban hazajöttek, de két év múlva édesapja újra külföldre, most Kubába ment dolgozni. Gusztáv fia közben Gyönkön hat elemi iskolát, majd Bonyhádon az evangélikus gimnáziumot végezte el és 1928-ban érettségit tett. Másfél évig a pécsi egyetem jogi karán tanult, de különösen Mühl Sándor akkori gyönki lelkész biztatására, aki a szülők távollétében atyai szeretettel irányította, és talán Kapi Béla püspök biztatására is, akivel nővére házassága révén rokonságba került, átment a soproni Hittudományi Karra. Annak elvégzése után D. Kovács Sándor püspök avatta lelkésszé 1936. április 5-én Székesfehérvárott. Édesapja halála lelkileg nagyon ösztöztette. Így áll szolgálatba első szolgálati helyén Esztergomban, majd hamarosan Budapestre a kőbányai, végül az óbudai gyülekezetbe kerül. Öt évet tölt itt és segíti szerény segédlelkései fizetéséből édesanyját és fogvatékos, magatehetetlen bátyját. Óbudán ifjúsági munkát és főként hitoktatást végzett nagy szeretettel. Ezután 1942. február 14-től Zomborban helyettes-lelkész, majd 1943 januárjától megválasztott lelkész. Nagyon jól érezte magát és gyülekezete nagyon szerette. Óbudai és zombori presbiterekkel haláláig tartotta a kapcsolatot. A háborús események során Gyönkre jött, ahová édesanyja és bátyja is jöttek. A fegyverek elcsendesedésekor a közeli Szárazdon lett helyettes-lelkész, majd rendes lelkész. A szárazdi paróchia nyújt otthont most már édesanyjának és bátyjának is. Alig melegszik össze gyülekezet és lelkésze, lendül újra meg a gyülekezeti élet, a német kitelepítés elsodorja a gyülekezet nagy részét, csak egy kis maroknyi csoport marad. Itt találja meg hitvesét kántortanítója leányában, akivel 1950. február 12-én Szárazdon kötöttek házasságot. Komjáthy Lajos akkor óbudai lelkész eskette őket. 1Sám 23,18. „És szövetséget kötének ketten az Úr előtt”. Ez az ige kísérte életüket örömben és szenvedésben mindenkor. Három leányuk született. Önfeledten boldog évek ezek, még akkor is, amikor sok anyagi gond nehezedett rájuk, hiszen a parányira zsugorodott gyülekezet csak nagyon szerény javadalmat tudott nyújtani. 1953-ban az első gyülekezeti összevonásra került sor. Társulás Tamásival. Ekkor a család Tamásiba költözött át, ahol nagy szeretettel fogadták. Akkor még ebben a gyülekezetben is pezsgő élet volt, de fiatalság alig. A korosodó emberek egyre nehezebben tudtak az istentiszteletekre járni, főleg télen a síkos úton. Fogyott, egyre fogyott a gyülekezet. Szolgáló életének jelképe lett, ahogyan vak kántorát vezetve, lábszárfekélyes lábbal sokszor gyalog, más-

kor autóbusszon vagy vonaton járta az utat Tamási és Szarazd vagy a szórványai között. Maga javította a málló vakolatot, meszelte a templomot. Szórványpap volt egészen.

1954-ben tüdőbeteg lett. Mire észrevették, már mindhárom kislánya fertőzött volt. Ekkor kényszerült munkavállalásra a felesége, hogy jobb életkörülményeket tudjon biztosítani a családjának. Bár ezt a betegséget legyőzte szervezete, de már nem volt olyan az egészsége, mint korábban. 1965-ben gyomorfekélyt kapott. Ekkor Káldy püspök segítségével egy hónapot Locarnóban üdülhetett, amely igen nagy segítséget és egészsége jelentős javulását hozta.

A gondozásra szoruló édesanyja és bátyja terhe is egyre növekedett. Lehetőség nyílt volna más, nagyobb gyülekezetbe kerülniök, de éppen az ő gondozásuk, elhelyezésük miatt már inkább a maradást választották. Engedélyt kapott, hogy másodállást vállaljon, előbb könyvelő a helyi tanácsnál, majd labdavarró bedolgozó a simontornyai bőrgyárnál. Lábszárfekélyének terjedése miatt ez utóbbit nem tudja sokáig végezni és ekkor a bőrgyárnak németből műszaki fordításokat készít. Sorra ápolják a pincehelyi, dombóvári, majd szekszárdi kórházakban, de csak pillanatnyi megkönnyebbülést hoznak. Most már trombózisok jelentkeznek egyre növekvő szenvedéssel. Éppen kórházban van, amikor bátyja halála bekövetkezik, meg sem merik mondani néki, hogy fel ne kelljen, mert a nyugodt fekvés most az ő gyógyulását jelenti. Egy év múlva édesanyja is meghalt. Most derűsebb évek következtek. Leányai sorra férjhez mennek és a vasárnapok kétszeres ünnepek, hiszen ilyenkor jönnek haza és ez a legnagyobb öröme, hogy látja unokáit. A tamási gyülekezetben unokáinak keresztelése az egyetlen keresztelés évtizeden át. Az öregedő gyülekezet, fogyó lélekszám, a sok betegség miatt sokszor kesergett. Elhúzódo, magányos ember lett. Csak a 62. Zsoltár 2. verse ad erőt. „Csak Istennél csendesül el lelkem, Tőle van szabadulásom.” Ezt mondogatja hitvesének, ezt barátainak, ha meglátogatják. Ez válik élete egyetlen reménységévé. 1979 nyarán állapítják meg a daganatot. Kínos kezelések, háromhetente reménykedés, újra csüggedés. De szolgálatát hűségesen végzi ekkor is. Karácsonykor mentők hozták haza. Utolsó boldog, de könnyes együttlét szeretteivel. Végigszolgált az ünnepeket, de szilveszter napján újra rosszul lett. Kórház, életmentő beavatkozás. Még örömmel értesül nyugdíjazásáról, de már napról napra gyengül. Megfáradt szíve 1981. február 20-án miután úrvacsorát vett, utolsó dobbant.

Tamásiban búcsúzott tőle a tamási és a szárazdi gyülekezete, lelkész-társainak népes csoportja. Ravatala mellett a 62. Zsoltár 2. verse hangzott vigasztalásul mindazoknak akik szerették. Istenben való békeességgel hordozott szenvedése, teherhordozó élete hitének bizonyossága volt. Benne találta meg szabadulását is.

Sólyom Károly

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 12. VASÁRNAP

2Móz 34,6—10

A textus vizsgálata

1. A legtöbb magyarázó a J és L forráshoz tartozónak mondja a textust, ezért a 6b—7. v. („és így kiáltott... negyedízig”), valamint a 9. verset későbbi kiegészítésnek tartja. A BH kritikai apparátusa azonban nem tud olyan kéziratról, amelyből a megjelölt versek hiányoznának, és a LXX, amely esetleg más szövegen alapul, ugyancsak teljes egészében tartalmazza a kritikus mondatokat. Ez igazolja azt az eljárásunkat, hogy a textust a mai formájában értelmezzük.

2. Úgy tűnik, hogy a régi Izráelben jól ismert és gyakran használt „formulák”-nak a forrásánál vagyunk. Ezek a legrégebbi ilyen mondatok: „türelme hosszú...” stb. (vö. 4Móz 14,18; Zsolt 86,15; 103,8; 145, 8; Jóel 2,13; Jón 4,2; Náh 1,3), „megbünteti az apák bűnét” (2Móz 20,5; 4Móz 14,18; 5Móz 5,9), valamint a „kemény nyakú...” kifejezés (vö. 2Móz 32,9; 33,3,5; 5Móz 9,6,13; és a „megkeményíti nyakát” formában: 5Móz 31,27; 2Kir 17,14; Jer 7,26 stb.).

3. Az Ószövetség későbbi irataiban, sőt az USz-ban is fontossá vált kifejezések egész sorát találjuk itt:

a *heszed* és az *'emet*, amely az új fordításban „szeretet” és „hűség” a régebbi „irgalmasság” és „igazság” helyett. Az ekörüli vita nem zárult le, de lehet úgy értelmezni, ahogyan azt az új fordítás teszi, szerintem itt így értetőbb;

itt találjuk a bűn háromféle kifejezését (*'ávon, pesa'* és *hattá'áh*), ami arra utal, hogy mindenféle bűn bocsánatára vonatkozik a kijelentés;

Folytathatnánk a sort magával a megbocsátással (*szlh*), azzal, hogy Isten tulajdonává tesz (*nhl*), csodálatos (*nfl'*), félelmetes dolgokat (*nórá'*) cselekszik.

Míndez azt bizonyítja, hogy textusunk nem „mellékes”, hanem alapvetően fontos az ÓSz egésze számára.

4. Isten, az Úr az aktív, ő cselekszik, Mózes csak leborulni és könyörögni tud.

5. Mózes összetörte a kőtablákat, amelyeken „Isten írása” volt (2Móz 32,16,19), és most azért tusakodik, hogy Isten a néppel maradjon: itt van az új kezdet lehetősége.

A perikopa

A Szh. u. 12. vasárnap agendában megadott témaköre: (Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította) — Isten igazít meg. A téma alapja az óegyházi epistola (2Kor 3,4—9), amely arról szól, hogy Isten tesz alkalmassá a szolgálatra. A három sorozat epistolái (Rm 9,15—16; 3,28—31; 11,25—32) ugyanezt a témát szövegezik meg, különböző oldalról való megközelítésben, az evangéliumok arról szólnak, hogy Istennek minden lehetséges, ami az embernek lehetetlen (Mk 10,17—27), az ember könnyen igaznak gondolja magát, de Isten ismeri az emberi szívet (Lk

16,13—17) és a tanítványoknak megadta Isten, hogy az Isten országának titkát ismerjék (Mk 4,10—12). Az ószövetségi textusok között ez a miénk érdekes közép-helyet foglal el. Az első (Ézs 54,7—10) ui. Isten irgalmáról szól, a harmadik (Jer 18,1—6.7—9) arról, hogy Isten szabadon cselekszik népével azt, amit akar, a mi textusunk mindkét gondolatot tartalmazza.

Meditáció

1. Nemcsak Mózes és a régi Izrael számára megdöbbenők Isten csodálatos és félelmetes cselekedetei, hanem mindenki számára, aki ezekbe belegondol, vagy aki fölfedezi őket. Nem vesszük-e túl könnyelműen az ilyen és hasonló igéket? Újra el kellene kezdenünk komolyan venni azt, hogy ki vagyunk szolgálatva az Istennek. Nem elég keseregni azon, hogy ma sok ember nem veszi komolyan az Istent. Hogyan is vennék komolyan, ha a lelkészek és a gyülekezet „hívó” tagjain nem látszik, szavaikból és cselekedeteikből nem érződik, hogy életüket az Isten színe előtt élik? Isten közelében élni, az ő szolgálatában állni félelmes dolog, ez mindig megremegteti az embert.

Isten jelenléte mindig „bűnössé teszi” az embert. Tudom, hogy nagyon kényelmetlen „ma” bűnököt emlegetni, felróni a prédikációban, de Isten jelenlétében rázúdul az emberre a bűn minden formája: az, hogy életének minden percével Istennek tartozik, azért szüntelenül adósa marad, sőt egyre nő ez az adóssága (*'ávón*); az, hogy ember az ember ellen vétkezik, s ezzel tönkreteszi a közösség életét (*pesa'*); és az, hogy az élet Istentől adott rendjét, annak minden szabályát és törvényét szüntelenül áthágja (*hattá'áh*).

2. Nem tudjuk és nem is szabad elkerülnünk azt a feszültséget, amelyet ez a perikopa már a felolvasásával is támaszt bennünk. Aki eredetileg megfogalmazta jól tudta, hogy Isten egyszer megbocsátja, máskor megbünteti a bűnt. Nagy könnyelműség lenne valami „dialektikus” értelmezéssel a büntetésben levő megbocsátásról, vagy a megbocsátásban levő büntetésről beszélni. Azzal pedig, hogy elhallgatjuk a harmadnegyedízig elható büntetés kemény igéit (amint sokszor megtesszük az úrvacsorai gyónásnál, amikor a Tízparancsolat záró mondatát, vagy sokszor a Tízparancsolatot magát, nem olvassuk fel a gyülekezetnek), semmit nem oldunk meg. A bűn büntetést érdemel, és ezt az Isten azzal tanúsítja, hogy büntet, akár nemzedékeken át. Ezt tagadni nem lehet, legfeljebb tiltakozik ellene az ember, vagy igyekszik elhallgatni. Mindez nem változtat azon a tényen, amelyet mindmáig tapasztalhatunk: hogyan hordozzák későbbi nemzedékek is őseik bűnének büntetését.

A megbocsátás pedig teljes elengedés, a bűnnek és a büntetésnek teljes elvétele (*nsz'*), ellentéte annak, amiről az előbb volt szó. Eppen ez érezteti a feszültséget: Isten megbocsát, és büntet. Egyszer megbocsát, máskor büntet, egyik embernek megbocsát, a másikat megbünteti. Az ember a maga életében így tapasztalja. Mi lelkészek számtalan példát tudunk erre gyülekezeteinkből. És nekünk, meg a gyülekezet tagjainak kétszeresen is nehéz ezt a feszültséget elviselni. Egyrészt azért, mert tudjuk, hogy Isten azt tesz, amit akar, tőle senki nem kérheti számon, mit miért cselekszik. Másrészt azért, mert mi evangélikusok vagyunk, tudunk az evangéliumról, Isten kegyelméről, szeretetéről, és nehéz elviselni, hogy a másik ige, a bűnököt leleplező, elítélő törvény is érvényben van.

3. Textusunk megmutatja, hogy csak ebben a feszültségben tudjuk igazán „értékelní” a megbocsátást, Isten hosszútűrését, szeretetét, hűségét. Ha Mózes nem vette volna komolyan Isten haragját, nem tudta volna elismerni a bűnt, kemény nyakúságot, és nem tudott volna könyörögni népéért az Istenhez. Ha Luther nem vette volna komolyan Isten istenségét, nem lett volna reformáció a 16. században. Aki nem veszi komolyan azt, hogy az Isten, ha akar elítél akár hosszú nemzedékeket, ha meg akar, megbocsát a legnagyobb bűnösnek, annak a számára semmit nem jelent a bűnbocsánat evangéliuma.

Textusunk belevisz minket a hit hárcába. Mózes tudja, hogy mindkét ige igaz, ezért borul le Isten előtt ezért könyörög, hogy csak az egyiket, mégpedig a megbocsátást érvényesítse. A hit merészsége ez: tudom, hogy Isten áldhat meg, csak ő tehet igazzá, azért nem hagyom abba a viaskodást, amíg meg nem áld (1Móz 32,27); tudom, hogy nem érdemlem meg, mégis kérem, hogy a könyörület „morzsáiból” kaphassak (Mk 9,28).

Mózes, Jákob és a kánaáni asszony tusakodása és példája még valami mást is megmutat: azt, hogy aki Istent komolyan véve folytatja ezt a tusakodást, az végső sorban nem is önmagával törődik, hanem másokkal, ahogyan Jákob az utódaival, Mózes népével, a kánaáni asszony meg gyermekével. Nem magunkért „igazít meg” Isten, hanem azokért, akik között élünk, akik közé szolgálatra küldött minket.

Dr. Muntag Andor

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 13. VASÁRNAP

Zak 7,8—14

Hogyan érdemes hinni és élni?

A fogságból való hazatérés utáni korszaknak jelentős és igen erőteljes hangú prófétája volt Zakariás. Könyvének első nyolc fejezete egy-egy és pontosan datálható, a további fejezetek keletkezési koráról és körülményeiről, valamint szerzőségéről megoszlanak a vélemények. Vasárnapi igénk a próféta nyolc éjszakai látomását követő józan, Isten világos szavát tolmácsoló beszéd, felelet a bételiiek kérdésére, akik azt szeretnék megtudni a templom papjaitól és prófétáitól, hogy van-e még értelme a templom pusztulásának emlékére rendszeresített „ötödik hónapi böjt”-nek? Mivel a templom újjáépítése ekkor már előrehaladott állapotban volt, értelmetlen dolog lett volna a pusztulásra emlékezve böjtölni, ezért a prófétai szó szélesebb ölelésű lehet a felvetett konkrét kérdésre adott válasznál és általában mondhatja el Isten üzenetét a megüresedett vallásosság jeleiről, öncélú és értelmetlen böjtölésről, Isten szeretet-parancsainak semmibe vételéről és a keményszívűség szomorú következményeiről.

Ezek a témák már éreztetik, hogy igehirdetésünkben nem szabad sokáig Zakariás koránál időznünk, hiszen ma is égető és izgalmas kérdéseket vet fel a régi prófétai ige. Az igehirdetés során feltétlenül érdemes idézni az 5—6. verseket is, amelyek a vallásosságnak minden időben érvényes jellemző torzulásáról tartalmaznak drámaián éles szavakat. A 8. verssel új egység kezdődik, ez azonban az új fordításban zava-

rosnak hat, ez a vers a régi fordításban, vagy a katolikus fordításban sokkal világosabb és használhatóbb.

Gondolatok az igehirdetéshez

Az ember tudatos lény. Már a kisgyermek is pontosan tudja, mit akar és mit érhet el sírással, hízélgéssel, kis „taktikázással”. A diákok során a fiatalok is pontosan és kiszámítottan adagolják teljesítményüket, tudják, kinél mire van szükség, mikor lehet lazítani és mikor kell „ráhajtani” ahhoz, hogy kitűzött céljaikat elérjék. Nyilvánvaló a felnőttek világában is, hogy még a legszentebb célokkal kapcsolatban is szerepet játszik a „valamit valamiért” kétesértékű elve. Ritka a teljes önzetlenség, a „szamolatlanul” adott áldozatvállalás, az önfeléd lelkesedés valamiért, ügyekért, célokért, felebarátokért.

Igy kapja a próféta is a kérdést: épül a korábban elpusztított templom, amelynek emlékére bőjtöltek. Érdemes-e hát tovább böjtölni, érdemes-e áldozatot vállalni? Mai kérdések: Érdemes-e vallásos életet élni, etikusan élni, lemondani olyan módszerekről, amelyek könnyű sikerekkel kecsegtetnek? Lépten-nyomon feltűnik híveink tudatában is ez a kérdés: érdemes-e, mennyit, milyen mértékben? Azt hiszem, a középkori pápák jó emberismerők voltak, amikor a bűnbocsátó cédulákat kibocsátották: az embereknek arra az ismert tulajdonságára építettek, hogy ha valaki azonnal láthatja a kézzelfogható eredményt, garantált bűnbocsánatot, elhunyt szeretteikkel szemben elkövetett bűneik nyomasztó súlyának eltörlését, halál utáni sorsuk biztonságát, — akkor nem sajnálnak majd semmilyen áldozatot, félretesznek minden bizalmatlanságot vagy kétséget. Az üzlet — az üzlet! A józan ember e szerint él...

Istennek a próféta által elmondott válasza azonban meghökkentően másfelé mutat: nincs üzlet! Nem érdemes ilyen indítékokból böjtölni, áldozatot hozni, vallásos életet élni! Kiderül az is, hogy a nagy kérdés régen vagy napjainkban nem az, hogy valaki vallásos vagy nem, hanem, hogy mit jelent számára Isten parancsa, mit jelent számára Isten világa, amelyben rajta kívül még sokan élnek és amelyben neki is meg kell találnia a helyét, feladatait. A hit igazsága tehát Isten akaratának cselekvésében dől el.

Ez az akarat nem homályos teóriákból áll, nem magasztos elvekből és elméletekből, hanem emberhez méretezett valóságokból.

1. Hamis böjtölés helyett — irgalmasság és igazságos ítélet

Jézus is hasonló szavakkal mondta volna el az Isten akaratának megfelelő cselekvési normákat. Amint a vasárnap oltári igéjében, az irgalmas samaritánus példázatban meg is tette. A zakariási felsorolás külön-külön is sok időszerű gondolatot adhat, de azt is hangsúlyoznunk kell, hogy ezek mind egy töről fakadó gyümölcsök, egyetlen emberi magatartás- és gondolkodásmódot tartalmaznak!

Igazságosan ítélni egymást, ez azt jelenti, hogy a másakra nézve, helyzetét felmérve kell keresni az igazságot. Nem egy merev, mozdulatlan és abszolútnak tetsző igazságot hirdetünk, hanem azt, amire annak az embernek éppen szüksége van, amiben hiányt szenved, ami életéhez, öröméhez, nyugalmához szükséges, ami Isten szerető akaratára rámutat. A vértanúságot szenvedett salvadori érsek is így gondolkodott az igaz-

ságról, az önzéssel, közönyös hidegséggel küzdő, emberi életeket, sorsokat javítani akaró lelkésznek, vagy keresztyén embernek is meg kell találnia azt az időserű igazságot, amely a hamisságnak, káros és hiábavaló életelveknek, életviteleknek az ellentéte. — Szeretettel és irgalmasan bánni egymással — ez elsősorban éppen oda világít, ahol a legszorosabb emberi kötelékek és egymásra utaltság közepette élünk: ahol naponta „bánunk valahogyan egymással”, családban, munkatársak között, életközösségeinkben. A türelmetlenség és ebből fakadó ingerült és agresszív, tehát irgalmatlan cselekedetek jellemzik korunkat az emberi együttélés szűkebb és tágabb területein. Az irgalmasság és szeretet azt jelenti, hogy jóra akarom segíteni a másik embert, mert ő is erre vágyik és mert ez Isten szándéka vele is, — általam. — Az özvegyek, árvák, jövevények és nyomorultak kizsákmányolása döbbenetes, nagyon elgondolkodtató kép: éppen azokat akarja a „páholyban ülő” ember tovább nyomorítani, újabb terhekkel terhelni, akiknek már alig maradt valamijük! Valószínű előképe ez a ma sok égbekiáltó társadalmi igazságtalanságának, szegények és gazdagok, a kizsákmányolás modern, „szalonképesebbnek” látszó formái között sínylődő elmaradott vagy fejlődő országok népe és az uralkodó réteg, vagy idegen érdekeltségek közötti viszonyoknak. De ez a már úgysis nincstelenekek tovább nyomorító magatartás gyakran mutatkozik a legkisebb közösségekben, a családban is, megcsalt, elhagyott, magáramaradó emberek keserű sorsában is. A próféta jól látja, hogy változás mindebben akkor következhet be, ha az emberek a tervek készítésénél, a szándékok gondolatbeli ápolgatásánál kezdik a gyökeres változást (10/b.v.).

Ha nem könyöradományokat adnak (például egy-egy születésnap vagy karácsonyi ünnepekre felfüggesztett önzés), hanem alapvetően a jót akarják adni a szorulóknak. Szeretetre és irgalmasságra pedig mindnyájan rászorulunk...

2. Gyémántkemény szív helyett — engedelmes szív

Mindaz azonban, amit eddig elmondott a próféta, alapvetően veszélybe kerül a hallgatók elfordulása és kemény szíve miatt. Érdekesen érzékelteti a próféta ezt: szinte kézzel-lábbal próbálják kikerülni a prófétai szó hatását, érzik, hogy Istennek igaza van, érzik, hogy a szerint kellene cselekedniük, de inkább a homokba dugják a fejüket, nem akarnak figyelni, lázadozva hátat fordítanak, fülüket bedugják, szívüket gyémántkeménnyé teszik, csakhogy ne kelljen őszintén számotvetniük Isten parancsainak és ígéinek elkötelezéseivel. Lehet, hogy ha nem róluk lenne szó, akkor lelkesen hirdetnék Isten szavának helyességét, a szövetségi hűség előnyeit, de itt róluk és életfolytatásukról van szó...

Ma is sok „nagyothalló”, „ide-oda forgoló”, megkeményített szívű keresztyén ember van közöttünk. Olyanok, akik egyetértenek az elméleti és elvi kérdésekben, de a szívük mindebben nem vesz részt. A nagy áttörés (lehet megtérésnek is nevezni!) nem akkor következik be, ha valaki ismét foglalkozni kezd a Bibliával, egyházi élettel, hitelvi kérdésekkel, — hanem amikor a szívével történik valami. Ha ismét tud melegséget érezni felebarátai iránt, ha ismét ráébred arra, hogy mi is lenne belőle bűnbocsánat nélkül, ha ismét időt talál arra, hogy észrevegye és meghallja mások szavát és Isten szavát is. — Isten az embert meleg szívvel, hús-szívvvel alkotta meg. Mi magunk vagyunk csak képesek azt gyémántkeménnyé tenni, úgy, hogy kívülről senki ne kifogásolhasson

semmit, csak mi magunk tudjuk őszinte pillanatainkban, hogy már régen elhagytuk az igazán emberi, őszinte, lelkes és másokat is lelkesíteni tudó elküldet. — Mivel azonban Isten még mindig hajlandó velünk szóba állni, nem kell mást tennünk, csak odafigyelni szavára — és engedelmeskedni annak.

3. A szétszórás és pusztaság nem végső isteni döntés

Minden hűtlenségnek, keményszívűségnek következményei vannak. Ezt a keserű leckét a fogságból hazatért népnek is meg kellett tanulnia, mint ahogyan apáik is megtanulták a fogság előtt és alatt. Eközben gyakran érezhet az ember fájó nosztalgiát az „elveszített paradicsom”, a „pusztává lett gyönyörű ország”, a szívet melegítő első szeretet lángjai miatt, eltékozolt évek után. De amint Zakariás próféciájában a következő mondatok már Isten féltő szeretetéről és egy boldog jövődőről szólnak, úgy kell nekünk is úgy eljutnunk ígéhirdetésünk végére, hogy újra felcsillanjon Isten szeretetének felülmúlhatatlan nagysága. Nem igaz, hogy a ma embere „nagykorúsága”, önzése, közönyössége vagy bármi más miatt alkalmatlanabb lenne arra, hogy szépnek találja „országát”, reményteljesnek az emberi kapcsolatokat és üdítő erőforrásnak Isten féltő szeretetét, a Jézus Krisztusban adott szövetségének érvényességét. Csak annyi igaz, hogy ezt a ma sem fogadja könnyen a szívébe az ember. Ezért kell Isten Szentlelkét segítségül hívni. És ezért kell fáradhatatlanul hirdetni és megélni az evangélium friss, görököket oldó sugárzását. Isten emberszeretének optimizmusát.

Szirmai Zoltán

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 14. VASÁRNAP

Ézsaiás 32,15—18

Egzegetikai megjegyzések

„Jog, igazság, béke, biztonság” — már első olvasásra kifugranak textusunkból ezek a XX. századi fülek számára is feltűnően korszerű és aktuális fogalmak. Az emberiség egyik legősibb vágya, törekvése egy olyan világ megteremtése, ahol valóban jog, igazság, béke és biztonság uralkodik. Ha az eredeti szövegben utána nézünk ezeknek a fogalmaknak, három olyan héber kifejezéssel találkozunk, melyek túlzás nélkül az egész Ószövetség kulcskifejezései, sőt ezen túlmenően helyes megértésük az egész Szentírás üzenetének egyik alapja.

MISPÁTH, CEDAQAH és SÁLOM az a három jól ismert héber szó, melyek gazdag, sokszínű jelentését tisztáznunk kell ahhoz, hogy igénk üzenetét megszólaltathassuk. A MISPÁTH kifejezés értelmét új fordításunk a jog szóval próbálja visszaadni. Ennek az isteni *cselekvést*, igazságszolgáltatást jelentő szónak az értelmezéséről megoszlik az írásmagyarázók véleménye. Vannak akik ezt az isteni tevékenységet kizárólag az utolsó ítéletre szűkítik le, míg mások szerint itt „Isten állandó igazságos eljárásáról van szó”. Pálffy Miklós a MISPÁTH jelentését így summa: „az Isten és az ember között levő egyenlenségnek, békétlenségnek a megszüntetése. A békétlenséget éppen a bűn és véték okozza Isten

és az ember, a szövetség Istene és a választott nép között. A MISPÁTH ennek a megszüntét kimondó isteni ítélet..." (v. ö. Pálffy: A Zsoltárok könyve 23 l.) Ennek az isteni „eljárásnak” a gyümölcse a CEDAQAH és a SÁLOM, az igazság és a béke olyan ötvözete, melyek kölcsönösen feltételezik egymást. Az igazság békét teremt, viszont a béke igazság nélkül elképzelhetetlen. A Bibliában a béke nem egyenlő a konkrét háború hiányával, mint sokszor a mi hétköznapi gondolkodásunkban és szóhasználatunkban, hanem az igazságosság uralmát jelenti és magába foglalja azt.

Mindhárom kulcskifejezés közös jellemzője, hogy nem elvont fogalmakat takarnak, hanem konkrét valóságot, történést jelölnek. Míg az ún. „nyugati”, európai gondolkodás hajlamos ezen a téren is az elméleti töprengésre a jog, igazság és béke „mibenléte felől” (Pilátus „öröközöld” kérdése: Mi az igazság?!) addig az Ószövetség számára a jog, igazság és béke mindig konkrét szükséglet, melynek hiányától szenved Isten népe és az egész világ, mindig konkrét feladat, célkitűzés, melynek eléréséhez Isten közbelépésére van szükség. Igehirdetésünkben többek között egyik feladatunk lehet, hogy ezeket a számunkra is már sokszor csak elvont, üres, élettelen fogalmakká, jelszavakká torzult kifejezéseket konkrét tartalommal, étellel telítsük.

A Lélek elevenít meg!

A vasárnap fenti szkopuszát rögtön textusunk első verse szóaltatja meg világosan: „...kiárad ránk a lélek a magasból...”. Mindaz, amit később olvasunk igénkben kertté váló pusztaságról, igazságos békéről, biztonságos lakóhelyről és gondtalan nyugalomról, Isten Lelkének konkrét munkája, gyümölcse, mert a Lélek, egyedül a Lélek elevenít meg. Érdemes odafigyelni arra a nyilvánvaló tényre, hogy ez az isteni Lélek nem valamiféle elvont, „magasabb régiókban lebegő”, kizárólag „lelki szférákban mozgó”, megfoghatatlan munkát végez, mint ahogy sokszor a mi elképzelésünkben ez torzán él hanem ellenkezőleg nagyon is hétköznapi, kézzelfogható következményei vannak munkájának („kert... biztonság... békés hajlék stb.”).

Igénk, amint ezt az új fordítás alcíme is hozza, a boldog jövőndő vízióját vetíti elénk, de nem úgy mint egy fantasztikus, utópisztikus vállalkozás végeredményét, hanem úgy mint Isten Lelkének munkáját, amely munka azonban nem független tőlünk és nem is nélkülünk történik. A Lélek „kiárad RÁNK”, és ennek nyomán változik a föld képe, és ami még nagyobb csoda: megváltozik az embereknek egymáshoz való viszonya is. Hiszen a sivatagból virágoskertet talán hamarosan az emberi tudomány és szorgalom is tud majd varázsolni, de hogy milyen emberfölötti erőfeszítés kell a béke és biztonság úgy-ahogy való megőrzéséhez világunkban, azt mindenki saját bőrén és idegzetén tapasztalja napjainkban.

A Biblia nem hisz ezen a ponton a fokozatos fejlődésben, az egyre tökéletesedő világban és emberben, hanem Isten radikális közbeavatkozását várja és hirdeti, mely „új eget és új földet teremt”.

Napjainkban rengeteg szó esik az emberiség jövőjéről. Horoszkópot gyártó szélhámósok, jósok és halottlátók mellett tudósok is kezdik komolyan venni a mai ember egyre nyugtalanabb kérdését: mit hoz a holnap, milyen lesz a jövő? Jövőkutató tudósok keresik a választ a szo-

rongó, aggdó kérdésekre: környezetvédelem, energiaválság, túlnépese-
dés, atomhalál? S ezen a ponton mi keresztyének sem hallgathatunk a
bennünk élő reménységről. Arról, hogy Isten nem pusztulásra teremtette
és szánja ezt a világot s benne az embert, hogy jövők nem a III. vi-
lágháború, a termonukleáris világégés, hanem egy új ég és új föld, mely
Isten újabb teremtő aktusának csodája lesz majd. S ez a jövő kell, hogy
meghatározza jelenünket is.

„A jövő emlékei”

Talán egy sok vihart kavaró film címét is fel lehet használni annak
érdekében, hogy igénk örömezenetét szemléletesen tudjuk megszólaltatni.
A keresztyénség, az egyház gyakran került már abba a gyanúba, hogy
nem más mint a múlt itt felejtett emléke, ősi „kövület”, muzeális érték,
kültúrtörténeti érdekesség. S tény, hogy óriási, sokszor nyomasztó mér-
tétkben határoz meg minket múltunk, értékes, de nem egyszer bénítóan
terhelő kétévezredes örökségünk. Igénk tekintetünket a múltból a jövő
felé fordítja. Nem az határozza meg jelenünket, hogy honnan jövünk,
hanem hogy merre tartunk. Nem az determinálja a mát, ami tegnap
vagy pláne tegnapelőtt történt, hanem az, ami holnap és holnapután vár
rád. Merőben új, felszabadult életszemlélet következhet ebből a boldogító
felismerésből. A jövő felszabadít a múlt esetleges terhe alól a jelen szá-
mára!

S hogy mindez ne maradjon demagóg szólam, üres lelkesedés, egy
fajta „kincstári optimizmus”, kell, hogy az Ószövetség világából tovább-
húzzuk a vonalakat az Újszövetség evangéliuma felé. S ez egy ézsaiási
prófécia esetében csöppet sem eröltetés vagy önkényeskedés, hiszen ép-
pen ő az a próféta, aki világosan szól Valakiről, aki nekünk adatik, aki
a „Békesség fejedelme” és akiben az igazság kézzelfogható valóság lett
(„Én vagyok az igazság...”). S hogy mindez nem „végül” történt, ahogy
még próféciánk első szava sejtette, hanem az idők közepén, ez Isten
minden emberi képzeletet felülmúló szeretetének olyan nem várt bizo-
nyítéka, melyre még Ézsaiás nem mert számítani. Jézusban ez a jövő, az
Isten Országá közelített el hozzánk. Szavai, cselekedetei (az oltári igé-
ben olvasott csodája) mind, mind a „jövő emlékei”, ízelítő a „boldog
jövendőből”, mely erőt ad a jelen feladataihoz.

Egy híres tudós kicsit keserűen így fogalmazta meg korunk félelme-
tes dilemmáját: „az ember isteni lehetőségeket kapott kezébe (technikai,
biológiai forradalom, atom stb.) mielőtt még igazán emberré vált volna.”
Erre a kínzó problémára, mely jövönket is beárnyékolhatja, igazán evan-
gélium lehet a Biblia üzenete: Isten viszont emberré lett, hogy mi is a
szó igazi és teljes értelmében azzá válhassunk. Krisztusban nem a múlt,
hanem a jövő embere jött közénk, hogy mi is a múlt „emlékeiből” az
Isten által készített jövendő előhírnökei lehessünk.

Gáncs Péter

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 15. VASÁRNAP

Péld 16,6—9

Textusunk a Salamonnak tulajdonított Példabeszédek könyvéből való, amelyben Isten népének bölcsesség-irodalma összegeződik. A könyv szerkezetére jellemző a kétsoros mondatokban történő kifejezésmód. A gondolat kifejezésének kétféle módja van itt: az azonos gondolatot kétféle formában fejezi ki, mintegy egymás mellé téve a mondásokat, hogy egymást kiegészítsék, vagy egy gondolattal szembeállítja a következő sorban annak ellentétpárját. Ha ilyen módon nézzük textusunk négy mondatát, négy versét, akkor azt láthatjuk, hogy a 6—7. versben az előbbi módon fejezi ki gondolatát, vagyis ugyanazt a gondolatot kétféle formában, míg a 8—9. versben inkább az ellentétpáros megoldás fedezhető fel.

Az ókori bölcsesség-irodalomtól, ill. bölcsesség-életformától lényegesen különbözik Isten népének bölcsesség-életformája, mert itt a bölcsesség nem az emberben önmagában kereshető, található, hanem a bölcsesség forrása maga az ÚR. Salamon is ezt példázza, — Tőle kapta bölcsességét. (V.ö. Pálffy—Muntag—Solymár: Az Ótestamentom világa 208. skk.)

Textusunk négy verse nem képez szerkezeti egységet, csak lazán kapcsolódik egymáshoz. Nehéz azért az egészet egy témába foglalni. Ha arra nézünk, hogy az egyházi esztendőben mikor kell prédikálnunk, úgy az Ágenda útmutatása szerint a vasárnap scopusa: „Senki sem szolgálhat két úrnak.” Ezt a gondolatot legjobban a 8. vers tartalmazza. Mégsem ragadhatjuk ki csupán ezt az egy mondatot, ill. gondolatot, mert moralizálásba fulladnánk bele. A 6. vers második fele ad olyan pozitív gondolatot, mely az egész szakaszt az evangéliumi tartalom és annak következménye felé viszi. „Az ÚRnak félelme távol tart a rossztól.” Ebben benne van az is, hogy akik félik az Urat — vagy ahogy Jézus mondja: akik énbennem hisznek —, azoknak életén, magatartásán, a követés útján nyilvánvalóvá lesz a rossztól, gonosztól, büntől való távoltartás. Így kapcsolódik helyesen az a gondolat is, hogy Jézus követői elégedettek az „igaz úton szerzett kevéssel” és nem hajszolják a „törvénytelenül szerzett nagy jövedelmet”. Az egész időszak az egyházi esztendőben az Istentől kapott elhívási tényét, eredményét és következményét járja körül és ebbe nagyon jól illeszkedik bele textusunk e néhány gondolata, ha nem is lehet beleerőltetni valamennyi mondatát. A 6. vers első mondata pedig egyenesen mutat rá arra, hogy az elhívottak életét, szolgálatát a szeretet és hűség tölti ki, forrósítja fel.

Az igehirdetés felé

Isten elhívott bennünket. Ebben erősít most hétről hétre, vasárnapról vasárnapra, hogy tudjunk mit kezdeni azzal, hogy Isten előtt igazak vagyunk, embertársaink között pedig elhívott szolgálak.

1. *Isten népe figyeljen Urára, aki elhívta a szolgálatra.* Az Isten megmentő szerepéről szóló evangélium két kifejezésben szólal meg különösen: az egyik a 7. versben, „akinek útját kedveli az Úr”. Így is elmondhatom az evangéliumot: kedvel minket az Isten. Nem ellenséges, nem elutasító, nem közömbös, hanem kedveli gyermekeit. Mondhatom

azt is, hogy szeret az Isten, de azt is, hogy kedvel. Ez utóbbi talán annyiban mond többet, hogy benne van az is, hogy „kedvét leli”, örül nekik. (V.ö. Lk. 15. fej. példázataival!) Ennek örülhetek én is, vele együtt.

Ugyanakkor benne van ebben az evangéliumban Istennek az az ígé-nye is, hogy az ember útjának járását Ő akarja igazgatni. Ez a másik kifejezés: „az Úr irányítja járását”. Ez pedig arra mutat, hogy az evan-gélium befogadásának, a Jézusban való hitnek, vagy textusunk kife-jezésével: az Úr félelmének következménye a neki elkötelezett élet. Hagyom, hogy igazgassa lábamat, nem szegülök ellene, nem a magam esze után járok, mert az „ember értelme” kitervelheti ugyan az útját, de ez nem biztos, hogy megegyezik az Úr akaratával, ezért elfogadom, hogy járásomat irányítsa. Ezért nem tudunk ma sem jobbat ajánlani, mint azt, hogy figyeljünk Jézusra, fedezzük fel újra és újra gazdagságát, sokoldalúságát, kimeríthetetlen ajándékait, hogy méginkább bízzunk benne, elfogadjuk irányítását, igent mondjunk arra az akaratára, hogy bennünk és általunk elvégezze szolgálatát a világban.

2. „Az Úrnak félelme távoltart a rossztól.” Ez a rossz pedig a bűn. Jézus főpapi imájában így realizálódik ez a bölcsesség: „nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem, hogy őrizd meg őket a gonosztól”. A bűn sokféle kísértése rajzolódik ki az oltárnál olvasott evangéliumban is. Ha nem egyedül Istenben bízom, akkor merül fel a kétfelé sántikálás megoldása. Ez azonban biztos zsákutca, mert kétfelé nem tudok engedelmeskedni és a sok megalkuvás után nem marad más, mint csak a „másik”, csak a mammon. Az aggodalmaskodás helyett pedig az ember inkább „biztosít”, beziztosítja magát és ehhez sokszor nem a tisztesség útján jut csak hozzá.

Nagyon szemléletes az, amit a 8. vers mond a „törvénytelenül szer-zett nagy jövedelem”-ről. Ma is nagy a kísértése. Nekünk jól kell lát-nunk, hogy Isten ígéje a tisztességes úton szerzett kevés mellett áll. A háttérben olyanokra gondol, akik nem Isten rendelése szerint mun-kával szerzett javakból élnek, hanem ügyeskedéssel, mások megkáro-sításával, igazságtalan előnyök szerzésével és kihasználásával, összeköt-tetések láncolatának kiépítésével igyekeznek nagyobb jövedelemhez jutni és így elrontják Isten rendjét, aki a munkát adta az embernek, hogy abból szerezze meg magának jövedelmét és élete fenntartását.

Keresztyén hitünkéből következő magatartásunk csak az lehet, hogy ragaszkodunk az „igazi út”-hoz. Mert a mondat hangsúlya nem a kevés-sen, hanem az igaz úton van! És ezzel áll szemben mint ellentétpár a „törvénytelenül szerzett” jövedelem. (V.ö. amit a bevezetőben írtam.) Az lehet, hogy bérfeszültség támad egyik és másik ember között a jö-vedelem tekintetében, de akkor azt is meg kell nézni, ki hogyan teljesít és azt is, hogy hogyan áll az „igazi út” és a „törvénytelenül szerzett” jövedelem. Többnyire a feszültség nem a bérek tájékán található, hanem a módon, ahogyan valaki a többhöz hozzájut. Így is kimondhatjuk a törvénytelenül szerzett helyett, hogy „erkölcsstelenül” szerzett jövedelem. Az „Úrnak félelme” ettől akar megőrizni, ettől a rossztól is távol akar tartani.

3. „Szeretettel és hűséggel.” A javak egyenlőtlen eloszlása, az „igaz út” és „törvénytelen szerzés” feszültsége további bonyodalmakat szül. Szembeállít embereket. Ellenséggé tesz, irigykedést támaszt, rontja a léghőrt, szeretetlenséget és gyűlöletet szít. Ezért nagy jelentőségű Isten-nek az a munkája, melyet Jézusban az ember békességéért tett. Akiket „kedvel az Isten”, azokat összebékíti. Világos, hogy a bűn állít szembe

egymással, ellenséggé teszi a felebarátot. Isten pedig Jézusban össze akarja békíteni az embervilágot, mégpedig úgy, hogy az ellenségeskedés, irigység és rossz légkör helyébe a szeretetet és a hűséget teszi meg életünk kitöltő tartalmává. Szeretet tölti be igazán földi életünk eléggé behatárolt keretét. Az Úrnak félelme ehhez is elegendő. Ami energiát éppen a mammon imádása miatt arra fordított az ember, hogy erkölcs-telenül harácsoljon, az az energia most átalakul Isten szeretete következtében és tőle felmelegszik emberek élete, kapcsolata. Önző, csak önmagukkal törődő emberek lesznek közösségi emberré. Példákat lehetne sorolni a tanítványoktól kezdve Zákeuson és Pál apostolon keresztül mind napjainkig.

Tulajdonképpen emberi viszonylataink, társas kapcsolataink mibenléte ezen fordul meg. Szeretet nélkül az ember a maga kényelmét keresi a házasságban, csak a saját jövedelmének növelésére gondol a munkában, érvényesülésért gátlástalanul hajt keresztül másokon stb. Ezekhez hasonló tapasztalatok iratják le Pál apostollal ezt a mondatot: „senki se a maga hasznát nézze, hanem mindenki a másokét is. Azt törekedjék megvalósítani magatokban, ami Krisztus Jézusban is megvolt” (Fil 1,4) —, azután elmondja csodálatos himnusát a szolga Jézusról. A szeretetben hal meg a gonoszság, a szolgáló életforma az az életút, melyet „kedvel az Úr”. S ha még jobban felnagyítjuk azt a kört, melyet textusunk érint, akkor látszik meg, hogy világviszonylatban, az emberiség jövőjének viszonylatában sincs más, mint a szeretet alternatívája, a békének és a „rossz” távoltartásának lehetősége.

Szeretettel és hűséggel, „igaz úton” járással még ma is sok bűnt lehet jóvátenni. Isten elhívott szolgálói tegyenek is meg mindent!

Tóth-Szöllös Mihály

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 16. VASÁRNAP

Jer 14,7—9

Jeremiás bűnvalló és szabadításért kiáltó imádsága a textusunk. Az egész fejezetre jellemző a rendkívül kifejező, megragadó stílus. Merész képek váltják egymást. Szebben és kifejezőbben alig lehetne megrajzolni a szenvedő ember, állatvilág és egész természet képét, mint ahogy Jeremiás teszi a textusunkat megelőző szakaszban. De nemcsak a nagy nyomorúságot írja le ilyen megragadó képekben, hanem magát az imádságot is.

Mint minden bűnvalló imádság, úgy ez is a bűn beismerésével kezdődik: számtalanszor elpártoltunk, vétkeztünk ellened. Valóságos bírósági kép villan elénk a következő pillanatban: bűneink ellenünk tanúskodnak. Jogos tehát a büntetés, bármilyen formában érkezzen is. Jeremiás mégis szabadításért kiált, és semmi másra nem hivatkozik, egyedül Istenre. Pontosabban Isten nevére. Nem ígér, nem fogadkozik, nem kínál föl böjtöt vagy áldozatot, mert tudja: abban úgysem gyönyörködik Isten (12. v.). Egyedül Isten nevében, azaz legjellemzőbb vonásában reménykedik. Mert Isten önmagát, a nevét olyanank nyilatkoztatta ki, mint aki irtalmas, kegyelmes, türelme hosszú, szeretete és hűsége nagy (Ex 34,6). Ezért meri kérni: nevének megfelelően, önmagához hűségesen bánjon népével. Hiszen ő Izrael reménysége és szabadítója (8. v.).

Az imádság befejezéseképpén két meglepően antropomorf kép társul a kéréshez, két refrénszerűen visszatérő kérdéssel: miért lennél olyan...? (8. és 9. v.). Az egyik kép a vándort mutatja be, aki éjszakai szállásra tér be csupán, s aztán továbbmegy. Reggelre nyoma sincs, nappal nincsen közöttünk. A másik kép még merészebb: ne légy olyan, mint a riadt ember! Valaki, akit üldöznek, ezért nem úr még a saját sorsa fölött sem, nemhogy másoké fölött. Ne légy olyan — kéri —, mint aki nemcsak nem akar, hanem nem is tud segíteni.

S az összefoglaló kérés: ne hagyj el minket! Ezt a mondatot nemcsak a pusztá jelenlét, hanem a népért való, segítőkész jelenlét értelmében kell olvasnunk és végig gondolnunk.

Életünk el van rejtve Krisztusban

1. Ez az agendabeli mondat határozza meg a vasárnap jellegét, központi üzenetét. Oltalom, menedék és rejtekhely az Úr — már Ézsaiás is tudta ezt (4,5—6). Természetesen Pál apostol nem csupán átveszi az őszö-vetségi terminológiát. Hallatlan többletet tesz hozzá: Krisztusban van elrejtve az életünk. Mindenképpen védelmet, biztonságot sugároz ez a kép. Bajban oltalom, veszélyben menedék, szomorúságban vigasztalás, zaklatottságban megnyugvás. A rejtettség nemcsak annyit jelent, hogy Jézus megóv a bajtól, az észrevétlenül ránk leselkedő veszedelmektől is, hanem azt is jelenti, hogy javunkra tudja fordítani a rosszat (Rm 8,28). Így teljes a védelem képe. Ezen a ponton azonban megszólal a Krisztusban való elrejtettség végtelen többlete. A vasárnapi evangélium szólaltatja meg (Lk 7,11—17). Ha csak életünkben reménykednénk Istennek ebben az oltalmazó, mentő szeretetében, már nagyon gazdagok, mégis minden embernél szánalomraméltóbbak lennénk (1Kor 15,19). Érvényes és igaz a védettség legnagyobb ellenszögünkkel szemben is. Krisztusban vagyunk elrejtve életünkben, halálunkban egyformán. S aki nagyon egyszerű, mégis életet teremtő szavával szólította meg a naini ifjút („kelj fel”), aki egyetlen szelíd mondatával („ne sírj”) egész új világot nyitott meg az özvegyasszony előtt, az a Jézus rejt el minket is. Szeretetésből pedig semmiféle hatalom sem ragadhat ki.

2. Fordítsuk most meg a vasárnap mottójául szolgáló képet! Életünk el van rejtve Krisztusban olyan módon is, hogy ő maga rejtőzik bennünk. Azért lakik bennünk, hogy belülről formálja az életünket. Mert nem csupán bizonyos szabályok megtartására van szükségünk, hanem egész gondolkodásmódunk, énünk megváltozására ahhoz, hogy a jézusi életformát, a szolgálat életstílusát kövessük és gyakoroljuk. Hogy kilépünk önmagunk szűk és zárt világából és meglássuk a másik embert, mégpedig nem mint ellenfelet, hanem mint segítséget váró testvért. Hogy fölfedezzük azokat a pontokat, ahol feladatok várnak ránk. Fölismerjünk embereket és helyzeteket, akik és amelyek a segítségünket várják. Hogy ne építsünk falakat, hanem tanuljunk meg és akarjunk közösségben élni a legközelebbi környezetünkől kezdve egészen széles távlatokig. Hogy ne a hamisat tartjuk és mondjuk igaznak, hanem szolgáljuk tudatosan és minden fronton azt, ami jó.

Jézus, aki mindenkinél jobban ismer minket, pontosan tudja: ahhoz, hogy munkatársaiként használni tudjon minket mások javára nem elég az elhatározás. Nem elég külső szabályoknak, normáknak vagy parancsoknak a megszövegezése. Késszé kell tennie akaratunkat, egész személyiségünket a jóra. Azért rejtőzik bennünk, formálja életünket, hogy olyan

emberekké váljunk, akik túllátnak végre önmaguk szűk, szármalmas világán és odaszánják magukat a szeretet és szolgálat életformájára. Elrejt minket tehát, s ugyanakkor bennünk rejtőzik, hogy azzá váljunk, akikké lennünk kell.

3. Bárcsak végezhetné munkáját bennünk szabadon, akadályok nélkül. Itt kapcsolódunk Jeremiás imádságába. „Számталanszor elpártoltunk, vétkeztünk ellened” — vallja be Jeremiás. Számталanszor megíusítottuk terveidet — mondhatnánk mi. Küldtél — más dolgunk akadt. Valamire felhívtad a figyelmünket — vállunkat vonogattuk: mi közünk hozzá. Ha menni kellett volna, fáradtak voltunk. Ha csendben maradni — sürgős mondanivalónk akadt. Várnunk kellett volna — szinte robbantunk a türelmetlenségtől. Kaput nyitni emberek felé — bezárkóztunk. Megértő módon segíteni — ítélkeztünk. Evangéliumot hirdetni — törvénytől szónokoltunk.

Tetteink és mulasztásaink ellenünk szólnak. Egész lényünk ellentünk vall. Nem lettünk érettebbek, nem több a szeretetünk, nem léptünk előre, egy helyben topogunk. Jézus nem tud formálni minket, ellenállunk. Ez a bűnünk.

4. Itt érkezünk Jeremiás imádságának második részéhez. Hiszen az nemcsak bűnvallás és bűnbánat, hanem nagyon merész kiáltás a változás, a szabadítás után. Jeremiás nemcsak azért könyörög, hogy ne sújtsjon le Isten büntető keze népére, hanem azért is, hogy segítő és újjáteremtő hatalma legyen nyilvánvaló népén.

Ne úgy térj be hozzánk, mint az átutazó idegen, aki csendben meghúzza magát valahol éjszakára! Ne csak a csöndben, magányban, ne csak az éjszaka sötétjében légy közöttünk! Maradj nálunk nappal is! Legyen nyilvánvaló a jelenléted akkor is, amikor elborítanak a gondok, fejünk fölé nőnek a feladatok, éles helyzetekben döntenünk kell, emberek között forgolódnunk. Légy jelen munkánkban, szavainkban, döntéseinkben, emberi kapcsolatainkban. Egyszóval: nappalunkban.

Ne úgy légy közöttünk, mint egy üldözött, riadt ember! Legyen nyilvánvaló az erőd! Hadd vegyük észre magunk is, mások is, hogy hatalmas vagy! Közeledben hadd változzunk meg gyökeresen! Érezzük, lássuk meg szavad és szereteted újjáteremtő, formáló hatalmát! Önző emberek tanuljunk meg szeretni. Kényelmesekek és lusták váljunk fáradhatatlanokká. Könnyen összeroskadók tudjunk terhet hordozni. Indulatos emberek váljunk türelmesekké és megértőkké, zúgóldók és keserűek derűsekké. Hadd legyen vitathatatlan, hogy szavadnak hatalma van, Úr vagy, nem pedig megriadt ember! Hadd lássuk, hogy képes vagy és akarsz is minket formálni.

Légy közöttünk a nappalok ezernyi feladatában és viharában! Légy közöttünk úgy, hogy kétség ne férjen hozzá: a mi hűtlen, önző életünk fölött is Úr vagy! Rejtsd el életünket, rejtőzz bennünk, hogy formálhass!

Szabóné Mátrai Marianna

Egyháztörténeti évfordulók

Húsz éve halt meg Deák János professzor

Szüksége van-e a keresztyénségnek még ma is az Ótestamentumra? Így kezdte előadását az Ágostai Hitvallás 400 éves jubileuma alkalmából. A pozitív válasza rá életét és professzori munkáját.

1883. január 11-én született Sajógömörön. Középkorúként Rozsnyón végzte. Teológiát pedig Eperjesen, Bazalban és Halléban tanult. Bazalban bölcsészettudományból doktorátust szerzett. 1907-ben, 24 évesen teológiai tanár lett Eperjesen, majd Budapesten tanított. A soproni Hittudományi Karnak alakulásától tanára nyugdíjazásáig. Közben négyszer dékánná választották. Székfoglalói témáját mindig az Ószövetségből vette.

Nem írt sokat. Az I. világháború előtt jelent meg három könyve. Majd egyházi kiadványokban írt cikkeket kedves tantárgyából: az Ószövetségből. Különböző gyülekezeti alkalmakkor szívesen szolgált igehirdetéssel, vagy előadással pl. Károlyi Gáspár bibliafordításáról.

Tudatosan készült a tanári pályára. Szerette és tanított héber nyelvet, ószövetségi bevezetést, írásmagyaroztatást és teológiát. Emellett még hat területen alkotott maradandót. Ezek időrendi és értékelési sorrend nélkül:

1. A Teológus Otthon szervezője, igazgatója 20 éven át. Hitével, kegyességével, hű feleségével a ma élő lelkészek mintegy felét nevelte.

2. Az italozás ma is meglevő nagy problémájában a teljes megtartóztatás elvét vallotta. E céllal a teológusok között Kék Kereszt Egyesületet alapított 1928-ban. Ennek országos elnöke is volt. Világgyűlésein képviselte hazánkat.

3. Finn—magyar kapcsolatok kezdetén elsők között járt Finnországban. Támogatta a kölcsönös megismerést.

4. Gyenesládi szerzetintézményünk alapját megszerezte, elindította. Ez tervei szerint fejlődött mustármagból szép fává.

5. Megszervezte a teológusok országjárását. Több napot, vagy egész hetet is töltöttek egy tájon, naponta más-más gyülekezetben. Szolgáltak és tapasztalatokat gyűjtöttek. Gyakran Podmaniczky Pállal ment. Az elmúlt években épp e régi szép hagyományt kezdték felújítani a teológusok.

6. A Magyar Bibliatanács Ószövetségi Szakbizottsága tagja, jó ideig alelnöke. Részt vett Mózes (3,4 és 5), valamint Sámuel, Királyok, Krónikák, Jób, Zsoltárok, Ezdrás, Nehemiás és Eszter könyveinek fordításában és előkészítésében Ezékielnél. Utalóhelyekkel és magyarázatokkal látta el a következőket: 1,2Királyok 1,2Krónikák. Utalóhelyeknél segédkezett 4,5Mózes könyvének. Emmy állapítható meg a próbiakiadásból. Ha csak a felsoroltakat is végezte el: mai bibliaolvasásunkat és prédikálásunkat sokban segítette. Egész életével is ezt akarta tenni.

Huley Alfréd

Az Evangélikus Sajtóosztály Iratterjesztésében kapható

Biblia (új fordítás)	180,— Ft
Újszövetség	46,— Ft
Anyakönyvi kivonatok	—,50 Ft
Kis Káté	3,— Ft
Konfirmációi Káté	10,— Ft
Anyakönyvi ívek	3,20 Ft
Konfirmációi emléklap	2,— Ft
Emléklapok	3,— Ft
Karner: Isten, világ, felebarát	4,— Ft
Hitvallási iratok I.	45,— Ft
Hitvallási iratok II.	45,— Ft
Groó: Az élet kenyere	5,— Ft
Úrvacsorai ostya	6,50 Ft
Ottlyk: Istenszeretet — emberszeretet	17,50 Ft
A reformáció öröksége és kötelezése	22,— Ft
Koráliskola II.	50,— Ft
Hitünk-életünk (szórványhittankönyv)	16,— Ft
Csizmazia: Igaz emberségért	32,— Ft
Ottlyk: Az evangélikus egyház útja a szocializ- musban	80,— Ft
Koren: Körkép	40,— Ft
Rédey: Az elfelejtett ember	33,— Ft
Muntag: Amósz könyve	105,— Ft
Cserhádi: A kolossébéliekhez írt levél	127,— Ft
Káldy: Hanem hogy Ő szolgáljon	140,— Ft
Káldy: A diakónia útján	60,— Ft
Fabiny—Hafenscher: Négyszázötven éves az Ágos- tai Hitvallás	40,— Ft